

Effecten van de tegenprestatie in Rotterdam

Onderzoek en Business Intelligence

Effecten van de tegenprestatie in Rotterdam

In opdracht van Nico van Wijk, gemeente Rotterdam, Cluster Maatschappelijke Ontwikkeling, directie MOW, taskforce Tegenprestatie

© 2017 Onderzoek en Business Intelligence (OBI)

Project: 5125

Auteurs: Annelies Bus, Chris de Vries, Staf van Zeele

Met medewerking van: Paul van der Aa, Justine Anschütz, Coco de Jongh, Bram Meima, Rob Stevense, Frouwkje de Waart, Wim van der Zanden

September 2017

Postadres:

Postbus 21323

3001 AH Rotterdam

Telefoon: (010) 267 15 00

E-mail: onderzoek@rotterdam.nl

Website: www.rotterdam.nl/onderzoek

INHOUD

Samenvatting en conclusies	5
1 Inleiding	7
1.1 Plaatsbepaling, beleidscontext	7
1.2 Aanleiding	8
1.3 Doel en onderzoeksvragen	8
1.4 Externe expertise	10
1.5 Opbouw van het rapport	10
2 De invulling van de tegenprestatie in Rotterdam	12
2.1 Inleiding	12
2.2 Aantallen personen in de tegenprestatie, per soort tegenprestatie	12
3 Effecten van de tegenprestatie op werkzoekenden	14
3.1 Inleiding	14
3.2 Respons en representativiteit	14
3.3 Invulling van de tegenprestatie	15
3.4 Kosten van de tegenprestatie	19
3.5 Hoe bevalt de tegenprestatie	21
3.6 Motivatie	21
3.7 Ervaren belasting	23
3.8 Gezondheid	24
3.9 Kwaliteit van leven	28
3.10 Eigenwaarde	31
3.11 Zelfregie en zelfverzekerdheid	32
3.12 Sociale contacten	34
3.13 Maatschappelijke waardering	36
3.14 Tijdsbesteding	37
3.15 Activiteit buitenshuis	38
3.16 Sociale cohesie	39
3.17 Wat leert men van de tegenprestatie	41
3.18 Kansen op de arbeidsmarkt	42
3.19 Conclusies	48
4 Meningen over de tegenprestatie	52
4.1 Inleiding	52
4.2 Mening van werkzoekenden over het beleid van de tegenprestatie	52
4.3 Waarom bevalt de tegenprestatie wel of niet en wat zijn voor- en nadelen	56
4.4 Controlegroep: Bekendheid met tegenprestatie en eigen bereidheid	68
4.5 Draagvlak voor de tegenprestatie onder Rotterdammers	71
4.6 Conclusie	76

5	Effecten van de tegenprestatie op vrijwilligersorganisaties	77
5.1	Inleiding	77
5.2	Respons	77
5.3	Kenmerken	77
5.4	Aantal tegenprestatievrijwilligers en vrijwilligersuren	79
5.5	Begeleiding en andere kosten	81
5.6	Verschil tussen tegenprestatie vrijwilligers en reguliere vrijwilligers?	83
5.7	Gevolgen voor de organisatie	83
5.8	Tevredenheid	85
5.9	Suggesties voor verbeteringen	85
5.10	Conclusies	87
6	Effecten van de tegenprestatie op de wijk	89
6.1	Inleiding	89
6.2	Effect van de tegenprestatie op de wijk	89
6.3	Conclusie: effecten van de tegenprestatie op wijkniveau	93
7	Resumerend: vastgestelde effecten van de tegenprestatie	94
7.1	Inleiding	94
7.2	Effecten op de individuele werkzoekenden	94
7.3	Effecten op de maatschappij	95
8	Kosten en baten van de tegenprestatie	97
8.1	Inleiding	97
8.2	Kosten van de tegenprestatie	97
8.3	Baten van de tegenprestatie	101
8.4	Totaaloverzicht van kosten en baten	104
8.5	Bandbreedte van berekeningen	106
8.6	Reikwijdte van voorgaande analyse, mogelijke bredere conclusies	107
	Bijlagen	111
Bijlage 1	Steekproef en respons enquête onder werkzoekenden	113
Bijlage 2	De waarde van vrijwilligerswerk en mantelzorg	121
Bijlage 3	Geraadpleegde literatuur en overige bronnen	126

Samenvatting en conclusies

Inleiding

De centrale onderzoeksvraag van dit onderzoek was: wat zijn de individuele en maatschappelijke effecten van de tegenprestatie en hoe zijn deze te monetariseren? Deze vraag hebben we beantwoord door middel van de volgende onderzoeksmethoden:

- Kwantitatieve analyse van registratiegegevens en gegevens over kosten;
- Een telefonische enquête onder 626 werkzoekenden, waarvan een deel een tegenprestatie levert en een ander deel (controlegroep) niet;
- Een internetenquête onder 101 vrijwilligersorganisaties die werken met personen die vrijwilligerswerk doen als tegenprestatie voor hun uitkering;
- Een internetenquête onder 32 wijkexperts (ambtelijke gebiedsnetwerkers en – adviseurs);
- Analyse van een aantal vragen over de tegenprestatie die zijn toegevoegd aan de stadsbrede Omnibusenquête waarin circa 800 Rotterdammers een schriftelijke vragenlijst hebben ingevuld;
- Deskresearch van relevante literatuur en documenten.

Individuele effecten

Het merendeel van de werkzoekenden die een tegenprestatie leveren geven aan dat zij hiervan op een groot aantal levensgebieden positieve gevolgen ervaren. Zij zijn zelfverzekerder geworden, hebben meer sociale contacten gekregen (met buurtbewoners en met andere etnische groepen) en voelen zich meer gewaardeerd door de maatschappij. Ook geven zij aan dat zij door de tegenprestatie hun tijd zinvol besteden, meer buitenshuis actief zijn en iets geleerd hebben.

Een kleine groep ervaart negatieve gevolgen van de tegenprestatie. Ze voelen zich onprettig bij de verplichting van de tegenprestatie en zeggen het doen van een tegenprestatie (lichamelijk en/of geestelijk) belastend te vinden.

We konden geen of geen eenduidige effecten van de tegenprestatie vaststellen op de gezondheid, kwaliteit van leven en eigenwaarde. Ook schatten werkzoekenden hun arbeidsmarktkansen niet hoger in als gevolg van de tegenprestatie en voelen zij zich niet méér verbonden met de buurt dan daarvoor.

Meningen over de tegenprestatie

Bijna driekwart van de werkzoekenden is het er mee eens dat de gemeente Rotterdam een tegenprestatie vraagt van mensen met een uitkering, waarbij het niet uitmaakt of ze al dan niet zelf een tegenprestatie leveren. Degenen die een tegenprestatie doen zijn er veelal positief over. Het bevalt hen vaak goed, ze voelen zich thuis op hun werkplek en vinden het gezellig om andere mensen te ontmoeten.

Driekwart van de werkzoekenden die nog geen tegenprestatie doet is (waarschijnlijk) bereid om zelf een tegenprestatie te doen als dat gevraagd wordt. Een kwart is daartoe (waarschijnlijk) niet bereid, waarbij als reden vaak wordt verwezen naar de gezondheid.

Als we de mening van werkzoekenden vergelijken met die van alle Rotterdammers (zoals blijkt uit de Omnibusenquête), dan is er niet veel verschil: 70% van de Rotterdammers is het er mee eens dat de gemeente Rotterdam een tegenprestatie vraagt van mensen met een uitkering. Wel vinden veel bijstandsontvangers en Rotterdamse burgers dat de gemeente bij de uitvoering van het beleid rekening moet houden met de persoonlijke (gezondheids)situatie.

Maatschappelijke effecten

De geënquêteerde vrijwilligersorganisaties zijn zeer divers qua grootte en activiteit die ze verrichten. Zij maken kosten om de tegenprestatievrijwilligers hun werk te laten doen, maar het levert hen ook uren vrijwilligerswerk op. Driekwart van de vrijwilligersorganisaties is tevreden tot heel tevreden over de vrijwilligers in het kader van de tegenprestatie; 22% is neutraal en 3% is ontevreden.

Bijna twee derde van de vrijwilligersorganisaties ziet geen verschillen tussen 'reguliere' vrijwilligers en tegenprestatievrijwilligers. Degenen die wel verschillen zien noemen 'reguliere' vrijwilligers meer gemotiveerd. Een deel ziet dat verschil slechts als tijdelijk. Een ander verschil dat regelmatig wordt genoemd is dat tegenprestatievrijwilligers meer begeleiding nodig hebben.

Kosten en baten

Met behulp van de gegevens die we hebben opgehaald uit de enquêtes, enkele kengetallen uit de literatuur en de kostenoverzichten van de afdeling Tegenprestatie hebben we een overzicht gemaakt van de kosten en baten van de tegenprestatie voor de wijken, waar de tegenprestatie in 2013 of 2014 van kracht werd. We hebben gerekend met drie soorten kosten: de apparaatskosten van de gemeente Rotterdam, de kosten van werkzoekenden om hun tegenprestatie te kunnen doen en de kosten van de vrijwilligersorganisaties om de werkzoekenden in te zetten. Wat betreft de baten van de tegenprestatie hebben we een onderscheid gemaakt tussen de baten die vrijwilligersorganisaties ontvangen door extra uren vrijwilligerswerk en de baten van ontvangers van mantelzorg door extra uren mantelzorg. Overige effecten hebben we ofwel niet kunnen vaststellen, ofwel niet in geld kunnen uitdrukken. Dit geldt zowel voor baten op de zorgmarkt (bijvoorbeeld besparingen door minder zorggebruik), baten op de arbeidsmarkt (verhoogde kans op doorstroom naar betaald werk) als voor baten op de woningmarkt (stijging woningwaarde door meer sociale cohesie). Per saldo leidt onze berekening van kosten en baten tot een positief saldo van € 2,7 miljoen in 2017 voor de wijken waar in 2013 en 2014 de tegenprestatie werd ingevoerd. Ook alternatieve scenario's komen uit op een positief saldo, variërend van een half tot drie miljoen. Het verhoudingsgetal tussen baten en kosten is 1,8 wat positief kan worden genoemd. Overigens is het goed om te beseffen dat het hier niet gaat om een businesscase waarbij de kosten en baten liggen bij één en dezelfde partij. Het grootste deel van de kosten ligt bij de gemeente en het grootste deel van de baten ligt bij "de maatschappij", waaronder de vrijwilligersorganisaties en de ontvangers van mantelzorg.

Terugkijkend en vooruitkijkend kunnen we stellen dat in de beginjaren van de tegenprestatie er vooral kosten waren en nog weinig baten. Inmiddels (in 2017) zijn we op het punt dat er duidelijk meer baten dan kosten zijn voor de maatschappij als geheel. Het ligt in de lijn der verwachting dat dat saldo in de komende jaren nog wat gunstiger zal worden.

Aanbevelingen

De meeste werkzoekenden zijn positief over het doen van een tegenprestatie voor een uitkering en over het beleid om een tegenprestatie te vragen. Toch maakt een belangrijk deel hierbij kanttekeningen. Zo zeggen veel respondenten dat het belangrijk is om rekening te houden met de (gezondheids)situatie van mensen. Een tegenprestatie zou volgens hen alleen verplicht moeten zijn als mensen hier toe in staat zijn.

Aan vrijwilligersorganisaties hebben we expliciet gevraagd om suggesties te geven voor verbeteringen van (de inzet van) vrijwilligerswerk als tegenprestatie. De meest genoemde suggesties zijn: meer begeleiding door de gemeente, meer maatwerk, meer communicatie tussen de afdeling Tegenprestatie en de vrijwilligersorganisaties en meer controle.

1 Inleiding

1.1 Plaatsbepaling, beleidscontext

In Rotterdam wordt een tegenprestatie gevraagd aan ontvangers van een gemeentelijke uitkering. Dit is vastgelegd in de verordening 'Tegenprestatie Participatiewet Rotterdam 2015'. In juli 2016 ontvingen ongeveer 39.500 Rotterdamse huishoudens een uitkering in het kader van de Participatiewet, waarvan ruim de helft onder het beleid van de Tegenprestatie valt.

Toelichting op de tegenprestatie door de gemeente Rotterdam¹

Wat is de tegenprestatie?

Een tegenprestatie is het verrichten van (onbetaalde) maatschappelijk nuttige activiteiten door werkzoekenden die een gemeentelijke uitkering ontvangen en geen re-integratievoorziening (meer) krijgen aangeboden gezien de (zeer) grote afstand tot de arbeidsmarkt. De tegenprestatie is voor 20 uur per week of naar vermogen, zolang re-integratie naar betaald werk nog niet tot de mogelijkheden behoort. Werkzoekenden kunnen zelf invulling geven aan de tegenprestatie. Dit betekent dat werkzoekenden zelf een vorm van tegenprestatie mogen voorstellen, passend bij zijn of haar interesses en talenten. Een tegenprestatie kan zijn:

- Vrijwilligerswerk
- Mantelzorg
- Een taaltraining volgen
- Gezondheid bevorderende werkzaamheden doen
- Andere maatschappelijk nuttige activiteiten (onbetaald)
- Eerst werken aan het beheersbaar maken van persoonlijke problematiek, bijvoorbeeld volgen van een zorgtraject of werken aan aanpakken van schulden.

De tegenprestatie is echt bedoeld voor werkzoekenden die geen re-integratievoorziening (meer) krijgen. Dit betekent dat het volgende geen tegenprestatie is:

- Sollicitatietraining, wel of niet gecombineerd met werkervaring
- Werkervaring opdoen bij werkgevers
- Re-integratietraject gericht op toeleiding naar betaald werk
- Scholing

De implementatie van dit beleid gebeurt wijk voor wijk. De voorloper van het programma Tegenprestatie is begin 2011 gestart in Overschie, toen nog onder de naam Full Engagement, later Maatschappelijke Inspanning. Het aantal wijken waarin de tegenprestatie van kracht is, is de afgelopen jaren geleidelijk uitgebreid: in 2016 breidde dit uit naar 30 wijken, in 2017 naar 36 wijken en in 2018 zal de tegenprestatie zijn ingevoerd in alle 42 Rotterdamse wijken.

¹ Bron: Brochure "De zin en onzin van vijf jaar tegenprestatie in Rotterdam", gemeente Rotterdam, januari 2017

1.2 Aanleiding

In 2015 heeft OBI op basis van kwalitatief onderzoek de maatschappelijke kosten en baten van de tegenprestatie onderzocht in de wijk Bloemhof. Door middel van dit onderzoek zijn zelfgerapporteerde effecten op individueel niveau, op het niveau van de vrijwilligersorganisaties en op buurtniveau doorgerekend op kosten en baten. De eindconclusie was dat de tegenprestatie voor de maatschappij als geheel meer oplevert dan het kost. Deze kosten-batenanalyse was gebaseerd op een kwalitatief ingestoken case study, die zich beperkte tot één wijk, Bloemhof, en zich alleen richtte op vrijwilligerswerk als tegenprestatie. Een uitgebreider onderzoek in het verlengde hiervan lag dan ook voor de hand. Het in dit rapport beschreven onderzoek biedt een verbreding en verdieping ten opzichte van het eerder uitgevoerde onderzoek in Bloemhof. De verbreding betreft uitvoering van het onderzoek onder een grotere groep tegenprestatiedeelnemers in meerdere wijken en het in het onderzoek betrekken van meerdere vormen van de tegenprestatie (vrijwilligerswerk, mantelzorg en taal- en beweegcursussen). De verdieping van het onderzoek betreft een diepgaander onderzoek naar de individuele en maatschappelijke effecten van de tegenprestatie.

Ook in dit onderzoek zullen de gevonden effecten zoveel als mogelijk is worden gemonetariseerd, zodat inzicht ontstaat in de kosten en baten van de tegenprestatie in Rotterdam.

1.3 Doel en onderzoeksvragen

Het doel van het onderzoek is het maken van een kwantitatieve en kwalitatieve inschatting van de effecten van het beleid van de tegenprestatie in Rotterdam op drie aspecten:

- De invulling van de tegenprestatie door werkzoekenden;
- De meest plausibele (individuele en maatschappelijke) effecten van het beleid van de tegenprestatie;
- De kosten en baten daarvan

Dit onderzoek richt zich op de volgende centrale onderzoeksvraag:
Wat zijn de individuele en maatschappelijke effecten van de tegenprestatie en hoe zijn deze te monetariseren?

Het onderzoek kan in vier onderdelen worden onderverdeeld:

1. Onderzoek naar de invulling van de tegenprestatie
2. Onderzoek naar de individuele effecten van de tegenprestatie op de werkzoekende
3. Onderzoek naar de maatschappelijke effecten van de tegenprestatie
4. Het monetariseren van alle vastgestelde effecten.

Deze vier onderdelen worden in het nu volgende kort toegelicht.

1. De invulling van de tegenprestatie

Door middel van een analyse van bestaande registraties is een overzicht gemaakt van de invulling die Rotterdamse uitkeringsontvangers geven aan de tegenprestatie. Hoeveel tegenprestatiedeelnemers doen vrijwilligerswerk, hoeveel mantelzorg, hoeveel volgen een taal- of beweegtraining, hoeveel verrichten andere maatschappelijk nuttige werkzaamheden en hoeveel doen andere zaken zoals werken aan persoonlijke problematiek of zijn vrijgesteld

(onthefing)?

In het geval van vrijwilligerswerk of mantelzorg zijn er nog aanvullende vragen van belang:

- Hoeveel uur per week doen zij dit?
- Dedden zij dit al voordat de tegenprestatie van kracht werd? Of is dit daardoor gestart of uitgebreid?
- Wat voor soort werkzaamheden doen zij?

Alle wijken waarin de tegenprestatie in 2013 of 2014 van kracht werd, zijn in deze analyse meegenomen. Onderwerpen die onvoldoende duidelijk werden uit de registraties zijn in bij het onder punt 2 genoemde vragenlijstonderzoek meegenomen.

2. Individuele effecten van de tegenprestatie

Uit het eerder genoemde onderzoek in Bloemhof en uit een verkenning van relevante literatuur is een aantal mogelijke effecten naar voren gekomen². Door middel van een vragenlijstonderzoek onder de werkzoekenden zelf wordt nagegaan of er van deze effecten sprake is en in welke mate. Zo wordt geanalyseerd of het verrichten van de tegenprestatie door werkzoekenden invloed heeft op hun gezondheid, welbevinden, zelfvertrouwen, sociale netwerk, sociale cohesie (buurtcontacten), interetnische contacten, emancipatie (van vrouwen), competenties/vaardigheden en (perceptie van) afstand tot de arbeidsmarkt. Ook wordt gevraagd of zij nog andere effecten ervaren van de tegenprestatie.

De vragenlijsten zijn begin 2017 telefonisch afgenomen door veldwerkbureau Mediad onder de volgende twee groepen: Ten eerste een steekproef van werkzoekenden die een tegenprestatie (in de vorm van vrijwilligerswerk, mantelzorg of een taal- of beweegcursus) doen in die wijken waar de tegenprestatie al in 2013 of 2014 van kracht werd. Ten tweede een zo vergelijkbaar mogelijke controlegroep van werkzoekenden in die wijken waar de tegenprestatie in 2017 of 2018 zal worden ingevoerd. De controlegroep is zodanig samengesteld dat die op relevant geachte en verifieerbare kenmerken zo veel mogelijk hetzelfde is opgebouwd als de onderzoeksgroep. Dit geldt voor geslacht, leeftijd en etniciteit, maar ook voor wijkenmerken. Dat laatste is van belang omdat de implementatie per wijk en de wijk dus bepaalt in welk van deze beide groepen iemand valt. Voor de samenstelling van de controlegroep is de techniek van Propensity Score Matching gebruikt. Om effecten van de tegenprestatie vast te stellen zijn de resultaten van het vragenlijstonderzoek in beide groepen met elkaar vergeleken.

3. Maatschappelijke effecten van de tegenprestatie

Uit het hiervoor genoemde vragenlijstonderzoek kunnen naast de individuele effecten ook mogelijke maatschappelijke effecten vastgesteld worden, zoals op het gebied van sociale cohesie of contacten met mensen uit andere groepen in de samenleving. Om de maatschappelijke effecten van de tegenprestatie verder in beeld te krijgen, is een digitale vragenlijst uitgezet onder twee groepen actoren: vrijwilligersorganisaties en deskundigen in de wijk.

Aan vrijwilligersorganisaties is onder andere gevraagd naar de investeringen in tijd en geld voor bijvoorbeeld de begeleiding van de tegenprestatiedeelnemers of het geven van een vrijwilligersvergoeding of onkostenvergoeding. Ook is gevraagd naar de opbrengsten voor vrijwilligersorganisaties, bijvoorbeeld in de vorm van extra uren vrijwilligerswerk. Hierbij is ook gevraagd naar de tevredenheid over de tegenprestatievrijwilligers, de kwaliteit van de inzet van werkzoekenden, hun motivatie, inzetbaarheid en over all bijdrage aan de organisatie

² Zie: *Opbrengsten en kosten van de tegenprestatie: de wijk Bloemhof als case*, en: *Bouwstenen voor evaluatie. Literatuurverkenning naar plausibele uitkomsten van het programma Maatschappelijke Inspanning*

vergeleken met reguliere vrijwilligers. Ook is gevraagd naar suggesties ter verbetering van de (inzet van) vrijwilligerswerk als tegenprestatie.

Om de mening van “deskundigen in de wijk” te achterhalen is omwille van de beperkingen in doorlooptijd en menskracht gekozen voor een digitale vragenlijst onder gemeentelijke medewerkers die in specifieke wijken actief zijn in het sociale domein. Aan hen is gevraagd of zij bekend zijn met de tegenprestatie, of dat ook in hun “eigen” wijk plaatsvindt en wat volgens hen de effecten zijn van de tegenprestatie op het niveau van de wijk.

Naast deze twee digitale vragenlijsten is met behulp van de Omnibusenquête, een stadsbrede enquête, onderzocht in hoeverre *Rotterdamse burgers* het gemeentelijke beleid van de tegenprestatie ondersteunen.

4. Monetarisatie van de vastgestelde effecten (kosten en baten)

Bij het monetariseren van de vastgestelde effecten is de vraag aan de orde welke financiële kosten en baten het gevolg zijn van de tegenprestatie. Hierbij gaat het bewust niet alleen om de kosten en baten voor de gemeente Rotterdam (dan zou het meer een business case worden) maar ook voor de rest van de samenleving. Belangrijke partijen zijn bijvoorbeeld de werkzoekenden zelf, de organisaties waar men vrijwilligerswerk doet en de ontvangers van mantelzorg.

1.4 Externe expertise

Dit onderzoek is uitgevoerd en dit rapport is geschreven door onderzoekers van de gemeentelijke afdeling Onderzoek & Business Intelligence. De auteurs hebben dankbaar gebruik gemaakt van de expertise van enkele externe deskundigen. Onze dank geldt met name de volgende personen:

- Walter Hulsker, directeur onderzoeks- en beleidsadviesbureau Ecorys Nederland;
- Jaap de Koning, wetenschappelijk directeur van SEOR en hoogleraar arbeidsmarktbeleid aan de Erasmus Universiteit Rotterdam;
- Niek Mouder, TU Delft, MKBA-deskundige en initiator van de website mkba-informatie.nl;
- Merel Schuring, post doctoraal onderzoeker Erasmus Universiteit Rotterdam.

1.5 Opbouw van het rapport

Een samenvatting met conclusies en enkele aanbevelingen bevindt zich vóór in dit rapport. Na dit inleidende hoofdstuk volgt in hoofdstuk 2 een beschrijving van de invulling van de tegenprestatie op basis van de analyse van gemeentelijke registraties.

In hoofdstuk 3 ligt de focus op de *individuele* effecten van de tegenprestatie. Dit hoofdstuk beschrijft de resultaten van het vragenlijstonderzoek onder de tegenprestatiedeelnemers en de controlegroep.

In hoofdstuk 4 worden de meningen en ervaringen van de werkzoekenden rondom het beleid van de tegenprestatie beschreven. Ook de mening van de Rotterdamse burgers wordt in dit hoofdstuk weergegeven, gebaseerd op de gemeentelijke Omnibusenquête.

In de hoofdstukken 5 en 6 ligt de focus op de *maatschappelijke* effecten van de tegenprestatie. In hoofdstuk 5 worden de resultaten beschreven van het vragenlijstonderzoek onder de organisaties die werken met tegenprestatievrijwilligers. In hoofdstuk 6 worden de resultaten weergegeven van de vragenlijst die is uitgezet onder ‘wijkdeskundigen’. Aan hen is gevraagd in

hoeverre de tegenprestatie invloed heeft op de wijken waar dit plaatsvindt of waar deze personen wonen. In Hoofdstuk 7 worden de gevonden individuele en maatschappelijke effecten van de tegenprestatie nog eens op een rij gezet en in hoofdstuk 8 worden deze effecten gemonetariseerd, dat wil zeggen in geld uitgedrukt.

2 De invulling van de tegenprestatie in Rotterdam

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op onderzoeksvraag 1: Welke invulling geven werkzoekenden in Rotterdam aan de tegenprestatie? Dit hoofdstuk biedt een belangrijke kwantitatieve basis voor de berekening van kosten en opbrengsten van het beleid. Immers als uit het enquêteonderzoek een bepaalde kost of baat per vrijwilliger naar voren komt, moet dat worden vermenigvuldigd met het daadwerkelijke aantal vrijwilligers. Deze daadwerkelijke aantallen worden in het nu volgende gepresenteerd, gebaseerd op de gemeentelijke registraties.

2.2 Aantallen personen in de tegenprestatie, per soort tegenprestatie

In de gemeentelijke registratie is te zien hoeveel mensen een uitkering krijgen en vallen onder de zogeheten caseload van de afdeling Tegenprestatie. In de opzet van dit onderzoek zijn de werkzoekenden in de caseload van de afdeling Tegenprestatie onderverdeeld in drie groepen. Die driedeling is gemaakt op basis van de wijk waar zij wonen, omdat de implementatie van de Tegenprestatie wijk voor wijk verloopt. De onderzoeksgroep waar dit onderzoek zich op richt zijn degenen die al een aantal jaar in de tegenprestatie actief zijn. Zij wonen in de wijken waar de tegenprestatie in 2013 of 2014 van kracht werd. De controlegroep woont in wijken waar de tegenprestatie in 2017 of 2018 van kracht wordt. De tussenliggende groep blijft in dit onderzoek buiten beschouwing (wijken waar de tegenprestatie in 2015 of 2016 van kracht werd). We richten ons nu op de aantallen werkzoekenden in de onderzoekspopulatie. De vraag is hoe deze mensen hun tegenprestatie invullen. De gemeente houdt van elke individuele werkzoekende een dossier bij. De gegevens uit al die dossiers zouden samen in de registraties moeten optellen tot een totaaloverzicht. Het valt buiten de kaders van dit onderzoek om na te gaan of van elke werkzoekende in de registraties terug te zien is wat de invulling van zijn of haar tegenprestatie is. Voor aanvang van het onderzoek was reeds besloten om geen individuele dossiers erop na te slaan omwille van de benodigde menskracht en navenante doorlooptijd.

Van alle personen in de registraties is bekend hoe de tegenprestatie wordt ingevuld. De volgende tabel laat dat zien voor de personen die in dit onderzoek behoren tot de onderzoekspopulatie. De totale onderzoekspopulatie betreft de 4.757 personen die in aanmerking komen voor het doen van een tegenprestatie en in een wijk wonen, waar dit al in 2013 of 2014 van kracht werd. Sommige personen doen meer dan één activiteit. Hierdoor is het aantal activiteiten groter dan het aantal personen. Voor 62 procent (2.953 van de 4.757 personen) geldt dat zij minstens één van de activiteiten doen die in dit onderzoek is betrokken: vrijwilligerswerk, mantelzorg, een taaltraining of een beweegtraining. Het niet meetellen van de overige 38 procent is een belangrijke afbakening van de onderzoekspopulatie in, die in de conclusies van dit onderzoek nog terug zal komen.

Tabel 2.2.1 Activiteiten verricht in het kader van de tegenprestatie in de onderzoekspopulatie (de wijken waar de tegenprestatie in 2013 of 2014 van kracht werd)

Wel/niet onderzocht	Activiteit	Aantal	Percentage
Wel in dit onderzoek meegenomen	Vrijwilligerswerk	1.988	42
	Mantelzorg	624	13
	Taaltraining	499	10
	Beweegtraining	196	4
Niet in dit onderzoek meegenomen	Reduceren van problemen/belemmering	1.501	32
	Zoekperiode	512	11
	Andere nuttige activiteiten	420	9
	Intake	190	4
	Overig	20	0
Totaal aantal activiteiten		5.950	125 ¹
Totaal aantal personen		4.757	100

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100%, omdat meerdere tegenprestatieactiviteiten per persoon mogelijk zijn.

Om uiteindelijk de berekening van kosten en opbrengsten van het beleid te kunnen maken is het belangrijk om te weten hoeveel personen het betreft. Die aantallen personen zijn in het voorgaande uiteengezet. Maar alleen het aantal personen is niet voldoende. We hebben meer informatie nodig, die uit het onderhavige onderzoek afkomstig is. In het geval van vrijwilligerswerk of mantelzorg moeten we bijvoorbeeld ook weten:

- Hoeveel uur per week doen zij dit?
- Deden zij dit al voordat de tegenprestatie van kracht werd? Of is dit daardoor gestart of uitgebreid?
- Wat voor soort werkzaamheden doen zij?

Zo zijn er meer aanvullende vragen te bedenken. Die vragen komen aan bod in het volgende hoofdstuk. Dat hoofdstuk doet verslag van het vragenlijstonderzoek onder de werkzoekenden.

3 Effecten van de tegenprestatie op werkzoekenden

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk ligt de focus op de *individuele* effecten van de tegenprestatie, dus de effecten op de werkzoekenden zelf. Dit hoofdstuk beschrijft de resultaten van de enquête die werd gehouden onder twee groepen werkzoekenden. Als primaire onderzoeksgroep gelden de werkzoekenden die een tegenprestatie doen (in dit hoofdstuk vaak aangeduid als de “tegenprestatiedeelnemers”). Deze primaire onderzoeksgroep wordt vaak vergeleken met wat we noemen de “controlegroep”.

Ingekaderd: persoonlijke beleving van werkzoekenden ter illustratie

Verspreid door dit hoofdstuk is in aparte kaders een aantal intermezzo's opgenomen, waarin werkzoekenden die een tegenprestatie doen zelf aan het woord komen. Wat voor mensen zijn dit, hoe beleven zij het doen van de tegenprestatie en wat is hun persoonlijke verhaal? Om redenen van privacy is in deze beschrijvingen gebruik gemaakt van gefingeerde namen. Ook andere persoonsgegevens, zoals de leeftijd of de wijk, worden niet exact genoemd. Het is bij deze persoonlijke verhalen belangrijk om te beseffen dat die de zienswijze en beleving van de mensen zelf weergeven. Dat kan betekenen dat men dingen zegt die naar objectieve maatstaven niet geheel overeenkomen met de werkelijkheid. Deze illustratieve korte verhaaltjes zijn dan ook slechts bedoeld om de lezer meer gevoel te geven van de belewingswereld van de betreffende werkzoekende.

3.2 Respons en representativiteit

In deze paragraaf wordt de respons beschreven. De vragenlijst werd telefonisch afgenomen, bij in totaal 626 respondenten. Een steekproef van in totaal 1.500 personen is hiervoor gebruikt. Met ongeveer de helft daarvan kon daadwerkelijk contact worden gelegd. In de onderzoeksgroep lag dat iets hoger en in de controlegroep iets lager. Van degenen met wie telefonisch contact is geweest deed in beide groepen 83% daadwerkelijk mee met het onderzoek, wat neerkomt op een over all respons van 42%. Dit is voor een dergelijk onderzoek zonder meer goed te noemen. Bijlage 1 gaat dieper in op de respons.

Tabel 3.2.1 Respons, absoluut en in procenten

	Aantal steekproef	Aantal respondenten	Respons %
Tegenprestatiegroep	900	413	46
Controlegroep	600	213	36
Totaal	1.500	626	42

Een goede respons is belangrijk omdat voldoende aantallen respondenten nodig zijn voor de *betrouwbaarheid* van de onderzoeksresultaten. Maar minstens net zo belangrijk is de samenstelling van de respons. Die draagt bij aan de *validiteit* van de onderzoeksresultaten.

Daarbij is ten eerste van belang dat de respons in de onderzoeksgroep een juiste afspiegeling vormt van de onderzoekspopulatie (de representativiteit). Daarnaast is van belang dat de controlegroep op relevante kenmerken dezelfde samenstelling heeft als de onderzoeksgroep (vergelijkbaarheid). In de bijlage wordt dit uitgebreid besproken, hier volstaan we met de constatering zowel de representativiteit als de vergelijkbaarheid goed te noemen zijn en dus geen reden vormen om de uitkomsten van dit onderzoek in twijfel te trekken.

Wel moet erop gewezen worden dat de hier gepresenteerde uitkomsten niet zonder meer betrekking hebben op *alle* ontvangers van een gemeentelijke uitkering en ook niet op alle werkzoekenden die in de doelgroep van de Tegenprestatie vallen. Voordat er sprake kon zijn van een steekproef werd een aantal selecties gemaakt om de juiste werkzoekenden te kunnen benaderen. Een belangrijke selectie is dat alleen die personen tot de onderzoeksgroep behoren waarvan binnen de grenzen van dit onderzoek uit de gemeentelijke registratie kon worden vastgesteld dat zij vrijwilligerswerk, mantelzorg of een taal- of beweegcursus doen als tegenprestatie. Personen die (alleen) een andere tegenprestatie doen (zoals het werken aan persoonlijke problematiek), personen met een vrijstelling en personen waarvan het soort verrichte tegenprestatie niet duidelijk bleek, zijn dus buiten beschouwing gelaten.

3.3 Invulling van de tegenprestatie

In de enquête is gevraagd welk soort tegenprestatie men deed in de “afgelopen twaalf maanden”, omdat men eventueel van activiteit kan veranderen (zie volgende tabel).

Tabel 3.3.1 Invulling van de tegenprestatie in de onderzoeksgroep en deelname aan vergelijkbare zaken in de controlegroep (in %)

Welke activiteit heeft u in de afgelopen 12 maanden gedaan?¹	Tegenprestatiegroep N=413	Controlegroep N=213
Vrijwilligerswerk	72	31
Mantelzorg	23	14
Taalcursus	14	4
(Cursus) Bewegen	5	4
Geen van deze	0	61

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

Ruim 70% van de respondenten in de tegenprestatiegroep heeft in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek vrijwilligerswerk als tegenprestatie gedaan. Gemiddeld besteden ze hier 14 uur per week aan.

De meesten van hen (88% van de mensen die in de afgelopen 12 maanden vrijwilligerswerk hebben gedaan) doen dit nog steeds. De helft van de tegenprestatievrijwilligers (51%) deed al vrijwilligerswerk voordat de tegenprestatie van kracht werd. Hierbij gaat het om een kwart van de totale tegenprestatiegroep. In de controlegroep heeft 31% vrijwilligerswerk gedaan en doet 26% dit nog steeds.

Van de groep mensen die al vrijwilligerswerk deed, is 17% sinds de tegenprestatie meer uren gaan besteden aan het vrijwilligerswerk, 71% is evenveel uren hieraan blijven besteden en 12% is minder uren aan het vrijwilligerswerk gaan besteden.

Twaalf procent van de tegenprestatievrijwilligers heeft in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek vrijwilligerswerk gedaan, maar is hier inmiddels weer mee gestopt. Dit vooral om gezondheidsredenen (57% van de mensen die gestopt zijn noemt deze reden). Minder genoemde redenen om te stoppen waren dat het contract niet verlengd werd (14%), het vinden van betaald werk (14%), dat het vrijwilligerswerk niet beviel (6%), dat men er niet prettig behandeld werd (6%) en dat het werk te moeilijk was (3%).

Tabel 3.3.2 Redenen waarom mensen gestopt zijn met vrijwilligerswerk als tegenprestatie

Waarom bent u gestopt met vrijwilligerswerk als tegenprestatie? (N=35)¹	Aantal	%¹
Gezondheidsproblemen	20	57
Organisatie heeft geen vrijwilligerswerk meer / contract niet verlengd	5	14
Betaald werk gevonden	5	14
Niet leuk, beviel niet	2	6
Werd er niet prettig behandeld	2	6
Werk was te moeilijk	1	3

¹ Deze vraag is alleen gesteld aan respondenten die in de 12 maanden voorafgaand aan het onderzoek vrijwilligerswerk als tegenprestatie hebben gedaan, maar hier inmiddels weer mee gestopt zijn.

² Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

Bijna een kwart van de respondenten in de tegenprestatiegroep (23%) heeft de afgelopen twaalf maanden mantelzorg als tegenprestatie gedaan. Meer dan 95% van hen doet dit nog steeds. Gemiddeld zeggen ze hier 29 uur per week aan te besteden.

Ruim driekwart van de mensen die mantelzorg geven als tegenprestatie (79%) gaven al mantelzorg voordat ze dit als tegenprestatie zijn gaan doen. Dit is 12% van de totale tegenprestatiegroep. In de controlegroep heeft 14% de afgelopen twaalf maanden mantelzorg gegeven. Een kwart van de mensen die mantelzorg doen als tegenprestatie besteedt sinds de tegenprestatie meer uren aan de mantelzorg, twee derde is hier evenveel uren aan blijven besteden en 5% is sinds de tegenprestatie minder uren aan het geven van mantelzorg gaan besteden. Een kleiner deel van de tegenprestatiegroep heeft een taalcursus (14%) of een cursus bewegen (5%) gevolgd. Ongeveer twee derde van deze groep volgt deze taal- of beweegcursus nog steeds. Een derde is gestopt, vrijwel altijd omdat de cursus geëindigd is.

Tabel 3.3.3 Verandering in het aantal uren vrijwilligerswerk of mantelzorg sinds de tegenprestatie (in %)

Besteedt u sinds de tegenprestatie meer, evenveel of minder uren aan het vrijwilligerswerk of de mantelzorg?¹	Vrijwilligerswerk N=151	Mantelzorg N=73
Meer uren	17	26
Evenveel uren	71	68
Minder uren	12	5
Totaal	100	100

¹ Deze vraag is alleen gesteld aan respondenten die al vrijwilligerswerk of mantelzorg deden voordat de tegenprestatie begon.

Ruim een kwart van de vrijwilligers in de controlegroep (29%) is vrijwilligerswerk gaan doen omdat ze wisten dat de gemeente dit in de toekomst van hen zou kunnen gaan vragen als tegenprestatie. Zeven procent van de mantelzorgers in de controlegroep is om deze reden mantelzorg gaan geven.

3.3.1 Invulling van vrijwilligerswerk als tegenprestatie

De meest genoemde werkzaamheden die de tegenprestatievrijwilligers doen, zijn gastvrouw of -heer zijn (35%) en werkzaamheden rondom de maaltijdverzorging, zoals koken en kantinewerkzaamheden (26%). Ook schoonmaken en dergelijke wordt relatief vaak genoemd (14%). Daarnaast dragen relatief veel tegenprestatievrijwilligers bij aan onderwijs door zelf les te geven of bijvoorbeeld als onderwijsbegeleider of ondersteuner bij taaltrajecten (11%) of begeleiden of organiseren ze activiteiten (10%).

De tegenprestatievrijwilligers en de vrijwilligers in de controlegroep verschillen niet duidelijk in het soort werkzaamheden dat ze doen als vrijwilligerswerk. Wel valt op dat de tegenprestatievrijwilligers relatief vaak werkzaamheden rondom de maaltijdverzorging verrichten (26% in de tegenprestatiegroep versus 8% van de vrijwilligers in de controlegroep).

Tabel 3.3.4 Soort werkzaamheden tijdens het vrijwilligerswerk (in % van wie vrijwilligerswerk doet)

Wat voor soort werkzaamheden doet (of deed) u tijdens het vrijwilligerswerk?¹	Tegenprestatiegroep N=296	Controlegroep N=66
• Gastvrouw/heer e.d.	35	30
• Koken, catering, maaltijdverzorging, kantinewerkzaamheden e.d.	26	8
• Schoonmaken e.d.	14	11
• Lesgeven, onderwijsbegeleider, ondersteuner bij taaltrajecten e.d.	11	11
• Begeleiden en/of organiseren van activiteiten	10	14
• Klusjes, onderhoud en reparatie e.d.	10	9
• Financieel/administratief e.d.	8	9
• Baliewerk e.d.	8	5
• Maatje voor ouderen (bezoek, praatje, boodschappen, wandeling, etc)	4	11
• Magazijnmedewerker, sjouwer, uitgave pakketten e.d.	4	8
• Overblijfhulp op school, voorleesmoeder e.d.	4	8
• Tuinieren, tuinonderhoud e.d.	3	2
• Chauffeur of begeleiden bij vervoer	2	0
• Beheerder / conciërge / toezichthouder	1	5
• ICT werkzaamheden	1	2
• Winkelhulp	1	2
• Buurtpreventie	1	0
• Anders	1	3

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

Ruim 80% van de tegenprestatievrijwilligers doet al meer dan een jaar vrijwilligerswerk als tegenprestatie, 17% doet dit korter dan een jaar. De meeste tegenprestatievrijwilligers (82%) hebben tot nu toe bij één organisatie vrijwilligerswerk gedaan, 13% heeft bij twee organisaties vrijwilligerswerk verricht en 5% heeft de tegenprestatie gedaan bij drie of meer organisaties.

Karin: “Ik ben blij dat ik minderbedeelde mensen dagelijks verse groenten kan leveren”

Hoi, Ik ben Karin, ik ben bijna 60 en woon alleen in Rotterdam Zuid. Ik ontvang nu bijna 5 jaar een uitkering van de gemeente. Sinds drie jaar doe ik een tegenprestatie.

Als tegenprestatie doe ik 25 uur per week administratief werk bij een organisatie bij mij in de buurt. Dit bevalt me goed. Ik ben blij dat ik minderbedeelde mensen dagelijks gratis verse groenten voor een week kan leveren. Door mijn vrijwilligerswerk kom ik in contact met mensen die het niet breed hebben. Dat geeft mij een warm gevoel.

3.3.2 Invulling van mantelzorg als tegenprestatie

De meeste respondenten die mantelzorg geven als tegenprestatie, doen dat ten behoeve van hun (schoon)ouders (52%) of gezins- of familieleden (42%). Aan burenvrienden/kennissen (13%) wordt minder vaak mantelzorg gegeven.

Tabel 3.3.5 Aan wie wordt mantelzorg gegeven (in %)

Aan wie geeft u mantelzorg? ¹	Tegenprestatiegroep	Controlegroep
	N=93	N=30
(Schoon)ouders	52	57
Kinderen, schoondochter of schoonzoon	15	10
Echtgenoot / echtgenote of partner	11	7
Andere familieleden	16	23
Buren/ vrienden / kennissen	13	17

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

De meest genoemde mantelzorgactiviteiten zijn ‘hulp in de huishouding’ (91%), ‘het bieden van gezelschap, troost of afleiding’ (90%) en ‘begeleiding en/of vervoer’ (80%). Wanneer de tegenprestatiemantelzorgers vergeleken worden met de controlegroep, blijkt dat de tegenprestatiedeelnemers wat meer verschillende mantelzorgactiviteiten op zich nemen (respectievelijk 4,7 en 3,6 verschillende activiteiten).

Tabel 3.3.6 Soort mantelzorg (in %)

Uit welke activiteiten bestaat deze mantelzorg voornamelijk?	Tegenprestatiegroep	Controlegroep
	N=93	N=30
Hulp in de huishouding (boodschappen, schoonmaken)	91	77
Gezelschap, troost, afleiding, enz.	90	93
Begeleiding en/of vervoer (bij bezoek arts, kapper enz.)	80	60
Klaarmaken van de warme maaltijden	70	57
Regeling geldzaken en/of andere administratie	57	27
Hulp bij persoonlijke verzorging (wassen, aankleden)	43	27
Hulp bij medische verzorging	34	20
Andere zaken	0	0

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

Van de respondenten die mantelzorg als tegenprestatie geven, geeft 87% al meer dan jaar mantelzorg, 13% geeft korter dan een jaar mantelzorg.

Özan: “Ik kan mijn moeder het beste verzorgen en ben blij dat ik haar kan helpen”

Hallo, ik ben Özan. Ik ben de 50 inmiddels gepasseerd. Ik ben geboren in Turkije en woon samen met mijn gezin in een vooroorlogse wijk op Rotterdam Zuid. Ik ontvang nu bijna tien jaar een uitkering van de gemeente. Ik ben het er helemaal mee eens dat de gemeente een tegenprestatie vraagt: je hebt toch niets te doen, dan is het goed om iets voor de samenleving te doen.

Ik geef nu vier jaar mantelzorg als tegenprestatie. Dit deed ik trouwens al voordat ik dit als tegenprestatie ben gaan doen. Ik ben hier zo'n 30 uur per week mee bezig.

Het geven van mantelzorg bevalt me goed, omdat het om mijn eigen moeder gaat. Ik vind dat ik haar het beste kan verzorgen en ben blij dat ik haar kan helpen. Wel vind ik het af en toe best vermoeiend en belastend. Ik ben door het geven van mantelzorg veel meer buitenshuis actief geworden en heb meer sociale contacten gekregen. Ook ben ik positiever over mezelf gaan denken, voel ik me gewaardeerd en heb ik het gevoel hiermee een positieve bijdrage te leveren aan de maatschappij. Al met al ben ik er trots op dat ik mantelzorg geef als tegenprestatie. Ik zou ook wel een betaalde baan willen, maar mijn gezondheid laat dat helaas niet toe.

3.4 Kosten van de tegenprestatie

Een kwart van de tegenprestatievrijwilligers en ruim 40% van de mantelzorgers maakt hiervoor kosten. Mensen die als tegenprestatie een taal- of beweegcursus volgen, maken minder vaak kosten hiervoor (18% respectievelijk 14%).

Tabel 3.4.1 Aandeel dat kosten¹ maakt voor de tegenprestatie (in %)

Vrijwilligerswerk (n=296)	27
Mantelzorg (n=93)	42
Taalcursus (n=56)	18
Beweegcursus (n=22)	14

¹ Reiskosten, kosten voor het aanvragen van een verklaring omtrent gedrag (VOG), kinderopvang etc.

De gemeente Rotterdam geeft geen onkostenvergoedingen aan de werkzoekenden die een tegenprestatie leveren. Omdat sommige vrijwilligersorganisaties wel een onkostenvergoeding geven aan hun de vrijwilligers, is in de enquête ook naar een eventuele onkostenvergoeding gevraagd. De helft van de tegenprestatievrijwilligers die hiervoor kosten maken, krijgt alle kosten vergoed, 16% krijgt sommige kosten vergoed en een derde krijgt niets vergoed. Van de mantelzorgers die kosten maken, krijgt ruim 90% geen van deze kosten vergoed. Ook de mensen die een taal- of beweegcursus volgen en hiervoor kosten maken, krijgen deze kosten vaak niet vergoed.

Meestal gaat het om reiskosten³ en soms om kleding (tuinhandschoenen, thermokleding). Opgemerkt moet worden dat deze uitkomst op vrij weinig respondenten is gebaseerd.

³ Overigens hoeven in veel gevallen de reiskosten geen probleem te vormen. De gemeente Rotterdam kan voor tegenprestatiedeelnemers voorzien in een tweedehands fiets als men die zelf niet heeft.

Tabel 3.4.2 Mate waarin de kosten van de tegenprestatie worden vergoed (in % van werkzoekenden die kosten maken voor de tegenprestatie)

Worden deze kosten helemaal of deels vergoed?¹	Alle kosten worden vergoed	Sommige kosten worden vergoed, maar niet alle kosten	Geen van de kosten die ik maak worden vergoed	Totaal
Vrijwilligerswerk (n=80)	49	16	35	100
Mantelzorg (n=39)	8	0	92	100
Taalcursus (n=10)	30	0	70	100
Beweegcursus (n=3)	0	0	100	100

¹ Deze vraag is alleen gesteld aan respondenten die kosten maken voor de tegenprestatie.

Tegenprestatievrijwilligers en deelnemers aan een taalcursus die de gemaakte kosten niet (geheel) vergoed krijgen, betalen gemiddeld 35 euro per maand zelf; onder de mantelzorgers is dit 42 euro. De deelnemers aan een beweegcursus die niet alle kosten vergoed krijgen, betalen gemiddeld 17 euro per maand zelf.

Tabel 3.4.3 Kosten die niet vergoed worden, naar type tegenprestatie (in euro's per maand)

	Alleen de tegenprestatiedeelnemers die kosten maken die ze niet geheel vergoed krijgen		Alle tegenprestatiedeelnemers die het betreffende soort tegenprestatie doen	
	Aantal respondenten	Gemiddelde kosten	Aantal respondenten	Gemiddelde kosten
Vrijwilligerswerk	41	€ 35	296	€ 4,90
Mantelzorg	36	€ 42	93	€ 16,22
Taalcursus	7	€ 35	56	€ 4,39
Beweegcursus	3	€ 17	22	€ 2,36

Voor het merendeel van de tegenprestatiedeelnemers die niet (alle) kosten vergoed krijgt, zijn deze kosten problematisch, zo is ook te zien in de volgende tabel. Deze tabel heeft betrekking op degenen die kosten maken maar niet alle kosten vergoed krijgen, wat een relatief klein deel van het totaal is.

Tabel 3.4.4 In hoeverre zijn de kosten die niet vergoed worden een probleem¹ (in %)

	Groot probleem	Klein probleem	Geen probleem	Totaal
Vrijwilligerswerk (n=41)	59	27	15	100
Mantelzorg (n=36)	53	31	17	100
Taalcursus (n=7)	71	29	0	100
Beweegcursus (n=3)	33	33	33	100

¹ Deze vraag is alleen gesteld aan respondenten die niet alle kosten voor de tegenprestatie vergoed krijgen.

3.5 Hoe bevalt de tegenprestatie

Het merendeel van de tegenprestatiedeelnemers (ongeveer 80%) zegt dat de tegenprestatie goed of heel goed bevalt. Dit geldt voor alle vormen van de tegenprestatie, waarbij vrijwilligerswerk iets beter bevalt dan de andere vormen van tegenprestatie.

Vrijwel geen enkele tegenprestatievrijwilliger of - mantelzorger zegt de tegenprestatie met tegenzin te doen; onder de mensen die een taal- of beweegcursus volgen is dit 5%. In hoofdstuk 5 wordt uitgebreid ingegaan op de toelichting die werkzoekenden zelf geven bij dit onderwerp: waarom bevalt de tegenprestatie hen wel of niet en wat zijn de belangrijkste voor- en nadelen?

Tabel 3.5.1 Beleving van de tegenprestatie, naar type tegenprestatie (in %)

Hoe bevalt de tegenprestatie die u doet?	Heel goed	Goed	Redelijk	Niet zo goed	Helemaal niet goed/ ik doe het met tegenzin	Totaal
Vrijwilligerswerk (n=296)	33	50	13	2	1	100
Mantelzorg (n=93)	26	51	18	4	1	100
Taalcursus (n=56)	23	55	11	5	5	100
Beweegcursus (n=22)	27	59	9	0	5	100

Monique: "Ik ga fluitend naar mijn vrijwilligerswerk"

Ik ben Monique, ik ben bijna 60. Ik ben alleenstaand en woon in Feijenoord. Ik heb al in geen 40 jaar meer betaald werk gedaan. Sinds vorig jaar doe ik vrijwilligerswerk als tegenprestatie. Ik vind het heel goed dat de gemeente Rotterdam een tegenprestatie vraagt: het is ook voor jezelf beter dat je werkt voor je geld. Dan lijkt het niet alsof je alleen maar je hand ophoudt.

Als vrijwilliger werk ik met ouderen, ik schenk koffie voor hen en maak een praatje. Dit doe ik 20 uur per week, bij een organisatie in mijn eigen buurt. Ik ga fluitend naar mijn vrijwilligerswerk. Ik ervaar dat de mensen waar ik mee werk het fijn vinden wanneer ik 's morgens binnenkom.

Ik zie het als een voordeel dat ik door mijn vrijwilligerswerk heb geleerd hoe ik om moet gaan met dementerende ouderen. Het werk is soms echter niet makkelijk. Je gaat op een gegeven moment meeleven met de ouderen. Ook is er te veel bezuinigd op activiteiten voor de ouderen. Hierdoor kunnen wij geen uitjes met de mensen maken.

Verder ben ik het niet altijd eens met het beleid van de organisatie waarvoor ik werk. Betaalde medewerkers worden ontslagen. Je neemt dan het werk over van een betaalde kracht.

Door het vrijwilligerswerk ben ik me beter gaan voelen: ik ben met iets nuttigs bezig waar behoefte aan is. Ook ben ik onder de mensen. Hiervoor zat ik alleen maar thuis, omdat ik niet werkte. Ik ben zelfverzekerder geworden, voel me gewaardeerd en ben ik blij dat ik door mijn werk een positieve bijdrage lever aan de maatschappij.

Ik denk dat mijn kans op een betaalde baan iets groter wordt door het vrijwilligerswerk. Het kan zijn dat je doorstroomt naar een betaalde baan, bijvoorbeeld bij een open sollicitatie. Ik zou wel graag een betaalde baan willen, omdat je er dan financieel op vooruit gaat.

3.6 Motivatie

Het merendeel van de tegenprestatiedeelnemers voelt zich gemotiveerd en zegt de tegenprestatie niet alleen te doen omdat het moet. Tegenprestatiemantelzorgers en -vrijwilligers zijn het meest gemotiveerd: 72% van de tegenprestatievrijwilligers en 81% van de mantelzorgers zeggen de tegenprestatie niet alleen te doen omdat het verplicht is.

Mensen die een beweegcursus volgen zeggen relatief vaak (45%) dit alleen te doen omdat het verplicht is.

Taaleis en tegenprestatie, een korte toelichting

Hoewel het verrichten van een tegenprestatie een verplichting is, mogen werkzoekenden zelf kiezen wat voor soort tegenprestatie zij willen doen. In het geval van een taalcursus *lijkt* dat soms niet het geval, vanwege de Wet Taaleis Participatiewet. Door deze wet geldt voor uitkeringsontvangers een inspanningsverplichting om de Nederlandse taal te (leren) beheersen. Voor degenen van wie een tegenprestatie voor de uitkering wordt gevraagd, geldt dat deze dit *tevens* mag gelden als tegenprestatie. Hier lopen dus twee dingen door elkaar: de wettelijke taaleis waardoor men soms verplicht aan de taalbeheersing werkt en het tegenprestatiebeleid waarbij men zelf mag kiezen hoe men de tegenprestatie invult.

Terug naar dit onderzoek: 39% van de mensen die bij het soort tegenprestatie het antwoord “taalcursus” noemen, zegt dit alleen te doen omdat het moet (zie de volgende tabel). Het ligt in de rede dat dit ‘moeten’ slaat op de wettelijke inspanningsverplichting om de Nederlandse taal te (leren) beheersen en niet zo zeer op het gemeentelijke beleid omtrent de tegenprestatie.

Een kwart van de tegenprestatievrijwilligers doet de tegenprestatie alleen omdat het verplicht is en van de mantelzorgers doet 14% dit alleen omdat het moet.

Vrijwel alle mantelzorgers en (97%) en vrijwilligers (93%) zijn trots op de tegenprestatie die ze doen. Ook het merendeel van de mensen die een taalcursus (89%) of een beweegcursus (86%) volgen is hier trots op.

Tabel 3.6.1 De tegenprestatie en motivatie, naar type tegenprestatie (in %)

	(Helemaal) eens	Niet eens/ niet oneens	(Helemaal) oneens	Totaal
Ik doe de tegenprestatie alleen omdat het moet				
Vrijwilligerswerk (n=296)	24	4	72	100
Mantelzorg (n=93)	14	5	81	100
Taalcursus (n=56)	39	0	61	100
Beweegcursus (n=22)	45	5	50	100
Ik ben trots op de tegenprestatie die ik doe				
Vrijwilligerswerk (n=296)	93	3	4	100
Mantelzorg (n=93)	97	2	1	100
Taalcursus (n=56)	89	4	7	100
Beweegcursus (n=22)	86	14	0	100

Anita: “Ik doe het vrijwilligerswerk alleen omdat het moet”

Hoi, ik ben Anita. Ik ben achter in de veertig. Ik ben een alleenstaande moeder en woon in Crooswijk. Ik heb al meer dan 25 jaar geen betaald werk meer gedaan. Sinds twee jaar doe ik vrijwilligerswerk als tegenprestatie. Ook geef ik mantelzorg, dit deed ik trouwens al voor de tegenprestatie begon.

Ik ben het er helemaal niet mee eens dat de gemeente mensen verplicht om een tegenprestatie te leveren. Er zijn in het begin nooit eisen gesteld aan de mensen. Voor sommigen kan de tegenprestatie zelfs averechts werken, omdat zij heel erg gestrest raken. Ik was in het verleden volledig afgekeurd, maar daar zijn ze door de nieuwe wet op teruggekomen. Ik zag ook dat andere mensen, die niet in staat waren om, net als ik, een tegenprestatie te leveren, gedwongen werden om iets te gaan doen. Ik vind het niet fijn dat de tegenprestatie zo dwingend is. Het geeft mij een rotgevoel.

Als vrijwilligerswerk ben ik gastvrouw en doe ik allerlei klusjes. Dit doe ik 10 uur per week, bij een organisatie in mijn eigen buurt. Het vrijwilligerswerk bevalt me goed, omdat ik met fijne mensen werk en er een goede sfeer heerst. Toch doe ik het alleen omdat het moet, anders word ik gekort op mijn uitkering. Als het om een betaalde baan zou gaan, dan zou je hiervoor compensatie krijgen. Je zou denken dat ik door het vrijwilligerswerk onder de mensen ben, maar dat was ik al voor de tegenprestatie. Het belangrijkste nadeel van het vrijwilligerswerk is voor mij dat ik zelf ook een kind heb dat zorg nodig heeft, die nu gedwongen moet overblijven op school. Dit kost me bijna 200 euro per jaar, wat best een hele uitgave is.

Eigenlijk ervaar ik meer nadelen dan voordelen van het vrijwilligerswerk: mijn (geestelijke) gezondheid is bijvoorbeeld slechter geworden, omdat ik stress ervaar door de tegenprestatie. Ik ben bang dat wanneer ik een keertje niet lekker ben en niet in staat ben om naar het vrijwilligerswerk te gaan, dat vervolgens gemeld kan worden bij de gemeente en gevolgen kan hebben voor mijn uitkering.

Naast het vrijwilligerswerk geef ik 10 uur per week mantelzorg aan mijn ouders. Het is dat het mijn ouders zijn, maar ik zou dit niet voor een ander doen. Ik vind het geestelijk zwaar werk. Het gevoel dat je verantwoordelijk bent voor je ouders, geeft soms spanningen. Maar ik wil dat het goed geregeld is voor mijn ouders. Het geeft me wel voldoening, omdat mijn ouders het waarderen.

3.7 Ervaren belasting

Het merendeel van de tegenprestatiedeelnemers zegt zich niet belast te voelen door de tegenprestatie: bijna driekwart van de tegenprestatievrijwilligers, twee derde van de mantelzorgers en ruim de helft van de taal- en beweegcursisten voelen zich niet belast door de tegenprestatie.

Een kleiner deel voelt zich wel belast: ongeveer een derde van de mensen die een taal- of beweegcursus volgen, voelt zich hierdoor belast. Onder de tegenprestatievrijwilligers en -mantelzorgers ligt dit percentage lager (ongeveer één op de zes).

Tabel 3.7.1 Mate waarin men zich belast voelt door de tegenprestatie, naar type tegenprestatie (in %)

	(Helemaal) eens	Niet eens/ niet oneens	(Helemaal) oneens	Totaal
Ik voel me belast omdat ik een tegenprestatie moet doen				
Vrijwilligerswerk (n=296)	17	10	72	100
Mantelzorg (n=93)	18	16	66	100
Taalcursus (n=56)	39	2	59	100
Beweegcursus (n=22)	32	14	55	100

Aan *mantelzorgers* is een extra vraag voorgelegd over de belasting, zoals dat vaker wordt gedaan bij onderzoek naar mantelzorg. Deze vraag werd gesteld aan zowel de mantelzorgers in de tegenprestatiegroep als de mantelzorgers in de controlegroep. Meer dan de helft van de mantelzorgers voelt zich niet of ten hoogste enigszins belast door het geven van mantelzorg. Eén op de zeven mantelzorgers voelt zich zeer zwaar belast of overbelast. Mensen die mantelzorg geven als tegenprestatie verschillen hierin niet duidelijk van de mantelzorgers in de controlegroep. Dit verschijnsel van (over)belasting is bekend uit literatuur over mantelzorg. Zo schrijft het SCP (2015): “Negatieve gevolgen van het helpen zijn bijvoorbeeld dat men de situatie van de hulpbehoevende niet los kan laten, of dat gevoel heeft, of dat ze ziek of overspannen raken door de hulp die zij geven. Hoe meer van deze gevoelens men ervaart, hoe ernstiger de belasting is.”⁴

Tabel 3.7.2 Mate waarin men zich belast voelt door het geven van mantelzorg (in %)

	Tegenprestatiegroep N=93	Controlegroep N=30
Niet of nauwelijks belast	35	23
Enigszins belast	31	30
Tamelijk zwaar belast	18	30
Zeer zwaar belast	8	10
Overbelast	8	7
Totaal	100	100

Alessia: “Ik ben trots maar ik voel me ook belast door de tegenprestatie”

Hoi, Ik ben Alessia. Ik ben achterin de 40 en alleenstaande moeder. Ik ben geboren op de Nederlandse Antillen en woon in Rotterdam-Zuid. Ik ontvang al meer dan 20 jaar een uitkering. Sinds een jaar doe ik drie uur per week vrijwilligerswerk als tegenprestatie. Ik ben het niet helemaal eens met het beleid van de tegenprestatie: Ik vind het niet kunnen dat de gemeente mensen met een beperking verplicht om een tegenprestatie te leveren.

Bij mijn vrijwilligerswerk help ik met koken en het verzorgen van maaltijden. Dit bevalt me redelijk. Ik vind het een voordeel dat ik door het vrijwilligerswerk nieuwe mensen leer kennen en het gesprek aanga. Hierdoor ben ik positiever over mezelf gaan denken. Ook ben ik wat meer buitenshuis actief geworden en ben ik trots op de tegenprestatie die ik doe. Ik merk wel dat ik de laatste tijd wegens mijn gezondheid niet veel meer kan doen. Als je beperkt wordt door je gezondheid, dan is dat een nadeel. Eigenlijk voel ik me niet gezond en fit genoeg om vrijwilligerswerk te doen. Ik voel me er door belast.

Ik zou graag een betaalde baan willen. Iedereen wil eigen inkomen hebben. Maar ik denk dat vanwege mijn gezondheid mijn kans hierop heel klein is en blijft. Vanwege mijn gezondheid kan ik niet werken.

3.8 Gezondheid

Van de tegenprestatiedeelnemers heeft 16% naar eigen zeggen een (zeer) goede gezondheid; ruim de helft beoordeelt zijn of haar gezondheid als matig en 32% ervaart de eigen gezondheid als (zeer) slecht. De tegenprestatiedeelnemers oordelen positiever over hun gezondheid dan de personen in de controlegroep: in de controlegroep ervaart de helft de eigen gezondheid als (zeer) slecht.⁵

⁴ SCP 2015: Informele hulp: wie doet er wat?

⁵ Bij deze vergelijking kan sprake zijn van een vertekening. In de onderzoeksgroep zijn immers de mensen die als invulling van de tegenprestatie werken aan hun persoonlijke problemen (zoals psychiatrische klachten) buiten de

Tabel 3.8.1 Ervaren gezondheid (in %)

	Tegenprestatiegroep N=413	Controlegroep N=213
Zeer goed	2	0
Goed	14	10
Gaat wel	53	41
Slecht	26	35
Zeer slecht	6	14
Totaal	100	100

Ruim de helft van de tegenprestatievrijwilligers (55%) en de mantelzorgers (58%) voelt zich gezond en fit genoeg om de tegenprestatie te doen, onder degenen die een taalcursus (50%) of beweegcursus (41%) volgen is dit percentage wat lager.

Ongeveer een derde van de tegenprestatiedeelnemers voelt zich niet gezond en fit genoeg om de tegenprestatie te kunnen doen (variërend van 30% van de mantelzorgers en taalcursisten tot 36% van de mensen die een cursus bewegen volgen).

Tabel 3.8.2 Mate waarin men zich gezond en fit genoeg voelt om een tegenprestatie te doen, naar type tegenprestatie (in %)

	(Helemaal) eens	Niet eens/ niet oneens	(Helemaal) oneens	Totaal
Vrijwilligerswerk (n=296)	55	14	31	100
Mantelzorg (n=93)	58	12	30	100
Taalcursus (n=56)	50	20	30	100
Beweegcursus (n=22)	41	23	36	100

Er is weliswaar bij sommigen sprake van een verandering van de gezondheid in de loop van de afgelopen twee jaren, maar wat dit betreft zijn er geen noemenswaardige verschillen tussen de tegenprestatiegroep en de controlegroep.

Tabel 3.8.3 Verandering in gezondheid t.o.v. twee jaar geleden (in %)

	Tegenprestatiegroep N=413	Controlegroep N=213
Beter geworden	15	13
Slechter geworden	42	50
Gelijk gebleven	43	37
Totaal	100	100

Het merendeel van de tegenprestatiedeelnemers (variërend van 64% van de taalcursisten tot 84% van de mantelzorgers) zegt dat de tegenprestatie niet van invloed is op de gezondheid. Als we inzoomen op degenen die wel gezondheidseffect zien, blijkt het volgende. Onder de meesten in de tegenprestatiegroep (namelijk de vrijwilligers en de volgers van een taal- of een beweegcursus) is het aandeel dat een verbeterde gezondheid waarneemt als gevolg van de tegenprestatie groter dan het aandeel dat een slechtere gezondheid rapporteert. Onder de

steekproef gelaten. In de controlegroep was een dergelijke selectie niet mogelijk maar de inschatting is dat weinig mensen met ernstige psychiatrische problemen aan de enquête hebben meegedaan. Wel zijn in beide groepen mensen vertegenwoordigd die *lichamelijk* niet erg fit zijn; in de onderzoeksgroep zijn dat relatief vaak de mensen die een beweegtraining doen.

mantelzorgers zien we een ander beeld. Hier zegt 16% dat de gezondheid slechter werd door het doen van de tegenprestatie en geen van de mantelzorgers zegt dat de gezondheid beter is geworden door het geven van mantelzorg.

Tabel 3.8.4 Invloed van de tegenprestatie op de gezondheid

	Beter	Slechter	Geen invloed	Totaal
Vrijwilligerswerk (n=296)	20	9	71	100
Mantelzorg (n=93)	0	16	84	100
Taalcursus (n=56)	25	11	64	100
Beweegcursus (n=22)	27	5	68	100

Veel tegenprestatievrijwilligers bij wie de gezondheid er op vooruit is gegaan geven als toelichting dat ze zich (psychisch) gezonder zijn gaan voelen, omdat ze nu meer buitenshuis actief zijn en onder de mensen komen. Ook is het vrijwilligerswerk een prettige afleiding van de eigen problemen. Een respondent zegt bijvoorbeeld: *“Het is beter dan thuis zitten. Daar ga je te veel nadenken over je pijn. Door het doen van vrijwilligerswerk kom ik onder de mensen en kan ik met hen praten.”* Iemand anders zegt: *“Ik ben bezig en dan denk ik niet zoveel aan mijn eigen ziekte. Het zorgt voor rust.”*

Een andere veelgenoemde reden waarom de gezondheid is verbeterd door het doen van vrijwilligerswerk, is dat bewegen goed is voor de gezondheid. Door in beweging te blijven zeggen mensen zich fitter te voelen en een betere conditie te hebben gekregen. Een respondent vertelt bijvoorbeeld: *“Even drie uurtjes actief zijn, helpt mij om mijn conditie weer op te bouwen.”* Een ander meldt: *“De beweging is goed voor mijn hart.”* Ook zegt iemand: *“Omdat ik er naar toe loop en ik daar ook veel beweeg, is het goed voor mij.”*

Een aantal tegenprestatievrijwilligers van wie de gezondheid er op achteruit is gegaan, geeft als toelichting dat het vrijwilligerswerk (fysiek en/of mentaal) te zwaar voor hen is, wat leidt tot (verergering van de) gezondheidsklachten, vermoeidheid en stress. Een respondent zegt bijvoorbeeld: *“Door vermoeidheid en spanning gaat mijn bloeddruk omhoog waardoor ik hartklachten krijg. Het is allemaal te veel.”* Anderen melden bijvoorbeeld: *“Mijn rug, pols en knieën zijn slechter geworden door het sjouwen van pakketten”* en *“Sommige dagen werd het te zwaar waardoor ik de volgende dag kapot was.”*

In de toelichting geven veel mantelzorgers aan dat de eigen gezondheid erop achteruit is gegaan omdat ze het werk belastend vinden, zowel fysiek als emotioneel, en ze er vaak alleen voor staan. Een respondent vertelt bijvoorbeeld: *“Ik verzorg mijn vrouw al negen jaar. Ik heb er de laatste tijd erg moeite mee. Zij wordt alleen maar slechter. Ik heb geen sociaal leven meer. Ik kan niet naar buiten, want anders is zij alleen. Ik kan niet slapen, omdat ik denk dat haar iets ernstigs zal overkomen”*. Een andere respondent zegt: *“Ook ik word ouder. Ik ben rugpatiënt en ik heb ook slechte dagen, maar dan moet ik toch gaan.”* Een andere mantelzorger geeft aan: *“Ik word niet gelukkig van het geven van mantelzorg. Het is zwaar werk en dan vooral geestelijk.”*

Een aantal taalcursisten die zich gezonder zijn gaan voelen door de taalcursus hebben hun antwoord toegelicht. Het meest genoemd wordt dat het (psychisch) goed doet om even het huis uit te komen en onder de mensen te zijn. Een respondent zegt hierover: *“Ik werd niet goed*

van thuis zitten. Hierdoor ging ik naar buiten. Ook is het fijn om contact maken met anderen.” Een andere respondent zegt: “Ik ging er lopend heen en ik kwam onder de mensen. Psychisch heeft het mij geholpen.” Ook zeggen meerdere respondenten dat het goed voelt om ergens mee bezig te zijn en de taal te leren, bijvoorbeeld: “Ik vind de cursus leuk en ik ben ergens mee bezig. Ik zit niet alleen maar na te denken.” Een andere respondent vertelt: “Ik voel mij meer gewaardeerd door mijn omgeving, omdat ik gesprekken probeer te voeren in het Nederlands.”

Enkele taalcursisten wiens gezondheid slechter is geworden door de taalcursus hebben hierbij als toelichting gegeven dat het leren van de taal voor hen moeilijk en stressvol is en/of ze er hoofdpijn van krijgen. Zo zegt iemand: “Ik krijg veel meer stress, omdat ik het erg lastig vind om Nederlandse woorden te onthouden.” Een andere respondent meldt: “Ik krijg hoofdpijn waardoor mijn concentratievermogen laag wordt.” Ook zegt een respondent zich niet prettig te voelen bij de taalcursus: “Ik kan niet mijzelf zijn en ik voel mij niet welkom. Er wordt ook bedreigd dat als je te laat komt, het wordt doorgegeven aan de Sociale Dienst.”

Enkele beweegcursisten hebben toegelicht waarom de beweegcursus een positief effect heeft op de gezondheid. Hierbij wordt vooral genoemd dat de bewegen gezond is, de conditie vooruit is gegaan en dat men door de cursus beter op de voeding is gaan letten en afgevallen is. Een respondent zegt bijvoorbeeld: “Ik voel mij fit en ik beweeg nu veel meer. Ik let nu meer op mijn voeding.” Een ander zegt: “Ik werk aan mijn conditie en ik val af.” Ook zegt iemand: “Ik deed bewegingen voor mijn nek en het is gezond voor mijn lichaam.” Een respondent van wie de gezondheid slechter is geworden door de beweegcursus zegt hierover het volgende: “Ik denk dat ik door de bewegingen ziek ben geworden.”

Wanneer gekeken wordt naar het zorggebruik in vergelijking met twee jaar geleden, zijn er geen duidelijke verschillen tussen de tegenprestatiedeelnemers en de controlegroep, zoals blijkt uit de volgende twee tabellen. Het doen van een tegenprestatie lijkt dus niet te leiden tot een verandering in het zelf gerapporteerde zorggebruik.

Tabel 3.8.5 Verandering in frequentie van het huisartsbezoek t.o.v. twee jaar geleden (in %)

	Tegenprestatiegroep N=413	Controlegroep N=213
Vaker	32	33
Minder vaak	11	11
Gelijk gebleven/ geen duidelijk verschil	57	56
Totaal	100	100

Tabel 3.8.6 Verandering in bezoekfrequentie aan overige zorgverleners¹ t.o.v. twee jaar geleden

	Tegenprestatiegroep N=413	Controlegroep N=213
Vaker	36	41
Minder vaak	7	9
Gelijk gebleven/ geen duidelijk verschil	57	50
Totaal	100	100

¹ Waaronder het ziekenhuis, de fysiotherapeut, het maatschappelijk werk of een psycholoog

Sandra: “Door het vrijwilligerswerk voel ik me gezonder, actiever en energiever”

Hoi, ik ben Sandra. Ik ben de 50 inmiddels gepasseerd. Ik woon samen mijn gezin in het noorden van Rotterdam. Ik heb al in geen 30 jaar meer betaald werk gedaan, maar sinds drie jaar doe ik vrijwilligerswerk als tegenprestatie voor mijn uitkering.

Ik ben het op zich wel eens met het beleid van de tegenprestatie: Het is goed om mensen uit huis te krijgen. Dan voelen ze zich ook niet opgesloten. Vaak hebben ze geen idee hoe zij uit de uitkering moeten komen. Met een tegenprestatie kunnen zij ervaringen opbouwen, actiever zijn en zich ontwikkelen. Ik zeg een goed idee, maar dat ligt ook aan de gezondheid.

Als tegenprestatie werk ik 20 uur per week achter de balie bij een sportschool bij mij in de buurt. Ik heb het naar mijn zin. Ik maak nieuwe vrienden en voel mij gewaardeerd. Daarnaast mag ik ook gratis sporten. Dat geeft mij ook een goed gevoel. En hierdoor is mijn gezondheid ook beter geworden.

Ik doe nieuwe ervaringen op, zoals het aanmaken van abonnementen en sociale contacten. Alhoewel ik me soms wel belast voel door dit vrijwilligerswerk, ben ik me er beter door gaan voelen: ik zit beter in mijn vel door het aangaan van sociale contacten en door het mogen sporten. Ik voel mij actiever en energiever dan voorheen. Ik kom bekende gezichten tegen op straat waardoor ik meer waardering voel. Ik ben ook veel zelfverzekerder geworden dan voorheen. Ik denk dat dit vrijwilligerswerk mijn kans op een betaalde baan zeker vergroot: Ik leer er veel: je klantvriendelijk opstellen, omgaan met de computer en goede service leveren.

3.9 Kwaliteit van leven

Aan de tegenprestatiedeelnemers is gevraagd hoe ze zich de afgelopen vier weken voelden. De respondenten in de onderzoeksgroep voelen zich op alle ondervraagde items (zie volgende tabel) duidelijk beter dan de respondenten in de controlegroep: ze voelen zich minder vaak zenuwachtig of somber en neerslachtig en ze zitten minder vaak ernstig in de put. Ook voelen ze zich vaker kalm, rustig en energiek. Op basis van de stellingen in de volgende tabel staan, is een totaalscore voor welbevinden berekend. Deze totaalscore is bij de tegenprestatiegroep duidelijk hoger, en daarmee gunstiger, dan bij de controlegroep (18,4 versus 16,3).

Tabel 3.9.1 Kwaliteit van leven (in %)

	Tegenprestatiegroep (N=413)	Controlegroep (N=213)
	% steeds of meestal	% steeds of meestal
Hoe vaak voelde u zich erg zenuwachtig?	33	47
Hoe vaak zat u zo erg in de put dat niets u kon opvrolijken?	27	43
Hoe vaak voelde u zich kalm en rustig?	41	29
Hoe vaak voelde u zich energiek?	22	14
Hoe vaak voelde u zich somber en neerslachtig?	31	42
Voelde u zich gelukkig?	33	20

Een kwart van de tegenprestatiedeelnemers zegt zich, in vergelijking met twee jaar geleden, gelukkiger te voelen, een kwart voelt zich ongelukkiger, en de overige 50% ervaart geen verschil. Onder de controlegroep is deze ontwikkeling ongunstiger: bijna 40% van de controlegroep is zich de afgelopen twee jaar ongelukkiger gaan voelen.

Het doen van de tegenprestatie heeft dus over het geheel genomen een positief significant effect heeft op het geluksgevoel en kwaliteit van leven van de tegenprestatiedeelnemers.

Tabel 3.9.2 Verandering in geluksgevoel t.o.v. twee jaar geleden (in %)

Als u terugdenkt aan twee jaar geleden, bent u nu dan gelukkiger of minder gelukkig?	Tegenprestatiegroep N=413	Controlegroep N=213
Gelukkiger	24	16
Minder gelukkig	26	39
Even gelukkig	50	45
Totaal	100	100

De helft van de tegenprestatievrijwilligers en bijna 60% van de deelnemers aan een taalcursus zeggen zich beter te zijn gaan voelen door het doen van de tegenprestatie. Bij de mantelzorgers (26%) en de deelnemers aan een taalcursus (32%) is dit minder vaak het geval. Van de mantelzorgers geeft 14% aan zich slechter te zijn gaan voelen door het geven van mantelzorg. Dit geldt ook voor 9% van de taalcursisten en 5% van de vrijwilligers en beweegcursisten. Hier komt wellicht toch weer de hogere belasting van het geven van mantelzorg tot uitdrukking (zie hiervóór, onder de paragraaf “ervaren belasting”).

Tabel 3.9.3 Verandering in kwaliteit van leven t.o.v. twee jaar geleden, naar type tegenprestatie (in %)

Bent u zich door het doen van de tegenprestatie beter of slechter gaan voelen?	Beter	Slechter	Gelijk gebleven	Totaal
Vrijwilligerswerk (n=296)	50	5	45	100
Mantelzorg (n=93)	26	14	60	100
Taalcursus (n=56)	59	9	32	100
(Cursus) bewegen (n=22)	32	5	64	100

Veel tegenprestatievrijwilligers zeggen zich beter te zijn gaan voelen door de tegenprestatie omdat ze hierdoor meer buitenshuis komen en meer sociale contacten hebben gekregen. Ook is het een welkome afleiding van de eigen problemen. Een andere veel genoemde reden waarom tegenprestatievrijwilligers zich beter zijn gaan voelen is dat ze door het vrijwilligerswerk actief bezig zijn en hierdoor een doel en dagritme hebben gekregen. Ook geven veel tegenprestatievrijwilligers aan zich beter te zijn gaan voelen doordat het vrijwilligerswerk hen voldoening geeft en ze zich hierdoor gewaardeerd voelen. Iemand vertelt bijvoorbeeld: *“Ik voel mij beter, want ik ben bezig. Ik ben niet de hele dag thuis. Ik voel mij nuttig, want ik zorg ervoor dat andere mensen fitter worden en leren fietsen. Mijn vrijwilligerswerk geeft mij veel positiefs terug.”*

Weinig tegenprestatievrijwilligers zeggen zich slechter te zijn gaan voelen door de tegenprestatie, dit vooral omdat ze het vrijwilligerswerk lichamelijk en/of geestelijk zwaar vinden. Een respondent vertelt bijvoorbeeld: *“dat ik vaak in aanraking kom met vrouwen die in de problemen zijn gekomen, kan bij mij zwaar binnenkomen.”* Ook geven meerdere mensen aan dat de verplichting tot het vrijwilligerswerk hen stress of een vervelend gevoel van “moeten” geeft. Een enkeling zegt zich niet prettig of gewaardeerd te voelen op het vrijwilligerswerk.

De mantelzorgers die zich beter zijn gaan voelen door het geven van mantelzorg geven hiervoor vooral als reden dat het voldoening geeft om iets te betekenen voor een ander.

Iemand zegt zich bijvoorbeeld beter te zijn gaan voelen *“omdat het mij goed doet dat ik een ander kan helpen. Het maakt mij blij om iemand blij te maken.”*

De mantelzorgers die zich slechter zijn gaan voelen zeggen vooral dat het geven van mantelzorg lichamelijk en/of geestelijk zwaar is, stress geeft en vermoeiend en belastend is. Iemand zegt bijvoorbeeld: *“Het is zwaar werk om voor iemand te zorgen die dementerend is.”* Een ander: *“Ik heb ook mijn eigen huishouden en soms wordt het alles bij elkaar te veel.”*

De taalcursisten die zich beter zijn gaan voelen door de taalcursus als tegenprestatie geven hiervoor vooral als reden dat het goed en fijn is om Nederlands te leren en ze hierdoor zelfverzekerder en zelfredzamer zijn geworden. Ook zeggen enkele taalcursisten zich beter te zijn gaan voelen omdat ze door de taalcursus meer buitenshuis komen en meer sociale contacten hebben gekregen. Iemand vertelt bijvoorbeeld: *“Ik kom meer buiten, omdat mijn taal beter is geworden. Ik ben daardoor minder bang om buiten met mensen te praten.”*

Weinig taalcursisten zijn zich slechter gaan voelen door de taalcursus. Zij geven hiervoor vooral als reden dat het leren van de Nederlandse taal moeilijk is, hetgeen hen stress geeft. Iemand zegt bijvoorbeeld: *“Het is moeilijk om de Nederlandse taal op te pikken. Ik raak er gestrest en gefrustreerd door.”*

De beweegcursisten die zich beter zijn gaan voelen zeggen vooral dat dit komt omdat ze door de beweegcursus meer bewegen en zich fitter zijn gaan voelen, meer buitenshuis komen en meer sociale contacten hebben gekregen. Iemand zegt bijvoorbeeld: *“Het gaat beter met mijn gezondheid. Ik ben nu vaker buiten. Ik zwem en ik loop meer.”*

Een enkele beweegcursist zegt zich slechter te zijn gaan voelen door de beweegcursus, omdat hij zich hierdoor belast voelde: *“Ik vind het belastend om een uur te gaan sporten.”*

Lucija: “De beweegcursus heeft een positief effect op mijn gevoelens”

Hoi, ik ben Lucija. Ik ben ruim in de 40 en ben geboren in Zuid Europa. Ik woon in Kratingen. Ik ontvang al bijna 20 jaar een uitkering. Als tegenprestatie heb ik het afgelopen jaar een beweegcursus gevolgd. Ik ben het helemaal eens met het beleid van de tegenprestatie: ik vind het een goede ontwikkeling. Mensen die kunnen werken, moeten werken.

De beweegcursus bevalt me goed, omdat het een positief effect heeft op mijn gevoelens: ik voel mij rustig en ik kom in contact met anderen. Het zorgt ervoor dat ik geconcentreerd te werk ga. Ook maakt de beweegcursus dat ik me minder gespannen voel en minder depressief. Ik voel mij goed wanneer ik bezig met oefeningen. Maar zodra ik weg ben, komen al mijn gevoelens naar boven en voel ik mij weer depressief. Door de beweegcursus ben ik veel meer buitenshuis actief geworden en ik heb ik nieuwe contacten gekregen. Ik ben blij dat ik door deze cursus mijn tijd zinvol kan besteden en ben er trots op dat ik een beweegcursus volg.

Alhoewel ik nog steeds denk dat mijn kans op een betaalde baan heel klein is, denk ik wel dat de beweegcursus mijn kans hierop iets vergroot: Dankzij de cursus bewegen kom ik in contact met andere mensen en heb ik geleerd hoe ik met anderen om moet gaan. Ik voel mij fit en dat heeft een goed effect op mijn gevoelens. Mijn depressie zakt dan en ik heb dan ook geduld met mensen ondanks mijn eigen problemen.

3.10 Eigenwaarde

Aan de respondenten zijn een aantal stellingen over het gevoel van eigenwaarde voorgelegd. In vergelijking met de controlegroep zijn de tegenprestatiedeelnemers vaker tevreden met zichzelf (74% versus 69%), vinden ze vaker dat ze veel hebben om trots op te zijn (82% versus 71%) en voelen ze zich vaker nuttig (86% versus 68%). Op basis van alle in de tabel genoemde stellingen is een totaalscore voor eigenwaarde ('self esteem') berekend. Deze totaalscore is voor de tegenprestatiegroep duidelijk hoger dan voor de controlegroep (41,7 versus 39,1).

Tabel 3.10.1 Gevoel van eigenwaarde (% eens)

Bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?	Tegenprestatiegroep	Controlegroep
	N=413	N=213
	% eens	% eens
Ik ben tevreden met mijzelf	74	69
Ik ben nergens goed in	15	22
Er zijn dingen waar ik erg goed in ben	85	75
Ik kan dingen net zo goed als de meeste andere mensen	68	61
Ik heb veel om trots op te zijn	82	71
Ik voel me nuttig	86	68
Ik ben belangrijk	79	75
Ik heb respect voor mijzelf	90	89
Ik ben mislukt in het leven	27	34
Ik sta positief tegenover mijzelf	81	78

Ruim een derde van de tegenprestatiedeelnemers is, in vergelijking met twee jaar geleden, positiever over zichzelf gaan denken, de helft zegt dat er geen verschil hierin is, en 13% is juist negatiever over zichzelf gaan denken. Hierin verschilt de tegenprestatiegroep niet significant van de controlegroep.

Tabel 3.10.2 Verandering in gevoelens over zichzelf t.o.v. twee jaar geleden (in %)

Als u terugdenkt aan twee jaar geleden, denkt u nu dan positiever of negatiever over uzelf?	Tegenprestatiegroep	Controlegroep
	N=413	N=213
Positiever	37	30
Negatiever	13	19
Gelijk gebleven	51	51
Totaal	100	100

Ruim de helft van de tegenprestatiedeelnemers zegt door het doen van de tegenprestatie positiever over zichzelf te zijn gaan denken. Dit geldt voor alle vormen van de tegenprestatie. Ongeveer 40% geeft aan dat de tegenprestatie niet van invloed is op hoe men over zichzelf denkt. Een klein aantal mensen is door de tegenprestatie juist negatiever over zichzelf gaan denken (variërend van 2% van de tegenprestatievrijwilligers tot 7% van de deelnemers aan een taal cursus).

Tabel 3.10.3 Invloed van de tegenprestatie op hoe men over zichzelf denkt, naar type tegenprestatie (in %)

Bent u door het doen van de tegenprestatie positiever of negatiever over uzelf gaan denken?	Positiever	Negatiever	Gelijk gebleven	Totaal
Vrijwilligerswerk (n=296)	56	2	43	100
Mantelzorg (n=93)	55	4	41	100
Taalcursus (n=56)	55	7	38	100
Beweegcursus (n=22)	50	5	45	100

3.11 Zelfregie en zelfverzekerdheid

Aan de respondenten is een aantal stellingen voorgelegd over zelfregie. Met zelfregie wordt bedoeld de mate waarin men het leven in eigen hand neemt en zelf controle over het leven heeft. Op vrijwel alle in de volgende tabel genoemde items scoort de tegenprestatiegroep gunstiger dan de controlegroep. Tegenprestatiedeelnemers zeggen bijvoorbeeld vaker dan de controlegroep dat ze dat ze belangrijke dingen in het leven zelf kunnen veranderen (67% versus 51%). Ook zijn ze, in vergelijking met de controlegroep, minder vaak hulpeloos bij het omgaan met de problemen van het leven (36% versus 53%). Op basis van de in de volgende tabel genoemde items is een totaalscore voor zelfregie/controle over het leven berekend. Deze is voor de tegenprestatiegroep duidelijk hoger dan voor de controlegroep (20,7 versus 18,2).

Tabel 3.11.1 Zelfregie/controle over het leven (in %)

Bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?	Tegenprestatiegroep N=413 % eens	Controlegroep N=213 % eens
Ik heb controle over de dingen die er met mij gebeuren	70	56
Sommige van mijn problemen zijn onoplosbaar	47	56
Ik kan belangrijke dingen in mijn leven zelf veranderen	67	51
Bijna alles wat ik wil, kan ik ook doen	46	39
Ik voel me hulpeloos bij het omgaan met de problemen van het leven	36	53
Wat er in de toekomst met mij gebeurt, bepaal ik zelf	60	54

In vergelijking met twee jaar geleden, geeft de tegenprestatiegroep vaker dan de controlegroep aan zich nu zelfverzekerder te voelen (31% versus 23%). Het lijkt er dus op dat het doen van een tegenprestatie een positief effect heeft op de zelfverzekerdheid.

Tabel 3.11.2 Verandering in zelfverzekerdheid t.o.v. twee jaar geleden (in %)

Als u terugdenkt aan twee jaar geleden, bent u nu dan meer of minder zelfverzekerd?	Tegenprestatiegroep N=413	Controlegroep N=213
Zelfverzekerder	31	23
Minder zelfverzekerd	14	26
Gelijk gebleven	55	51
Totaal	100	100

Bijna de helft van de tegenprestatievrijwilligers (45%) zegt zich door het doen van de tegenprestatie zelfverzekerder te zijn gaan voelen. Dit geldt ook voor bijna 40% van de taalcursisten, 30% van de mantelzorgers en 23% van de beweegcursisten. Veertien procent van de beweegcursisten en 9% van de taalcursisten zijn zich door het doen van deze tegenprestatie minder zelfverzekerder gaan voelen. Onder de tegenprestatievrijwilligers (4%) en -mantelzorgers (3%) is dit percentage lager.

Tabel 3.11.3 Invloed van de tegenprestatie op de zelfverzekertheid, naar type tegenprestatie (in %)

Bent u door het doen van de tegenprestatie meer of minder zelfverzekerder geworden?	Zelfverzekerder	Minder Zelfverzekerder	Gelijk gebleven	Totaal
Vrijwilligerswerk (n=296)	45	4	51	100
Mantelzorg (n=93)	30	3	67	100
Taalcursus (n=56)	39	9	52	100
Beweegcursus (n=22)	23	14	64	100

Enkele tegenprestatievrijwilligers hebben toegelicht waarom ze zich zelfverzekerder zijn gaan voelen. Iemand zegt bijvoorbeeld: *“Door meer contacten te maken en het uitvoeren van de taken (ondanks dat ik daarin nooit kennis op heb gebouwd) voel ik mij zelfverzekerder.”* Een andere respondent vertelt: *“Het is een gebied waarvan ik dacht dat ik het niet kon. Uiteindelijk volg ik nu een studie ervoor en kan ik het gewoon heel goed”*. Weer iemand anders vertelt: *“Ik ben door het vrijwilligerswerk ook beter in het Nederlands geworden. Ik durf meer en sneller mensen aan te spreken.”* Ook voelen tegenprestatievrijwilligers zich zelfverzekerder omdat ze zich door het doen van vrijwilligerswerk nuttig voelen en waardering krijgen. Iemand zegt bijvoorbeeld: *“Door de taken die ik uitvoer, krijg ik meer waardering en voel ik mij nuttiger.”* Een van de weinige toelichtingen waarom iemand zich minder zelfverzekerder is gaan voelen door het vrijwilligerswerk luidt: *“Omdat het werk vaak op een lager niveau zit en dat valt niet in mijn vakgebied.”*

Slechts drie mantelzorgers hebben een toelichting gegeven op de vraag waarom ze zich meer of minder zelfverzekerder zijn gaan voelen door het geven van mantelzorg. Twee respondenten die zich zelfverzekerder zijn gaan voelen zeggen hierover: *“Omdat ik het gevoel heb dat ik mensen help”* en *“Ik kan mijzelf zijn en ik hoef mij nergens voor te schamen.”* Een mantelzorger die zich minder zelfverzekerder is gaan voelen zegt: *“Door de fysieke belasting voel ik mij soms minder zelfverzekerder.”*

Een aantal taalcursisten geeft in de toelichting aan dat ze zich zelfverzekerder zijn gaan voelen, omdat ze Nederlands leren en hierdoor zelfredzamer worden. Ook de waardering van de omgeving is goed voor het zelfvertrouwen. Zo vermeldt iemand: *“Door het lezen en begrijpen van de Nederlandse taal kan ik zelf contact opnemen met instanties of de huisarts. De taalcursus helpt mij daarbij.”*

Enkele respondenten zijn zich minder zelfverzekerder gaan voelen door het volgen van de taalcursus omdat het leren de taal moeizaam gaat. Een voorbeeld van een toelichting: *“Ik kan nog steeds moeilijk lezen en schrijven. Daardoor ervaar ik stress.”*

Aysel: "Door de taal cursus heb ik zelfvertrouwen gekregen"

Hallo, ik ben Aysel. Ik ben een vrouw van bijna 50 en ben geboren in Turkije. Ik woon samen met mijn gezin in Charlois. Als tegenprestatie volg ik sinds kort een taal cursus.

Ik ben het er helemaal mee eens dat de gemeente een tegenprestatie vraagt: Het is goed voor de ontwikkeling van de uitkeringsgerechtigden en vooral voor jongeren. De jongeren zouden het meest kunnen profiteren van dit beleid. Had de gemeente dit maar veel eerder gedaan.

De taal cursus heeft me veel goeds gebracht: Ik heb een diploma gehaald, ik heb nieuwe woorden geleerd en ik heb contact met anderen. Ik ben zelfstandiger geworden. Ik kan kleine dingen nu zelf regelen. Zoals een afspraak maken bij de huisarts, naar de school van mijn kind gaan en dergelijke.

Ook mijn gezondheid is er beter op geworden: Ik werd niet goed van thuis zitten. Door de taal cursus ging ik naar buiten. Ook is het fijn om contact te maken met anderen.

Door de taal cursus heb ik zelfvertrouwen gekregen, omdat ik meer durf te zeggen in het Nederlands. Ik kan mijn eigen zaken zelfstandig regelen. Ik hoef niet telkens mijn dochter te bellen voor de simpelste dingen.

Ik wil graag verder gaan met de taal cursus. Ik denk dat ik niet veel kans heb op een betaalde baan: ik spreek de taal nog steeds niet voldoende. Ook ben ik analfabeet. Ik denk niet dat ik aan een betaalde baan kom door het volgen van een taal cursus. Nu kan het niet meer, omdat ik niet meer de oude ben. Als zo'n cursus mij 10 tot 15 jaar geleden was aangeboden, dan had ik mezelf sneller kunnen ontwikkelen.

3.12 Sociale contacten

Aan de tegenprestatiegroep en de controlegroep is gevraagd naar de (tevredenheid met de) sociale contacten. Alhoewel de tegenprestatiegroep en de controlegroep niet duidelijk van elkaar verschillen op de individuele items in de volgende tabel, scoren tegenprestatiedeelnemers over het geheel wel iets gunstiger op het thema sociale contacten. Op basis van de items in de tabel is een totaalscore voor sociale contacten berekend. Deze totaalscore is voor de tegenprestatie groep iets hoger, en daarmee gunstiger dan voor de controlegroep (9,1 versus 8,6).

Tabel 3.12.1 Tevredenheid met sociale contacten (in %)

in hoeverre zijn deze uitspraken over uw sociale contacten op u van toepassing?	Tegenprestatiegroep N=413	Controlegroep N=213
	% ja	% ja
Ik ken voldoende mensen die ik om hulp of advies kan vragen.	56	44
Ik vind mijn kring van kennissen te beperkt	33	42
Er is altijd wel iemand in mijn omgeving bij wie ik met mijn dagelijkse probleempjes terecht kan	60	54
Ik mis mensen om mij heen	26	29

Tegenprestatiedeelnemers zeggen vaker meer tevreden te zijn over hun sociale contacten (24% in de tegenprestatiegroep, 13% in de controlegroep), dit in vergelijking met twee jaar geleden. Over het geheel genomen heeft het doen van een tegenprestatie dus een positief effect op (de tevredenheid met) de sociale contacten.

Tabel 3.12.2 Verandering in tevredenheid met sociale contacten t.o.v. twee jaar geleden (in %)

Als u terugdenkt aan twee jaar geleden, bent u nu dan meer of minder tevreden over uw sociale contacten?	Tegenprestatiegroep N=413	Controlegroep N=213
Meer tevreden	24	13
Minder tevreden	16	23
Ongeveer even tevreden	60	64
Totaal	100	100

Het merendeel van de tegenprestatievrijwilligers en de taal- en beweegcursisten hebben door de tegenprestatie meer contacten met andere mensen gekregen door het doen de tegenprestatie. Onder de mantelzorgers (12%) is dit in veel mindere mate het geval. Negen procent van de mantelzorgers zegt juist minder sociale contacten te hebben gekregen door het geven van mantelzorg.

Tabel 3.12.3 Invloed van de tegenprestatie op de (tevredenheid met) de sociale contacten, naar type tegenprestatie (in %)

Heeft u door het doen van de tegenprestatie meer of minder sociale contacten gekregen?	Meer sociale contacten	Minder sociale contacten	Gelijk gebleven	Totaal
Vrijwilligerswerk (n=296)	65	2	33	100
Mantelzorg (n=93)	12	9	80	100
Taalcursus (n=56)	57	4	39	100
Beweegcursus (n=22)	55	5	41	100

Door middel van drie stellingen is nagegaan in hoeverre het verrichten van een tegenprestatie heeft geleid tot meer contacten: contacten in het algemeen, contacten met mensen in de eigen buurt en contacten met mensen met een andere etnische achtergrond. Bij alle drie deze stellingen is er onder de mantelzorgers minder instemming dan onder de anderen die een tegenprestatie verrichten.

Bij drie van de vier tegenprestatie-activiteiten zegt een ruime meerderheid dat men meer contacten met andere mensen heeft gekregen. Alleen bij de mantelzorgers is dat geen meerderheid (onder hen zegt één op de drie dit). Contacten in de eigen buurt zijn uitgebreid voor ongeveer de helft van de deelnemers aan vrijwilligerswerk en aan taal- of beweegcursussen. Onder mantelzorgers is dat ongeveer een kwart. Twee derde van de tegenprestatievrijwilligers en ruim driekwart van de taal- en beweegcursisten hebben door de tegenprestatie meer contacten gekregen met mensen met een andere etnische achtergrond. Onder de mantelzorgers geldt dit voor een kwart.

Tabel 3.12.4 Invloed van tegenprestatie op sociale contacten, naar type tegenprestatie (in %)

	% (helemaal) eens
Door de tegenprestatie heb ik meer contacten gekregen met andere mensen	
Vrijwilligerswerk (n=296)	83
Mantelzorg (n=93)	33
Taalcursus (n=56)	73
Beweegcursus (n=22)	64
Door de tegenprestatie heb ik meer contacten gekregen met de mensen in mijn buurt	
Vrijwilligerswerk (n=296)	52
Mantelzorg (n=93)	23
Taalcursus (n=56)	55
Beweegcursus (n=22)	50
Door de tegenprestatie heb ik meer contacten gekregen met mensen met een andere etnische achtergrond	
Vrijwilligerswerk (n=296)	68
Mantelzorg (n=93)	25
Taalcursus (n=56)	79
Beweegcursus (n=22)	77

Fatima: “Door het vrijwilligerswerk is mijn sociale netwerk veel breder geworden”

Hallo, ik ben Fatima, ik ben ruim dertig jaar oud. Ik ben een alleenstaande moeder en woon samen met mijn kinderen in Rotterdam Zuid. Ik heb al meer dan tien jaar geen betaald werk meer gedaan. Sinds twee jaar doe ik een tegenprestatie voor mijn uitkering. Ik vind dat iedereen een tegenprestatie moet en kan doen; zonder tegenprestatie zou je geen geld mogen ontvangen. Door niets te doen, schiet je niets op in het leven. Door thuis te zitten, raak je dieper in de put en gaat het alleen maar steeds slechter met je. Zelf geef ik les bij een organisatie, hier in mijn eigen buurt. Dit doe ik 8 uur per week. Het bevalt me heel goed: ik ben actief en doe iets nuttigs voor een ander en voor mijzelf. Ik ben niet opgesloten thuis en ik ben buitenshuis meer actief. Door het vrijwilligerswerk is mijn sociale kring veel breder geworden dan voorheen. Ik heb kennis gemaakt met heel veel mensen van verschillende achtergronden. Verder ontwikkel ik mijn Nederlandse taalvaardigheden en word ik beter in het lesgeven. Door de tegenprestatie ben ik me beter gaan voelen. Dit omdat ik bezig ben, niet de hele dag thuiszit en me nuttig voel. Mijn vrijwilligerswerk geeft mij veel positiefs terug. Ook ben ik door het vrijwilligerswerk zelfverzekerder geworden en positiever over mezelf gaan denken. Ik ben trots op mijn tegenprestatie en heb het gevoel dat ik hiermee een positieve bijdrage lever aan de maatschappij.

Ik zou wel heel graag een betaalde baan willen. Ik denk dat door de tegenprestatie mijn kans op een betaalde baan wat groter wordt: door mijn vrijwilligerswerk heb ik kennis gemaakt met verschillende mensen die mij in de toekomst wellicht een betaalde baan aanbieden. Ook de ervaring die ik nu opdoe, kan ik in mijn CV verwerken en daardoor maak ik meer kans.

3.13 Maatschappelijke waardering

Ruim driekwart van de tegenprestatievrijwilligers en -mantelzorgers voelt zich gewaardeerd door de omgeving omdat ze een tegenprestatie doen. Dit geldt ook voor tweederde van de taalcursisten en ruim de helft van de beweegcursisten.

Ruim 90% van de tegenprestatievrijwilligers en 85% van de mantelzorgers vindt dat ze met hun tegenprestatie een positieve bijdrage leveren aan de maatschappij, gevolgd door 80% van de deelnemers aan een taalcursus en 73% van de deelnemers aan een beweegcursus.

Tabel 3.13.1 Tegenprestatie en maatschappelijke waardering, naar type tegenprestatie (in %)

	(Helemaal) eens	Niet eens/ niet oneens	(Helemaal) oneens	Totaal
Omdat ik een tegenprestatie doe, voel ik me gewaardeerd door mijn omgeving				
Vrijwilligerswerk (n=296)	78	9	12	100
Mantelzorg (n=93)	77	9	14	100
Taalcursus (n=56)	64	16	20	100
Beweegcursus (n=22)	55	27	18	100
Ik lever met mijn tegenprestatie een positieve bijdrage aan de samenleving				
Vrijwilligerswerk (n=296)	92	5	3	100
Mantelzorg (n=93)	85	8	7	100
Taalcursus (n=56)	80	13	7	100
Beweegcursus (n=22)	73	23	5	100

Khadija: “Ik voel mij gewaardeerd door mijn omgeving omdat ik vrouwen met problemen help”

Hallo, ik ben Khadija. Ik ben een moeder van iets voorbij de 50 en ben geboren in Marokko. Ik woon samen met mijn gezin in Rotterdam Zuid. Ik heb nog nooit betaald werk gedaan en ontvang nu al ruim 15 jaar een uitkering. Sinds een jaar doe ik een tegenprestatie. Ik ben het een beetje eens en een beetje oneens met het beleid van de tegenprestatie. Ik denk dat het voor sommige mensen goed is om een tegenprestatie te doen. Vooral jongeren moeten actief blijven en ervaringen opbouwen, zodat zij zich ontwikkelen. Maar voor ouderen of mensen met een slechte gezondheid moet het niet verplicht worden gemaakt.

Als tegenprestatie doe ik 20 uur per week vrijwilligerswerk bij een Huis van de Wijk bij mij in de buurt. Dit bevalt me goed: Ik voel mij meer gewaardeerd door mijn omgeving, omdat ik vrouwen met problemen help en ze adviezen geef. Ik kan iets voor de vrouwen betekenen.

Ik voel mij gewaardeerd en ik zit goed in mijn vel door het helpen van deze vrouwen. Doordat ik meer in contact kom met mensen, heb ik ook sociale contacten gemaakt. Ik zit daardoor ook beter in mijn vel en ben vrolijker. Door dit vrijwilligerswerk ben ik positiever over mezelf gaan denken: Ik voel mij gewaardeerd en ik ga er met plezier naar toe. Door de waardering die ik krijg op het vrijwilligerswerk, voel ik mij ook meer zelfverzekerd.

Ik denk echter niet dat mijn kans op een betaalde baan groter wordt door dit vrijwilligerswerk. Mijn kans op betaalde baan is heel klein denk ik. Ik denk niet dat ik in aanmerking kom voor een betaalde baan vanwege mijn leeftijd en de taalbeheersing.

3.14 Tijdsbesteding

De meeste tegenprestatievrijwilligers zijn blij dat ze door de tegenprestatie hun tijd zinvol kunnen besteden (variërend van 77% van de mensen die een beweegcursus volgen tot 90% van de tegenprestatievrijwilligers).

Een relatief klein aantal mensen vindt het vervelend dat ze door de tegenprestatie minder vrije tijd hebben (variërend van 9% van de tegenprestatievrijwilligers tot 18% van de mensen die een beweegcursus volgen). Wanneer we deze twee stellingen samen bekijken blijkt dus dat een meerderheid blij is met de zinvolle tijdsbesteding én dat een meerderheid het niet vervelend vindt dat er minder vrije tijd resteert vanwege de tegenprestatie.

Tabel 3.14.1 De tegenprestatie en (vrije) tijd, naar type tegenprestatie (in %)

	(Helemaal) eens	Niet eens/ niet oneens	(Helemaal) oneens	Totaal
Ik ben blij dat ik door de tegenprestatie mijn tijd zinvol kan besteden				
Vrijwilligerswerk (n=296)	90	4	6	100
Mantelzorg (n=93)	86	10	4	100
Taalcursus (n=56)	84	7	3	100
Beweegcursus (n=22)	77	18	5	100
Ik vind het vervelend dat ik door de tegenprestatie minder vrije tijd heb				
Vrijwilligerswerk (n=296)	9	5	85	100
Mantelzorg (n=93)	17	6	76	100
Taalcursus (n=56)	13	4	84	100
Beweegcursus (n=22)	18	5	77	100

3.15 Activiteit buitenshuis

Twee derde van de tegenprestatievrijwilligers (67%) zegt door de tegenprestatie meer buitenshuis actief te zijn geworden, voor 40% geldt dit in sterke mate. Mantelzorgers (26%) geven het minst vaak aan meer buitenshuis actief te zijn geworden door het geven van mantelzorg als tegenprestatie.

Tabel 3.15.1 Verandering in activiteit buitenshuis t.o.v. twee jaar geleden, naar type tegenprestatie (in %)

Bent u door het doen van de tegenprestatie meer buitenshuis actief geworden?	Ja, in sterke mate	Ja, enigszins	Nee	Totaal
Vrijwilligerswerk (n=296)	40	28	33	100
Mantelzorg (n=93)	26	20	54	100
Taalcursus (n=56)	43	29	29	100
Beweegcursus (n=22)	41	18	41	100

Nagenoeg alle tegenprestatiedeelnemers die door de tegenprestatie meer buitenshuis actief zijn geworden, ervaren dit als positief.

Tabel 3.15.2 Waardering van het actief zijn buitenshuis, naar type tegenprestatie (in %)

Vindt u het positief of negatief dat u door het doen van de tegenprestatie buitenshuis meer actief bent geworden?¹	Positief	Negatief	Totaal
Vrijwilligerswerk (n=199)	99	1	100
Mantelzorg (n=43)	100	0	100
Taalcursus (n=40)	98	3	100
Beweegcursus (n=13)	100	0	100

¹Deze vraag is alleen gesteld aan respondenten die door de tegenprestatie meer buitenshuis actief zijn geworden.

Een aantal tegenprestatievrijwilligers heeft toegelicht waarom ze het positief vinden om meer buitenshuis actief te zijn. Veel respondenten zeggen dat het hen (psychisch) goed doet om even uit huis te zijn en dat ze zich hierdoor actiever, energiever en gelukkiger zijn gaan voelen. Een respondent vertelt bijvoorbeeld: *Ik ben blij dat ik door het vrijwilligerswerk meer buiten*

kom. Anders zit ik alleen maar thuis en ga ik nadenken over de dingen in het leven. Dan voel ik mij alleen depressiever". Een ander geeft aan: "Ik ben gemotiveerd om iets te doen in mijn leven. Van het thuiszitten word ik gek en somber". Iemand anders meldt: "Ik zit veel beter in mijn vel. Ik voel mij meer ontspannen en gelukkiger, omdat ik iets kan uitvoeren en niet alleen maar thuis opgesloten zit." Een aantal respondenten zegt dat het fijn te vinden buitenshuis iets te kunnen betekenen voor andere mensen. Een respondent zegt bijvoorbeeld: "Ik vind het fijn om even de deur uit te gaan en iets te betekenen voor een ander. Ik houd ervan om een ander te helpen die zich hulpeloos voelt." Iemand anders geeft aan: "Ik vind het fijn om iets terug te doen voor de medemens en ik neem mijn verantwoordelijkheid. Daardoor zit ik beter in mijn vel." Ook zeggen respondenten dat de sociale contacten hen goed doen. Iemand zegt bijvoorbeeld: "Ik leer nieuwe mensen kennen en ik word daardoor meer uitgenodigd voor feestjes". Een ander meldt: "Ik voel mij actiever en energiever dan voorheen. Ik kom bekende gezichten tegen op straat waardoor ik meer waardering voel."

Chiara: "Door het volgen van een taal- en beweegcursus ben ik veel meer buitenshuis actief"

Mijn naam is Chiara. Ik ben bijna 50 jaar. Ik ben geboren op de Antillen. Ik ben een alleenstaande moeder en woon in Delfshaven. Ik ontvang al meer dan 20 jaar een uitkering van de gemeente en doe sinds afgelopen jaar een tegenprestatie. Ik ben het aan de ene kant eens met het beleid van de tegenprestatie: als uitkeringsgerechtigden thuiszitten en niets doen, kunnen ze hierdoor in een dip komen te zitten. Dat levert juist meer stress op en depressie. Deze mensen moeten aangespoord worden om uit de uitkering te komen. Maar aan de andere kant moeten tegenprestaties niet verplicht zijn voor mensen die ernstig of chronisch ziek zijn.

Zelf heb ik als tegenprestatie het afgelopen jaar een taal- én beweegcursus gedaan. De taalcursus beviel me aardig goed: ik vond het leuk om de grammatica en nieuwe woorden te leren. Ook was het fijn om even het huis uit te komen en tot rust te komen. De beweegcursus vond ik ook fijn om te doen: ik vond het fijn om aan mijn conditie te werken. Ik heb geleerd hoe ik mezelf goed in vorm moet houden en het heeft mij ontspanning gebracht.

Door het volgen van de cursussen ben ik veel meer buitenshuis actief geworden. Ook ben ik me zelfverzekerder gaan voelen en voel ik me gewaardeerd door mijn omgeving. Ik ben blij dat ik hierdoor mijn tijd zinvol kon besteden en ben er trots op dat ik deze cursussen heb gevolgd.

Ik denk echter niet dat mijn kans op een betaalde baan groter is geworden door het volgen van de taalcursus: ik blijf het toch moeilijk vinden om de Nederlandse taal te leren. Ik denk niet dat ik dan aan een betaalde baan kan komen. Ook de beweegcursus is vrij kort en levert zeker niet genoeg op om aan een betaalde baan te komen.

3.16 Sociale cohesie

Het merendeel van de tegenprestatiedeelnemers (variërend van 76% van de mantelzorgers tot 91% van de mensen die een cursus bewegen volgen) doet de tegenprestatie in de eigen buurt.

Tabel 3.16.1 Locatie van de activiteit (in %)

Doet u (...) in uw eigen buurt?	Tegenprestatiegroep		Controlegroep	
	Aantal	%	Aantal	%
Vrijwilligerswerk	296	81	66	76
Mantelzorg	93	76	30	73
Taalcursus	56	84	-	-
Beweegcursus	22	91	-	-

Van de tegenprestatievrijwilligers voelt 87% zich verbonden met de organisatie waarbij ze vrijwilligerswerk als tegenprestatie doen; 8% voelt geen (enkele) binding.

Tabel 3.16.2 Verbondenheid met de organisatie waarbij men vrijwilligerswerk doet (in %)

	(Helemaal) eens	Niet eens/ niet oneens	(Helemaal) oneens	Totaal
Ik voel me verbonden met de organisatie waarbij ik vrijwilligerswerk als tegenprestatie doe				
Vrijwilligerswerk (N=296)	87	5	8	100

Twee derde van de tegenprestatiedeelnemers voelt zich (zeer) verbonden met de eigen woonbuurt en 85% voelt zich (zeer) verbonden met Rotterdam. Twaalf procent voelt zich daarentegen (helemaal) niet verbonden met de eigen woonbuurt en 6% voelt zich (helemaal) niet verbonden met Rotterdam. Er is hierin geen duidelijk verschil tussen de tegenprestatiedeelnemers en de controlegroep.

Tabel 3.16.3 Verbondenheid met de woonbuurt en de stad (in %)

Kunt u aangeven in hoeverre u zich verbonden voelt met	Tegenprestatiegroep N=413	Controlegroep (n=80) N=213
Uw woonbuurt?		
(Zeer) verbonden	65	62
Een beetje verbonden	19	16
(Helemaal) niet verbonden	12	22
Weet niet/ geen mening	0,2	0
Totaal	100	100
Rotterdam?		
(Zeer) verbonden	84	79
Een beetje verbonden	9	11
(Helemaal) niet verbonden	6	10
Weet niet/ geen mening	0,5	0
Totaal	100	100

Ook zijn de tegenprestatiedeelnemers zich niet vaker dan de controlegroep meer verbonden met de buurt en de stad gaan voelen, dit in vergelijking met twee jaar geleden.

Tabel 3.16.4 Verandering in verbondenheid met de buurt en de stad t.o.v. twee jaar geleden (in %)

Als u terugdenkt aan twee jaar geleden, voelt u zich nu meer of minder verbonden met:	Tegenprestatiegroep N=413	Controlegroep N=213
Uw woonbuurt?		
Meer verbonden	13	11
Minder verbonden	10	14
Gelijk gebleven	76	75
Totaal	100	100
Rotterdam?		

Meer verbonden	11	13
Minder verbonden	6	8
Gelijk gebleven	83	79
Totaal	100	100

3.17 Wat leert men van de tegenprestatie

De meeste mensen die een taalcursus (84%) of een beweegcursus (86%) volgen zeggen iets geleerd te hebben van de tegenprestatie. Dit geldt ook voor ruim 70% van de tegenprestatievrijwilligers en een derde van de mantelzorgers.

Tabel 3.17.1 Heeft men iets geleerd van de tegenprestatie (in %)

Heeft u iets geleerd van de tegenprestatie?	% ja
Vrijwilligerswerk (n=296)	71
Mantelzorg (n=93)	31
Taalcursus (n=56)	84
Beweegcursus (n=22)	86

Tegenprestatievrijwilligers zeggen vooral te hebben geleerd om contact te maken met andere mensen en om met andere mensen samen te werken. Van de taalcursus hebben mensen vooral de Nederlandse taal geleerd en contact te maken met andere mensen geleerd. Deelnemers aan een beweegcursus zeggen hiervan vooral geleerd te hebben om voor zichzelf te zorgen. De mantelzorgers die iets geleerd te hebben van het geven van mantelzorg, geven aan geleerd te hebben om contact te maken met andere mensen en om geduld te hebben.

Tabel 3.17.2 Wat heeft men geleerd van de tegenprestatie (in %)

Wat heeft u geleerd van de tegenprestatie? ^{1,2}	Vrijwilligerswerk (N=296)	Mantelzorg (N=93)	Taalcursus (N=56)	Beweegcursus (N=22)
Een gesprek voeren in het Nederlands	19	1	64	9
Contact maken met andere mensen	50	9	45	9
Met andere mensen samenwerken	41	2	21	0
Voor mezelf zorgen	6	2	2	77
Met de computer werken	3	0	4	0
Mijn weg te vinden in de (Nederlandse) samenleving	10	3	11	0
Geduld hebben	0	8	0	0
Iets anders	11	13	0	5
Ik heb niets geleerd	29	69	16	14

¹ Deze vraag is alleen gesteld aan de respondenten die zeggen iets geleerd te hebben van de tegenprestatie

² Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

3.18 Kansen op de arbeidsmarkt

De meeste tegenprestatiedeelnemers schatten de kans dat ze over drie jaar een betaalde baan hebben niet groot in. Bijna twee derde denkt dat deze kans (heel) klein is. Ongeveer één op de tien schat deze kans (redelijk) groot in. De tegenprestatiedeelnemers verschillen hierin niet van de controlegroep.

Tabel 3.18.1 Kans op betaald werk in de toekomst (in %)

Hoe groot is volgens u de kans dat u over drie jaar een betaalde baan heeft?	Tegenprestatiegroep N=413	Controlegroep N=213
Heel groot	3	3
Redelijk groot	9	7
Niet klein en niet groot	15	14
Redelijk klein	17	14
Heel klein	46	52
Weet niet	10	10
Totaal	100	100

Ruim de helft van de tegenprestatiedeelnemers geeft aan wel (heel) graag een betaalde baan te willen, een kwart wil dit misschien en ruim 20% zegt dit (waarschijnlijk) niet te willen. Ook hierin verschillen de tegenprestatiedeelnemers niet van de controlegroep.

Tabel 3.18.2 Zou men een betaalde baan willen (in %)

Zou u een betaalde baan willen?	Tegenprestatiegroep N=413	Controlegroep N=213
Ja, heel graag	54	53
Ja, misschien	25	23
Nee, waarschijnlijk niet	10	11
Nee, zeker niet	11	12
Totaal	100	100

Aan de werkzoekenden die een tegenprestatie verrichten is gevraagd of zij zelf denken dat de kans op betaald werk toe- of afneemt door de tegenprestatie. Het is van belang om hier nogmaals te benoemen dat uitstroom uit de uitkering naar betaald werk niet het primaire doel is van de tegenprestatie.⁶ Niettemin zou een verandering van de kansen op de arbeidsmarkt een effect van de tegenprestatie kunnen zijn, vandaar dat er in dit onderzoek wel naar is gevraagd. De uitkomsten van deze 'gesloten vraag' roepen in eerste instantie wat vragen op. Want alles bij elkaar geteld houden de positieve en de negatieve antwoorden elkaar nagenoeg geheel in evenwicht. Dat werkzoekenden het idee hebben dat hun kans op betaald werk toeneemt, dat is voorstelbaar. Maar dat ongeveer evenveel mensen het idee hebben dat hun kans op betaald werk afneemt *door de tegenprestatie*, dat is wat moeilijker voorstelbaar. Des te meer reden om zorgvuldig te kijken naar de toelichting die zij geven bij de open vraag die daarop volgde. Aan de respondenten is namelijk gevraagd om in hun eigen woorden aan te geven *waarom* zij de kans op betaald werk groter, kleiner of gelijk inschatten als gevolg van het uitvoeren van de tegenprestatie. Deze antwoorden zijn dus spontaan door respondenten zelf geformuleerd. Hieruit volgt een belangrijke aanpassing van de eerder genoemde uitkomst van de gesloten vraag. Veel respondenten die aangaven dat hun kansen op de arbeidsmarkt kleiner zijn geworden, noemen in deze toelichting *andere* zaken dan de tegenprestatie als reden. Als we de antwoorden op deze open vraag groeperen en strikt letten op de invloed van de tegenprestatie, ontstaat het beeld dat is weergegeven in de volgende tabel. Welgeteld 1 van de 413 respondenten gaf een enigszins plausibel klinkende verklaring waarom *de tegenprestatie* de kans op betaald werk verkleint.

Tabel 3.18.3 Invloed van de tegenprestatie op de kans op betaald werk, naar type tegenprestatie (in %), gebaseerd op de toelichting in de open vraag

	Grotere kans op betaald werk	Kleinere kans op betaald werk	Gelijk gebleven of andere oorzaak	Geen of onduidelijk antwoord	Totaal
Vrijwilligerswerk (n=296)	21	0,3	53	26	100
Mantelzorg (n=93)	15	0,0	49	35	100
Taalcursus (n=56)	21	0,0	59	20	100
Beweegcursus (n=22)	9	0,0	73	18	100

In de tabellen die volgen worden de redenen gepresenteerd waarom respondenten denken dat hun kans op een betaalde baan groter, kleiner of gelijk is gebleven. Dit is per type tegenprestatie uitgesplitst, namelijk vrijwilligerswerk, mantelzorg, een taalcursus en een beweegcursus. Na elke tabel volgt een korte toelichting met een of enkele citaten van werkzoekenden zelf.

⁶ Alhoewel uitstroom naar een betaalde baan niet het primaire doel van de tegenprestatie is, vindt het wel plaats als neveneffect. In 2015 stroomden 140 personen uit de doelgroep uit naar betaald werk, in 2016 195 personen en in 2017 (stand augustus) 93 personen. Dit is telkens om en nabij 1% van de doelgroep.

Redenen waarom vrijwilligerswerk de kans op een betaalde baan beïnvloedt

Tabel 3.18.4 Waardoor is de kans op een betaalde baan door vrijwilligerswerk groter/kleiner/gelijk gebleven

Waarom kans op betaalde baan groter/kleiner/gelijk gebleven door vrijwilligerswerk als tegenprestatie? (N=296)	Aantal	% ¹
Kans is groter, want:		
Je doet werkervaring op	32	11
Je bouwt een dagritme op en blijft bezig	24	8
Je krijgt er meer sociale contacten door	18	6
Je krijgt wellicht een betaalde baan aangeboden door de organisatie	9	3
Je laat merken dat je behoefte hebt aan een betaalde baan/gemotiveerd bent	3	1
De Nederlandse taalbeheersing wordt beter door vrijwilligerswerk	1	0,3
Kans is gelijk gebleven / ik kom niet aan betaalde baan vanwege:		
Mijn slechte gezondheid	66	22
Mijn leeftijd	48	16
Slechte arbeidsmarkt. Vrijwilligers doen het werk van betaalde krachten	19	6
Mijn slechte Nederlandse taalbeheersing	18	6
Mijn lage opleidingsniveau/gebrek aan diploma's	16	5
Heb niets geleerd tijdens vrijwilligerswerk/kan mezelf niet ontwikkelen	13	4
Vrijwilligerswerk wordt niet gezien als ervaring/heb geen werkervaring	9	3
Het werk dat ik moet uitvoeren is niet relevant/verkeerd soort ervaring	8	3

¹ Het totale percentage telt op tot meer dan 100% omdat men meerdere antwoorden kon geven.

Kans is gelijk gebleven (53%)

Volgens 53% van de respondenten is hun kans op een betaalde baan door het uitvoeren van vrijwilligerswerk als vorm van tegenprestatie niet veranderd. Een groot deel van deze respondenten wijt hun slechte kansen op betaald werk aan onder andere een slechte gezondheid (22%), hun leeftijd (16%), de slechte arbeidsmarkt (6%) en hun gebrekkige Nederlandse taalbeheersing (6%). Volgens hen zal het doen van vrijwilligerswerk als tegenprestatie de negatieve invloed van onder andere een slechte gezondheid, leeftijd en slechte Nederlandse taalbeheersing niet opheffen. Zo geeft een respondent aan: *“Vanwege mijn slechte beheersing van de Nederlandse taal en mijn gezondheid denk ik niet dat ik veel kans maak op een betaalde baan ondanks dat ik vrijwilligerswerk uitvoer.”* Een andere respondent vertelt: *“Ik ben analfabeet, spreek de taal niet, ben oud en mijn gezondheid is zeer slecht. Het doen van vrijwilligerswerk kan totaal geen bijdrage leveren aan het vinden van een baan.”*

Andere redenen voor waarom men denkt dat de kans op betaald werk gelijk blijft zijn: het gebrek aan geschikte diploma's (5%), het idee dat men zich niet heeft kunnen ontwikkelen tijdens het vrijwilligerswerk (4%), het idee dat vrijwilligerswerk niet wordt gezien als ervaring of dat men geen werkervaring heeft opgebouwd (3%) en dat het uitgevoerde vrijwilligerswerk niet relevant is voor de sector waarin men op zoek is naar een betaalde baan (3%).

Kans is vergroot (21%)

Eén vijfde van de respondenten geeft aan dat volgens hen de kans op een betaalde baan wordt vergroot door het uitvoeren van vrijwilligerswerk als tegenprestatie. De belangrijkste redenen die respondenten hierbij noemen zijn dat men werkervaring opdoet (11%), dat men

een dagritme opbouwt en dus bezig blijft (8%) en dat men meer sociale contacten opdoet (6%). Zo vermeldt iemand: *“Omdat ik nu ervaring heb en ik ben ondertussen actief gebleven. Ik heb goede communicatieve vaardigheden. Ik ben de hele dag met mensen bezig.”* Een andere respondent geeft aan: *“Door mijn vrijwilligerswerk heb ik kennis gemaakt met verschillende mensen die mij in de toekomst wellicht een betaalde baan aanbieden. Ook de ervaring die ik nu opdoe kan ik in mijn CV verwerken en daardoor maak ik meer kans.”*

Volgens anderen wordt de kans op een betaalde baan door vrijwilligerswerk vergroot, doordat men wellicht een betaalde baan krijgt aangeboden door de organisatie waar men vrijwilligerswerk uitvoert (3%). Zo vertelt een respondent: *“Als er een vacature vrijkomt bij het vrijwilligerswerk, dan kan je daar misschien voor benaderd worden. Je bent daar al een bekend gezicht en je hebt met sommige mensen al contact.”* Andere redenen voor waarom vrijwilligerswerk als tegenprestatie de kans op een betaalde baan zou vergroten, zijn dat je door het doen van vrijwilligerswerk laat merken dat je gemotiveerd bent om een betaalde baan uit te voeren (1%) en dat de Nederlandse taalbeheersing wordt verbeterd (0,3%). Een respondent geeft aan: *“Als je een betaalde baan wil hebben en je ziet iets waar je interesse voor hebt, dan kun je met je CV aantonen dat je actief bent geweest. Daardoor heb je sneller een kans om een betaalde baan te vinden.”*

Erik: “Door het vrijwilligerswerk heb ik ontdekt wat ik graag wil”

Hallo, ik ben Erik, ik ben rond de 30 en woon in Rotterdam-Zuid. Ik ontvang nu ruim twee jaar een uitkering. Ik ben het er mee eens dat de gemeente een tegenprestatie vraagt: Mensen die capabel zijn, kunnen gewoon gaan werken. Voor mensen die niet kunnen werken vanwege bijvoorbeeld hun gezondheid of ouderdom moet het niet verplicht zijn.

Zelf doe ik sinds een jaar vrijwilligerswerk in de zorg. Dit doe ik 32 uur per week, bij een organisatie, hier in mijn eigen buurt. Ik zit achter de balie en doe de administratie, maar ik ben ook een aanspreekpunt voor de mensen en help mee bij de activiteiten. Het vrijwilligerswerk bevalt me goed. Ik ben me er zelfverzekerd door gaan voelen: Twee jaar geleden gaf ik mijzelf de schuld voor de fouten die ik maakte. Ik heb een beter beeld van mijzelf gekregen.

Door het vrijwilligerswerk heb ik ontdekt wat ik graag wil. Ik heb ingezien dat ik dit werk als betaalde baan wil. Ik denk dat door het vrijwilligerswerk mijn kans op betaald werk iets groter wordt. Het vult je CV op en je kan het gebruiken als referentie. Ik zou heel graag aan de slag willen.

Redenen waarom mantelzorg de kans op een betaalde baan beïnvloedt

Tabel 3.18.5 *Waarom is de kans op een betaalde baan door mantelzorg groter/kleiner/gelijk gebleven*

Waarom kans op betaalde baan groter/kleiner/gelijk gebleven door mantelzorg als tegenprestatie? (N=93)	Aantal	% ¹
Kans is groter, want:		
Je doet werkervaring op, staat goed op CV	13	14
Je bouwt een dagritme op en blijft bezig	1	1
Kans is gelijk gebleven. Kom niet aan betaalde baan vanwege:		
Mijn slechte gezondheid	20	22
Mantelzorg wordt niet gezien als ervaring/verkeerd soort ervaring	14	15
Mijn leeftijd	8	9
Mijn lage opleidingsniveau/gebrek aan diploma's	8	9
Slechte arbeidsmarkt: geen betaalde banen beschikbaar	2	2
Kans is kleiner door mantelzorg (maar wellicht niet door tegenprestatie) want:		
Degene die ik mantelzorg bied, heeft mij nodig (geen tijd voor betaalde baan)	6	6

¹ Het totale percentage telt op tot meer dan 100%, omdat men meerdere antwoorden kon geven.

Kans is gelijk gebleven (49%)

Volgens 49% van de respondenten is de kans op een betaalde baan niet veranderd door het geven van mantelzorg als tegenprestatie. Deze respondenten geven onder meer aan dat hun lage kans op betaald werk te wijten is aan een slechte gezondheid (22%), doordat mantelzorg niet wordt gezien als werkervaring of omdat de mantelzorg niet de juiste werkervaring is die ze nodig hebben voor betaald werk (15%), hun leeftijd (9%) en het gebrek aan geschikte diploma's (9%). Een kleinere groep respondenten zegt dat de slechte arbeidsmarkt ervoor zorgt dat zij niet aan een betaalde baan komen, ondanks het uitvoeren van mantelzorg (2%).

Kans is vergroot (15%)

Vijftien procent van de respondenten denkt dat het geven van mantelzorg de kans op een betaalde baan vergroot, doordat men werkervaring opdoet wat goed op hun CV staat (14%) en doordat men een dagritme opbouwt en dus bezig blijft (1%). Zo vertelt een respondent: *"Ik bezit nu veel kennis over suikerziekte. Die kennis heb ik opgedaan door te zorgen voor mijn zoon die diabeet is. Dat kan helpen bij het solliciteren. Het enige nadeel is dat je geen erkende ervaring opdoet."* Een andere persoon geeft aan: *"Omdat je op mijn CV kan zien dat ik voor iemand kan zorgen."*

Kans is verkleind (0%)

In de gecorrigeerde telling op grond van de antwoorden op de open vraag tellen we *niemand* tot de categorie "kleinere kans op betaald werk als gevolg van de tegenprestatie". Er zijn wel respondenten (6%) die zeggen dat hun kans op een betaalde baan is verkleind door het doen van mantelzorg als tegenprestatie, maar zij allen beschrijven situaties waarin die mantelzorg ook zou hebben plaatsgevonden als het beleid van de tegenprestatie er niet zou zijn. Omdat zij zich min of meer gedwongen voelen om mantelzorg te verrichten (vaak directe familieleden) zijn zij niet beschikbaar voor betaald werk. Zo geeft een respondent aan: *"Ik wil graag werken, maar ik kan mijn gehandicapte kinderen niet alleen laten. Ik moet 24 uur per dag voor mijn kinderen klaarstaan."* Een andere respondent vertelt: *"Ik moet voor mijn zus en mijn moeder 24 uur per dag klaarstaan, waardoor ik ook minder vrije tijd heb."*

Redenen waarom een taalcursus de kans op een betaalde baan beïnvloedt

Tabel 3.18.6 *Waarom is de kans op een betaalde baan door taalcursus groter/kleiner/gelijk gebleven*

Waarom kans op betaalde baan groter/kleiner/gelijk gebleven door een taalcursus als tegenprestatie? (N=56)	Aantal	% ¹
Kans is groter, want:		
Mijn Nederlandse taalbeheersing is verbeterd door de taalcursus	12	21
Kans is gelijk gebleven. Kom niet aan betaalde baan vanwege:		
Taalcursus was niet voldoende om taal goed te beheersen	20	36
Mijn slechte gezondheid	13	23
Mijn leeftijd	5	9
Taalbeheersing voor mijn sector (handwerk, productie) is niet noodzakelijk	3	5
Mijn lage opleidingsniveau/gebrek aan diploma's	2	4

¹ Het totale percentage telt op tot meer dan 100%, omdat men meerdere antwoorden kon geven.

Kans is gelijk gebleven (59%)

Ongeveer zes op de tien respondenten denkt dat de kans op een betaalde baan gelijk is gebleven door het volgen van een taalcursus. Volgens een groot deel van deze respondenten (36% in totaal) was het volgen van de taalcursus als tegenprestatie niet voldoende om de Nederlandse taal goed te beheersen. Zo vertelt een respondent: *"Ik spreek de taal nog steeds niet voldoende. Ook ben ik analfabeet. Ik denk niet dat ik aan een betaalde baan kom door het volgen van een taalcursus."* Een andere persoon geeft aan: *"Het was een taalcursus van twee maanden. Ik heb wel iets geleerd, maar het is niet genoeg om goed te kunnen functioneren op de arbeidsmarkt."* Bovendien vermeldt iemand: *"Het niveau van de taalcursus is vrij laag. Ik leer alleen de basiswoorden en zinnen in het Nederlands. Ik denk niet dat ik makkelijk aan een betaalde baan kom."*

Daarnaast geven respondenten aan dat de kans op betaald werk gelijk is gebleven vanwege andere zaken, zoals een slechte gezondheid (23%), hun leeftijd (9%) of een gebrek aan diploma's (4%). 5% van de respondenten denkt dat de taalcursus geen invloed heeft gehad op de kans om een betaalde baan te bemachtigen, omdat Nederlandse taalbeheersing niet noodzakelijk is voor de sector waarin men zou willen werken. Zo vertelt iemand: *"Het werk dat ik kan doen, staat vast. Dat is schoonmaken, productiewerk of thuiszorg. Daarvoor hoef ik niet super goed Nederlands te spreken."*

Kans is vergroot (21%)

Verder denkt 21% van de respondenten dat het volgen van de taalcursus als tegenprestatie de kans op een betaalde baan heeft vergroot, simpelweg omdat het de Nederlandse taalbeheersing heeft vergroot. Zo legt iemand uit: *"Taal is de basis van alles. Wanneer je goed de taal spreekt en begrijpt, kun je solliciteren en jezelf mondeling ook goed verkopen. Je kunt alles als je de taal spreekt."* Een andere persoon vertelt: *"Ik denk dat ik door de taalcursus meer kans maak, omdat ik ook certificaten krijg. Ik hoop daarna een opleiding te kunnen volgen."*

Redenen waarom een beweegcursus de kans op een betaalde baan beïnvloedt

Tabel 3.18.7 *Waarom is de kans op een betaalde baan door beweegcursus groter/kleiner/gelijk gebleven*

Waarom kans op betaalde baan groter/kleiner/gelijk gebleven door beweegcursus als tegenprestatie? (N=22)	Aantal	% ¹
Kans is groter, want:		
Ik voel me fitter/gelukkiger	1	5
Je laat zien dat je bezig blijft	1	5
Je krijgt er meer sociale contacten door	1	5
Kans is gelijk gebleven. Kom niet aan betaalde baan vanwege:		
Beweegcursus levert niets op om aan een betaalde baan te komen	8	36
Mijn leeftijd	3	14
Mijn slechte gezondheid	3	14
Mijn lage opleidingsniveau/gebrek aan diploma's	2	9

¹ Het totale percentage telt op tot meer dan 100%, omdat men meerdere antwoorden kon geven.

Kans is gelijk gebleven (73%)

Van de 22 respondenten die een beweegcursus als tegenprestatie uitvoerden, denkt ongeveer driekwart dat de kans op een betaalde baan niet groter of kleiner is geworden door het volgen van de cursus. Ruim een derde (36%) is van mening dat de beweegcursus niets heeft opgeleverd in het vergroten van de kans op een betaalde baan. Een respondent vertelt: *“Het volgen van een cursus bewegen brengt mij niet verder. Het helpt mij niet om aan een betaalde baan te komen.”* Een andere persoon geeft aan: *“Een cursus bewegen draagt niet bij aan het vinden van een betaalde baan.”*

De overige respondenten die inschatten dat hun kans op een betaalde baan niet veranderd is door het volgen van een beweegcursus denken dat dit door andere zaken wordt beïnvloed. Hun leeftijd (14%), een slechte gezondheid (14%) of het gebrek aan diploma's (9%) zou de kans op betaald werken beïnvloeden in plaats van het volgen van een beweegcursus als tegenprestatie.

Kans is vergroot (9%)

Volgens 9% van de respondenten wordt de kans op een betaalde baan vergroot door het volgen van een beweegcursus als tegenprestatie. Het gaat hier overigens om weinig respondenten (twee van de 22 personen). Men voelt zich fitter en gelukkiger, men laat als werkzoekende zien dat men bezig blijft en door de beweegcursus heeft men meer sociale contacten. Zo geeft iemand aan: *“Dankzij de cursus bewegen heb ik geleerd hoe ik met anderen om moet gaan. Ik kom daarvoor ook in contact met anderen. Ik voel mij fit en dat heeft een goed effect op mijn gevoelens. Mijn depressie zakt dan en ik heb dan ook geduld met mensen ondanks mijn OCD en praatstoornis.”*

3.19 Conclusies

In dit hoofdstuk hebben we uitgebreid gerapporteerd over de uitkomsten van een enquête onder werkzoekenden die een tegenprestatie doen voor hun uitkering en een vergelijkbare groep die geen tegenprestatie verricht. In totaal zijn 626 personen geïnterviewd, 413 in de tegenprestatiegroep en 213 in de controlegroep. Het belangrijkste doel van de enquête was om

te bepalen welke effecten het doen van een tegenprestatie door werkzoekenden heeft op hun gezondheid, welbevinden, zelfvertrouwen, sociale netwerk, sociale cohesie (buurtcontacten), interetnische contacten, competenties/vaardigheden en (perceptie van) afstand tot de arbeidsmarkt. In de volgende tabel staan de verschillen tussen de twee groepen op een hoeveelheid van kenmerken samengevat. Aantoonbare verschillen tussen de twee groepen zijn er op het terrein van gezondheid, kwaliteit van leven, eigenwaarde, zelfverzekerdheid en sociale contacten. Let wel, dit gaat om verschillen tussen de groepen ten tijde van het moment van afname van de enquête. Als we vragen naar veranderingen ten opzicht van twee jaar geleden dan rapporteren de twee groepen op vier kenmerken niet verschillend. Alleen voor kwaliteit van leven, zelfverzekerdheid en sociale contacten kunnen we aantonen dat de tegenprestatiegroep de afgelopen twee jaar zelfverzekerder en tevredener over de sociale contacten is geworden dan de controlegroep. Wat verder opvalt, is dat er geen verschillen zijn tussen de twee groepen op het gebied van ervaren sociale cohesie en inschatting van de eigen arbeidsmarktperspectieven.

Tabel 3.19.1 (Significante) verschillen tussen tegenprestatiegroep en controlegroep

Kenmerken	Verschillen
Gezondheid	
Ervaren gezondheid	Ja
Verandering in gezondheid t.o.v. 2 jaar geleden	Nee
Verandering in bezoek aan de huisarts t.o.v. 2 jaar geleden	Nee
Verandering in bezoek aan overige zorgverleners t.o.v. 2 jaar geleden	Nee
Kwaliteit van leven	
Kwaliteit van leven (totaalscore)	Ja
Verandering in geluksgevoel t.o.v. 2 jaar geleden	Ja
Eigenwaarde	
eigenwaarde (totaalscore)	Ja
Verandering in gevoelens over zichzelf t.o.v. 2 jaar geleden	Nee
Zelfverzekerdheid	
Zelfregie (totaalscore)	Ja
Verandering in zelfverzekerdheid t.o.v. 2 jaar geleden	Ja
Sociale contacten	
Sociale contacten (totaalscore)	Ja
Verandering in tevredenheid met sociale contacten t.o.v. 2 jaar geleden	Ja
Sociale cohesie	
verbondenheid met eigen buurt	Nee
verbondenheid met Rotterdam	Nee
Arbeidsmarktkansen	
kans over 3 jaar een betaalde baan te hebben	Nee
wens om betaalde baan te hebben	Nee

De hierboven geconstateerde verschillen in zelfrapportage tussen werkzoekenden die een tegenprestatie doen en werkzoekenden die dat niet doen betekenen niet dat die verschillen verklaard of veroorzaakt zijn door de tegenprestatie. Maar het zou wel kunnen, het wordt in ieder geval niet weerlegt. We hebben er zoveel mogelijk aan gedaan om de groepen te matchen op belangrijke variabelen (zie elders in dit rapport) maar het zou altijd kunnen dat de verschillen veroorzaakt worden door iets anders.

Om meer te kunnen zeggen over de invloed van de tegenprestatie hebben we de deelnemers aan de enquête ook nog gevraagd of veranderingen door de tegenprestatie kwamen. “*Is door het doen van vrijwilligerswerk als tegenprestatie uw gezondheid beter of slechter geworden?*”, of “*Bent u door het geven van mantelzorg als tegenprestatie meer of minder zelfverzekerd geworden?*”. Uiteraard konden we deze soort vragen alleen stellen aan deelnemers in de tegenprestatiegroep en niet aan die in de controlegroep, maar de antwoorden geven wel een interessant beeld (zie volgende tabel).⁷

Tabel 3.19.2 Invloed van tegenprestatie

Kenmerken	Invloed
Gezondheid	
Is gezondheid beter of slechter geworden (door tegenprestatie)	geen
Kwaliteit van Leven	
Zich beter of slechter voelen (door tegenprestatie)	positief
Eigenwaarde	
positiever of negatiever gaan denken over zichzelf (door tegenprestatie)	positief
Zelfverzekerdheid	
meer of minder zelfverzekerd geworden (door tegenprestatie)	geen
Sociale contacten	
meer of minder sociale contacten gekregen (door tegenprestatie)	positief
meer contacten gekregen met andere mensen (door tegenprestatie)	positief
meer contacten gekregen met mensen in de buurt (door tegenprestatie)	positief
meer contacten gekregen met mensen met een andere etnische achtergrond (door tegenprestatie)	positief
Maatschappelijke waardering	
zich gewaardeerd voelen door de omgeving (door tegenprestatie)	positief
een positieve bijdrage leveren aan de samenleving (door tegenprestatie)	positief
Tijdsbesteding	
zijn/haar tijd zinvol kan besteden (door tegenprestatie)	positief
het niet vervelend vinden dat er minder vrije tijd is (door tegenprestatie)	positief
Activiteiten buitenshuis	
meer buitenshuis actief geworden (door tegenprestatie)	positief
het positief waarderen dat men meer buitenshuis actief is geworden (door tegenprestatie)	positief
Sociale cohesie	
Verbondenheid met vrijwilligersorganisatie (door tegenprestatie)	positief
Leereffecten	
Heeft iets geleerd (door tegenprestatie)	positief
Arbeidsmarktkansen	
Kans op een betaalde baan (door tegenprestatie)	geen

In de tabel hebben we telkens de door respondenten gepercipieerde invloed van de tegenprestatie op de genoemde kenmerken weergegeven. We spreken van een positieve invloed van de tegenprestatie op bijvoorbeeld Kwaliteit van leven als 50% of meer van de respondenten aangeeft dat men zich beter is gaan voelen door de tegenprestatie (het doen van één van de vormen als tegenprestatie). Er is geen (vastgestelde) invloed als min of meer evenveel respondenten aangeeft zich beter te voelen als dat zegt zich slechter te voelen.⁸

⁷ In de tabel hebben we zoveel mogelijk alle beschikbare indicatoren opgenomen.

⁸ Omdat we hier niet de beschikking hebben over een statistische toets waarmee we het effect kunnen toetsen, hebben we de grens gelegd bij 50% positieve antwoorden. Dit is enigszins arbitrair maar is verdedigbaar op basis van common sense.

Wat opvalt aan de tabel is dat voor de meeste kenmerken de respondenten aangeven een positieve invloed van de tegenprestatie te ervaren. Dit geldt echter niet voor gezondheid en zelfverzekerdheid. Alhoewel dus de tegenprestatiegroep zich aantoonbaar gezonder en zelfverzekerder voelt dan de controlegroep (conclusie uit tabel 3.18.1), geeft niet de meerderheid van de respondenten uit de tegenprestatiegroep aan zich gezonder of zelfverzekerder te voelen *door de tegenprestatie*.

4 Meningen over de tegenprestatie

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden meningen over de tegenprestatie beschreven. Als eerste komen de werkzoekenden die een zelf aan het woord. Wat vinden zij ervan? Zijn zij het eens met dit beleid, wat bevat er en wat niet, wat zijn voor- of nadelen?⁹ Ook de controlegroep wordt gevraagd om hun mening. Ten slotte komen de Rotterdamse burgers aan het woord. Dit geeft inzicht in het draagvlak voor het gemeentelijk beleid bij de bevolking.

4.2 Mening van werkzoekenden over het beleid van de tegenprestatie

Aan de respondenten is gevraagd of ze het er mee eens zijn dat de gemeente Rotterdam een tegenprestatie vraagt van mensen met een uitkering. Het merendeel van de tegenprestatiedeelnemers (ruim 70%) is het hiermee eens; 15% is het hier mee oneens. De tegenprestatiedeelnemers en de controlegroep verschillen hierin niet duidelijk van mening.

Tabel 4.2.1 Mening over het beleid van de tegenprestatie (in %)

	Tegenprestatiegroep N=413	Controlegroep N=213
Helemaal mee eens	56	54
Een beetje mee eens	16	19
Niet mee eens, niet mee oneens	13	14
Een beetje mee oneens	5	4
Helemaal mee oneens	10	8
Totaal	100	100

Aan de respondenten is gevraagd waarom ze het er wel of niet mee eens zijn dat gemeente Rotterdam een tegenprestatie vraagt van mensen met een uitkering. Dit was een open vraag zonder antwoordcategorieën. Deze uitkomsten geven vooral inzicht in de prioritering van de thema's. Welke zaken worden spontaan als belangrijkst genoemd? De antwoorden geven inzicht in de zienswijze en beleving van de respondenten zelf, wat niet altijd overeenstemt met het daadwerkelijke beleid.

In de volgende tabel worden de redenen weergegeven waarom respondenten het eens of oneens zijn met het beleid van de tegenprestatie. Hierbij komt het regelmatig voor dat een respondent meerdere argumenten voor of tegen heeft gegeven. De argumenten worden in gelijke mate door de tegenprestatiedeelnemers en door de controlegroep genoemd. Om die reden is er geen uitsplitsing gemaakt tussen deze groepen.

⁹ Dit is steeds gebaseerd op volledig open vragen, waarbij men spontaan in eigen woorden kon reageren. Dat is dus iets anders dan eerder gepresenteerde uitkomsten, waar bepaalde onderwerpen expliciet aan *elke* respondent werden voorgelegd. Vergelijken met uitkomsten uit het vorige hoofdstuk is daarom weinig zinvol.

Tabel 4.2.2 Redenen waarom men het eens of oneens is met het beleid van de tegenprestatie

Waarom bent u het eens of oneens met dat de Gemeente Rotterdam een tegenprestatie vraagt (of gaat vragen) van mensen met een uitkering? (N=626)	Aantal	%
Argumenten voor:		
In principe altijd voor, normaal, logisch, vanzelfsprekend	131	21
Het is beter dan thuiszitten, je bent bezig	129	21
Je doet iets terug doen voor de maatschappij	104	17
Je leert er iets van, doet ervaring op, opstapje naar betaald werk	57	9
Het is goed voor de fysieke en mentale gezondheid	41	7
Je krijgt er meer sociale contacten door	29	5
Overige redenen	2	0
Kanttekeningen en argumenten tegen:		
Alleen als je daartoe in staat bent, als het aansluit, maatwerk nodig	190	30
<i>Alleen als je gezond bent</i>	86	14
<i>Alleen als je jong bent</i>	36	6
Geen druk, verplichting, dwang	82	13
Heeft liever betaald werk, beter meer begeleiding en opleiding bieden zodat mensen betaald werk krijgen	20	3
De tegenprestatie leidt tot verdringing op de arbeidsmarkt	6	1
Er zou een vergoeding tegenover moeten staan	9	1
Overige redenen	8	1

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

Hieronder worden de redenen besproken waarom men het eens of oneens is met het beleid van de tegenprestatie, in de volgorde van onderwerpen zoals in de voorgaande tabel. Bij elke reden wordt het percentage weergegeven van respondenten die dit argument spontaan hebben genoemd. Ook worden steeds enkele exemplarische citaten genoemd.

Argumenten vóór de tegenprestatie

In principe altijd voor, normaal, logisch, vanzelfsprekend (21%)

Een van de meest genoemde argumenten van de voorstanders van het beleid van de tegenprestatie, is dat ze het normaal en vanzelfsprekend vinden dat mensen iets terug doen voor de uitkering. Veel respondenten zeggen bijvoorbeeld: *“Voor wat, hoort wat”, “Iedereen die kan werken, moet werken”, “Ik vind het heel normaal dat je iets terug doet”, “Iedereen moet werken voor zijn geld, Niemand mag zomaar geld krijgen” en: “Als je een uitkering hebt en gezond genoeg bent om een tegenprestatie te leveren. Waarom niet?”*

Volgens meerdere respondenten voorkomt een verplichte tegenprestatie ook dat mensen te makkelijk een uitkering ontvangen of er misbruik van maken. Een tegenprestatie vinden zij rechtvaardig ten opzichte van werkende belastingbetalers. Een respondent zegt hier over: *“Ik vind dat iedereen die geld ontvangt er iets voor terug moet doen. Niemand moet zomaar geld krijgen. Veel mensen krijgen onterecht geld. Ik vind het niet terecht dat andere mensen hard moeten werken voor mensen die helemaal niets doen. Ook al is het maar voor een paar uurtjes. Iedereen moet en kan een tegenprestatie leveren.”*

Omdat de gemeente de mensen geld geeft, vinden veel respondenten dat de gemeente het recht heeft om een tegenprestatie te vragen. Een respondent zegt hier bijvoorbeeld over: *“Ik vind het belachelijk om mensen vrij te laten. Mijn ouders zeiden altijd: ‘Ik betaal, ik bepaal’. De*

gemeente mag zeker eisen stellen aan de mensen. Je krijgt er tenslotte je geld van."

Het is beter dan thuiszitten, je bent bezig (21%)

Een ander, even veelvuldig genoemd, argument voor de tegenprestatie is dat *"het beter is dan thuiszitten"* en *"het goed is om bezig te zijn"*. Door de tegenprestatie komen mensen buitenshuis, krijgen ze sociale contacten, nemen ze deel aan de maatschappij en zijn ze actief bezig. Een respondent verwoordt het als volgt: *"Thuis blijven zitten is niet goed. Je wordt er knettergek van. Iedereen moet wat gaan doen. Je krijgt er een beter ritme door en meer contact met mensen."* Een andere respondent vertelt uit eigen ervaring: *"Ik vind het voor mijzelf goed. Ik ben actief bezig met anderen en ik leer nieuwe dingen. Dat kan ook voor andere mensen."* Weer andere respondenten zeggen bijvoorbeeld: *"Een tegenprestatie zorgt ervoor dat je bezig bent en niet alleen thuis zit. Je komt onder de mensen"*, *"Mensen moeten lekker bezig zijn en niet alleen thuis zitten"*, *"Thuis zitten is ook niet goed. Als ik er iets voor kan doen, dan voelt het beter aan"* en: *"Bezig blijven is goed. Je blijft zo in de roulatie."*

Iets terug doen voor de maatschappij (17%)

Een ander veel genoemd argument voor de tegenprestatie is dat het goed is dat mensen in ruil voor hun uitkering iets terugdoen/betekenen voor de maatschappij. Een respondent zegt daarover: *"Ik vind dat mensen die een uitkering krijgen iets terug moeten doen voor de gemeente Rotterdam en voor de samenleving"*. Een andere respondent zegt: *"Als mensen kunnen gaan werken, waarom moeten ze dan thuis zitten? Ze kunnen wat betekenen voor de maatschappij."* Andere respondenten zeggen bijvoorbeeld: *"Het is belangrijk dat als het kan, je jezelf nuttig maakt"* en: *"Ik zie het als hulp krijgen van de gemeente en hulp bieden aan anderen"* en: *"Ik vind dat mensen iets moeten doen voor een ander als ze daartoe in staat zijn"*.

Je leert er iets van, doet ervaring op, opstapje naar betaald werk (9%)

Ook zijn respondenten voorstander van de tegenprestatie, omdat mensen hierdoor de kans krijgen zich verder te ontwikkelen en nieuwe dingen te leren (waaronder de Nederlandse taal). Een respondent zegt bijvoorbeeld: *"Ik vind het idee van een tegenprestatie wel oké. Mensen doen iets terug, maar ze leren daar ook veel van. Zo worden er cursussen aangeboden, waar je zelfs een certificaat bij kan halen."* Ook kan het doen van een tegenprestatie volgens meerdere respondenten helpen als opstapje naar betaald werk. Dit omdat mensen door de tegenprestatie actief blijven en kennis en (werk) ervaring opdoen. Enkele respondenten zeggen hier bijvoorbeeld over: *"Op deze manier kan je geholpen worden om uit de uitkering te komen. Als je de mogelijkheid krijgt een opleiding te volgen, dan vergroot dat jouw kans op een betaalde baan"*, *"Werkzoekenden kunnen zo het gat op hun CV vullen en laten zien dat ze bezig zijn geweest al die tijd"* en: *"Ik vind het goed, omdat je zo werkervaring opdoet en meer kans maakt op een gewone baan."*

Het is goed voor de fysieke en mentale gezondheid (7%)

Meerdere respondenten zijn voorstander van de tegenprestatie zijn omdat het doen van een tegenprestatie volgens hen goed is voor de gezondheid, zowel fysiek als mentaal: *"Het is altijd goed en gezond voor je lichaam en geest om actief te zijn"*, aldus een respondent. Andere respondenten zeggen onder meer: *"Bezig zijn is goed. Je blijft dan actief en voorkomt een depressie"*, *"Het is goed om actief met iets bezig te zijn, want daar word je gelukkig van"* en: *"Het is gewoon ook heel erg goed voor de gezondheid om dingen te doen en je niet te isoleren van de buitenwereld."*

Sociale contacten (5%)

Een aantal respondenten zegt voorstander te zijn van het beleid van de tegenprestatie, omdat mensen door de tegenprestatie (meer) sociale contacten krijgen. Een respondent zegt hier bijvoorbeeld over: *“Een tegenprestatie zorgt ervoor dat je meer buitenhuis bent, meer sociale contacten hebt en je ontmoet mensen van verschillende afkomst. Je leert ook meer van elkaar en van elkaars cultuur.”* Een andere respondent vertelt: *“Je komt weer onder de mensen. Mensen worden weer geactiveerd en er wordt aandacht aan ze besteed. Dat is alleen maar positief naar mijn idee.”* Een ander zegt: *“Door de tegenprestatie haal je mensen uit hun isolement en zorg je dat ze onder de mensen komen. Vooral mensen die geen Nederlands kunnen, spoor je zo aan om uit hun isolement te komen.”*

Kanttekeningen en argumenten tegen de tegenprestatie

Belangrijk om rekening te houden met de (gezondheids)situatie, alleen als je daartoe in staat bent, als het aansluit, maatwerk nodig (30%)

Een veel genoemde kanttekening die zowel door de voor- als tegenstanders van het beleid van de tegenprestatie wordt gemaakt, is dat het belangrijk is dat er rekening wordt gehouden met de (gezondheids)situatie van mensen. Een tegenprestatie zou volgens hen alleen verplicht moeten zijn als mensen hier ook toe in staat zijn.¹⁰

Veel respondenten zeggen ongeveer het volgende: *“Mensen die capabel zijn, kunnen gewoon gaan werken. Voor mensen die niet kunnen werken vanwege bijvoorbeeld hun gezondheid moet het niet verplicht zijn.”* Twee respondenten verwoorden het als volgt: *“Niet iedereen is in staat om een tegenprestatie te verrichten. Dan heb ik het niet alleen over iemands fysieke toestand, maar ook iemands psychische en sociale toestand. Bijvoorbeeld alleenstaande moeders die geen oppas hebben”* en: *“Ze moeten per individu kijken in hoeverre ze in staat zijn een tegenprestatie te leveren. Je krijgt niet zomaar een uitkering.”*

Een aantal respondenten vindt dat een tegenprestatie alleen verplicht zou moeten zijn voor jongeren. Voor ouderen, die vaak kampen met gezondheidsbelemmeringen, zou een tegenprestatie niet moeten verplicht zijn. Een respondent zegt hier bijvoorbeeld over: *“Voor sommige mensen is het goed. Vooral jongeren moeten actief blijven en ervaringen opbouwen, zodat zij zich ontwikkelen. Maar voor ouderen of mensen met een slechte gezondheid moet het niet verplicht worden gemaakt.”*

Enkele respondenten heeft aangegeven het belangrijk te vinden dat de tegenprestatie aansluit bij de capaciteiten en interesse van de mensen. Een respondent zegt hier bijvoorbeeld over: *“De gemeente zou rekening moeten houden met de achtergrond van een persoon. Ik heb in Iran als docent gewerkt. Er zouden voor mij mogelijkheden moeten zijn om op een school vrijwilligerswerk te doen.”*

Geen druk, verplichting, dwang (13%)

Een aantal redenen die onder dit kopje vallen worden hier met een citaat toegelicht:

Moeite met de verplichting in het algemeen: *“Het is gewoon legale slavenarbeid. Je zit niet zomaar in de uitkering. Ik vind het niet kunnen dat er om een tegenprestatie wordt gevraagd.”*

Een tegenprestatie zou niet zonder meer verplicht moeten zijn, er moet rekening worden

¹⁰ Het lijkt erop dat respondenten soms niet op de hoogte zijn van de daadwerkelijke gang van zaken, maar het gaat hier dan ook om de beleving van de respondent zelf. In werkelijkheid vindt bijvoorbeeld een arbeids-medische keuring plaats wanneer de gezondheid volgens de werkzoekende een belemmering vormt. Dit kan leiden tot een ontheffing van de verplichting om een tegenprestatie te doen, in lijn met de gemeentelijke Verordening.

gehouden met de persoonlijke (gezondheids)situatie van mensen: *“De gemeente Rotterdam moet rekening houden met iemands situatie. Ze moeten kijken naar de taalbeheersing, de gezondheidstoestand en de geestelijke gezondheid. Dat moet vanaf de start van de aanvraag goed worden ingevoerd in het systeem zodat deze mensen zelf de gelegenheid krijgen om de keuze te maken of zij wel of niet de tegenprestatie willen leveren.”*

Verplichten voelt als een straf of leidt tot stress: *“De gemeente Rotterdam moet minderbedeelde mensen niet dwingen en bestraffen, omdat zij een uitkering ontvangen.”* En: *“Als je iemand iets gaat verplichten, dan kan het een negatieve invloed hebben op die persoon. Dat kan voor meer stress zorgen, depressie en angst.”*

Moeite met het ‘dwangmatige’, de verplichting: *“Ik vind de manier waarop Sociale Zaken en Werkgelegenheid het nu aanpakt niet fijn. Je krijgt dreigbrieven waarin staat dat je een tegenprestatie moet leveren.”* Een ander: *“Als het een verplichting is, is het geen vrijwilligerswerk. Ik vind dat het doen van een tegenprestatie vanuit de mensen moet komen en niet vanuit de overheid. Je moet het niet opleggen.”*

Het is oneerlijk dat de tegenprestatie in Rotterdam verplicht is, maar elders niet: *“In andere gemeenten wordt het niet verplicht gesteld. Ik vind dat het of overal ingevoerd moet worden of helemaal niet.”*

Heeft liever betaald werk, beter begeleiding en opleiding geven zodat mensen betaald werk krijgen (3%)

Enkele respondenten geven aan moeite te hebben met het (verplicht) doen van vrijwilligerswerk, omdat ze liever een betaalde baan willen. Iemand zegt bijvoorbeeld: *“Wat ik nu doe, is niet iets wat ik wil. De meeste mensen willen een betaalde baan in plaats van vrijwilligerswerk.”* Een ander: *“De gemeente helpt je niet bij het volgen van een opleiding, maar ze willen dat je vrijwilligerswerk doet. Ik vind dat de gemeente de mensen moet helpen om een opleiding te volgen, zodat je kansen om een betaalde baan te vinden groter worden.”*

Overige redenen:

De tegenprestatie leidt tot verdringing op de arbeidsmarkt. Meer betaald werk creëren (1%): *“Betaalde banen moeten betaald blijven. Ik vind het geen goede ontwikkeling wat er nu in de zorgbranche gebeurt. Heel veel betaalde banen zijn daar vrijwilligerswerk geworden”, aldus een respondent.* Een ander zegt: *“Ik vind dat alle vrijwilligers moeten stoppen met vrijwilligerswerk zodat die plekken vrij komen en er banen gecreëerd worden.”*

Er zou een vergoeding tegenover moeten staan (1%): Een respondent zegt bijvoorbeeld: *“Ik vind dat er wel een vergoeding tegenover mag staan, zoals voor de reiskosten. Het is demotiverend voor de mensen om vrijwilligerswerk te doen als er niets vergoed wordt.”*

4.3 Waarom bevalt de tegenprestatie wel of niet en wat zijn voor- en nadelen

4.3.1 Vrijwilligerswerk

Aan de tegenprestatievrijwilligers is gevraagd waarom de tegenprestatie wel of niet bevalt. In de volgende tabel worden de redenen gepresenteerd die de respondenten genoemd hebben.

Tabel 4.3.1 Redenen waarom het vrijwilligerswerk als tegenprestatie wel of niet bevalt

Waarom bevalt het vrijwilligerswerk wel of niet? (N=296)	N	% ¹
Positief:		
Vind het leuk, fijn, heb het naar de zin, voel me thuis, ik houd ervan	130	44
Sociale contacten, gezelligheid	80	27
Voel me er beter bij, ben vooruit gegaan	43	15
Waardering, voldoening, goed gevoel	39	13
Actief zijn, bezig zijn, naar buiten, in beweging	29	10
Werk graag met ouderen	22	7
Er wordt rekening met mij gehouden	16	5
Leer nieuwe dingen, bouw ervaring op, het is leerzaam	14	5
Werk graag met kinderen en jongeren	9	3
Overig	8	3
Negatief:		
De gezondheid is een belemmering/probleem	13	4
Dwang, druk, eentonig, saai	8	3
Geen vergoeding of beloning	4	1
Weet niet	3	1
Overig	7	2

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

Redenen waarom het vrijwilligerswerk wel bevalt

Veel tegenprestatievrijwilligers zeggen dat het vrijwilligerswerk als tegenprestatie goed bevalt, omdat ze het leuk vinden om te doen. Zo zegt een respondent: *“Ik vind het vrijwilligerswerk leuk om te doen. Het past bij mij.”* Anderen zeggen: *“Ik heb het erg naar mijn zin, doordat ik een ander kan helpen. Het is ook een vak waar ik goed in ben en ik voel mij er thuis”* en: *“Ik heb het heel erg naar mijn zin. Ik help ouderen, houd hen gezelschap en ik vind het heerlijk om dat te doen.”* Ook zegt iemand: *“Ik vind het erg leuk om met andere vrouwen te werken. Er zijn heel veel activiteiten om te doen.”*

Ook de sociale contacten en de gezelligheid worden vaak genoemd als reden waarom het vrijwilligerswerk goed bevalt. Een respondent zegt bijvoorbeeld: *“Ik maak contact met andere mensen en ik maak een praatje met anderen. Ik vind het leuk om daar naartoe te gaan.”*

Anderen: *“Ik ben geliefd daar. Ik krijg altijd complimentjes. Ik ben daar in contact met mensen en dat vind ik heel leuk”*. En: *“Ik heb weer sociale contacten. Ik voel mij niet meer eenzaam. Ik ben nu onder de mensen.”*

Verder zegt een aantal respondenten dat het vrijwilligerswerk bevalt omdat ze zich er beter door zijn gaan voelen. Iemand vertelt bijvoorbeeld: *“Ik was depressief. Nu ik wat te doen heb en ik onder de mensen kom, gaat het een stuk beter.”* Twee andere respondenten vertellen: *“Ik voel mij verbonden met de mensen en ik zit prettiger in mijn vel doordat ik ook uit huis kan”* en: *“Ik ben zelf sterker geworden door het werk, omdat je buiten staat. Dat doet een mens goed.”*

Ook zegt een aantal respondenten dat het vrijwilligerswerk goed bevalt, omdat ze zich hierdoor gewaardeerd voelen. Een respondent zegt bijvoorbeeld: *“Het voelt goed om daar te werken. Het geeft mij voldoening. Ik ben gemotiveerd. Het is dankbaar werk. De mensen zijn blij om me te zien.”* Iemand anders zegt: *Ik voel mij nuttig daardoor. Het geeft mij een goed gevoel om iets voor een ander te betekenen.”*

Als andere redenen waarom het vrijwilligerswerk goed bevalt, zijn onder meer genoemd dat het fijn is om actief bezig te zijn. Zo zegt iemand: *“Ik houd van werken en bezig zijn. Thuis zitten is niets voor mij.”* Ook zeggen enkele respondenten dat het vrijwilligerswerk goed bevalt, omdat er rekening wordt gehouden met hun (gezondheids)situatie. Een respondent vertelt bijvoorbeeld: *“Er werd rekening gehouden met mijn ziekte. Ik mocht mijn uren op andere momenten inhalen”*. Een andere reden waarom het vrijwilligerswerk als tegenprestatie goed bevalt is, is dat het leerzaam is. Iemand meldt bijvoorbeeld: *“Ik leer de Nederlandse taal door het doen van vrijwilligerswerk. Ik kan bijvoorbeeld met de kinderen oefenen.”*

Redenen waarom het vrijwilligerswerk niet bevalt

Slechts weinig respondenten zeggen dat het vrijwilligerswerk hen niet goed bevalt. Als meest genoemde reden hiervoor worden gezondheidsbelemmeringen genoemd. Iemand zegt bijvoorbeeld: *“Vanwege mijn gezondheid vond ik het te zwaar om die werkzaamheden te verrichten.”* Een ander meldt: *“Ik vond het leuk, maar ik moest mij vaak afmelden vanwege mijn ziekte.”* Als andere reden waarom het vrijwilligerswerk niet bevalt, hebben enkele respondenten genoemd dat ze zich gedwongen voelen: *“Ik ben verplicht om het te doen ondanks mijn gezondheid.”* Andere redenen waarom het vrijwilligerswerk niet goed bevalt, die door een enkeling zijn genoemd zijn, zijn onder meer: geen reiskostenvergoeding, weinig waardering krijgen, andere taken krijgen dan in de functiebeschrijving staan en niet goed overweg kunnen met de andere vrijwilligers.

Voordelen van vrijwilligerswerk als tegenprestatie

Aan de tegenprestatievrijwilligers is gevraagd wat voor hen het belangrijkste voor- en nadeel is van het doen van vrijwilligerswerk als tegenprestatie. In de volgende tabel worden alle voordelen van vrijwilligerswerk, die de respondenten hebben genoemd, gepresenteerd.

Tabel 4.3.2 Belangrijkste voordelen van vrijwilligerswerk als tegenprestatie

Wat is voor u het belangrijkste voordeel van het doen van vrijwilligerswerk als tegenprestatie? (N=296)	N	%¹
(Meer) mensen ontmoeten, gezelligheid, uit isolement zijn, naar buiten, netwerk opbouwen	155	52
Leer nieuwe dingen, bv. Nederlands, koken, (werk-)ervaring	69	23
Voldoening, een goed gevoel, waardering, meetellen, iets betekenen	62	21
Psychisch of mentaal beter van geworden	52	18
Vind het leuk, fijn, prettig	43	15
Actief blijven, bezig zijn, een doel hebben, iets doen	42	14
Er wordt goed rekening met mij gehouden	11	4
Verdien er een beetje mee	2	1
Weet niet	6	2
Er zijn geen voordelen	13	4

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

(Meer) mensen ontmoeten, gezelligheid, uit isolement zijn, naar buiten, netwerk opbouwen (52%)

Als meest genoemde voordeel worden de sociale contacten en het buitenshuis zijn genoemd. Veel respondenten verwoorden het ongeveer als volgt: *“Ik blijf actief en onder de mensen. Je blijft niet thuis zitten en je behoudt je sociale contacten.”* Iemand anders vertelt: *“Ik ben nu vaker buitenhuis. Ik zat voorheen heel vaak thuis vanwege mijn chronische ziekte.”* Weer iemand anders noemt als grootste voordeel: *“Contacten met mensen. Ik kreeg er meer zelfvertrouwen van. Ik kon mijzelf verder ontwikkelen.”* Een respondent met een migratieachtergrond vertelt wat zij als grootste voordeel ervaart: *“Contacten met mensen, vooral met mensen die uit Nederland komen. Zo gaat mijn Nederlands ook vooruit. Het is een soort van integratie.”*

Leer nieuwe dingen (23%)

Een ander veel genoemd voordeel is dat het vrijwilligerswerk leerzaam is. Veel respondenten vertellen bijvoorbeeld dat ze door het vrijwilligerswerk beter Nederlands leren. Zo zegt iemand *“Ik leer de taal spreken door te oefenen met de mensen waarmee ik werk”*. Ook leren mensen nieuwe dingen, volgen ze soms cursussen en doen ze (werk) ervaring op. Een respondent vertelt bijvoorbeeld: *“Ik ben goed bezig. Ik ben mijn oude leven kwijt. Ik ben er op vooruit gegaan qua sociale contacten en ik heb een diploma gehaald van een cursus Horeca. Ik kan nu achter de bar staan en een eigen bar openen.”* Een ander zegt: *“Het kan een voordeel zijn voor mijn CV. Ik heb allerlei trainingen gedaan (zoals balietraining) en ik ben onder de mensen.”*

Voldoening, een goed gevoel, waardering, meetellen, iets betekenen (21%)

Een derde voordeel dat vaak genoemd wordt is dat de tegenprestatie mensen een gevoel van voldoening en waardering brengt. Iemand vertelt bijvoorbeeld: *“Ik help mensen. Ik leer andere mensen de Nederlandse taal. Het geeft mij voldoening als ik zie dat deze mensen met een lach weer weggaan.”* Andere respondenten vertellen: *“Dit werk zorgt ervoor dat ik iets kan betekenen voor de maatschappij en ik voel mij meer gewaardeerd”* en: *“De dankbaarheid die je ervoor terugkrijgt, is heel mooi. De blijde gezichten van de oudere mensen.”*

Psychisch of mentaal beter van geworden (18%)

Verder noemt een aantal respondenten als voordeel dat ze zich (psychisch) beter zijn gaan voelen door het vrijwilligerswerk. Een respondent zegt bijvoorbeeld: *“Ik ben actief en dat doet mij mentaal goed.”* Een ander verwoordt dit voordeel als volgt: *“Dat ik onder de mensen ben en met mijn gedachten dan even weg kan zijn. Thuis zit ik alleen maar te piekeren.”* Anderen vertellen: *“Ik ben zelfverzekerder geworden. Ik heb een psychiatrische achtergrond waardoor ik lang thuis heb gezeten. Ik heb hierdoor een laag zelfbeeld gekregen”* en: *“Ik voel mij gelukkig en ontspannen, omdat ik dit doe.”*

Vind het leuk, fijn, prettig (15%)

Als ander voordeel wordt vaak genoemd dat het werk leuk is om te doen. Respondenten vertellen bijvoorbeeld: *“Ik vind het leuk om samen met de ouderen activiteiten te doen”, “Ik vind het leuk om met kinderen te werken en klusjes te doen”* en: *“Koken en het contact met mensen vind ik erg fijn.”*

Actief blijven, bezig zijn, een doel hebben, iets doen (14%)

Een verder voordeel is dat het goed voelt om actief te blijven en een doel te hebben. Iemand zegt bijvoorbeeld: *“Ik ben bezig en dat vind ik fijn.”* Een ander vertelt: *“Ik heb een doel. Ik sta 's ochtends op en ik weet wat ik moet doen die dag.”*

Er wordt goed rekening met mij gehouden (4%)

Enkele respondenten noemen als voordeel dat er goed rekening met hen wordt gehouden. Een respondent vertelt bijvoorbeeld: *“Ze hielden rekening met mijn gezondheidsklachten waardoor ik het fijn vond om er naar toe te gaan”.*

Nadelen van vrijwilligerswerk als tegenprestatie

Aan de tegenprestatievrijwilligers is ook gevraagd wat zij het belangrijkste nadeel vinden van vrijwilligerswerk als tegenprestatie. Ruim de helft zegt dat er geen nadelen zijn.

Tabel 4.3.3 Belangrijkste nadelen van vrijwilligerswerk als tegenprestatie

Wat is voor u het belangrijkste nadeel van het doen van vrijwilligerswerk als tegenprestatie? (N=296)	N	%¹
Gezondheidsproblemen die belemmeren	41	14
Geen of te weinig betaling en/of reiskostenvergoeding	38	13
Zwaar, vermoeiend, moeilijk te combineren met privé	34	11
Verplichting	8	3
Geen toekomstperspectief, leer er weinig	6	2
Overige nadelen	36	12
Weet niet	6	2
Er zijn geen nadelen	151	51

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

Gezondheidsproblemen die belemmeren (14%)

Een nadeel dat relatief vaak genoemd wordt, is dat gezondheidsproblemen belemmeren. Een respondent zegt bijvoorbeeld: *“Ik heb er soms moeite mee vanwege mijn gezondheid.”*

Anderen vertellen: *“Ik heb last van mijn knie en van mijn armen. Daardoor kan ik soms moeilijk naar het vrijwilligerswerk. Ik moet mij soms wel ziek melden.”* en: *“Ik word soms wel snel moe met de pijn die ik heb, maar ik ga er wel gewoon mee door.”*

Geen of te weinig betaling en/of reiskostenvergoeding (13%)

Een ander, bijna even vaak genoemd, nadeel van het vrijwilligerswerk, is dat het onbetaald is. Relatief veel respondenten zeggen bijvoorbeeld: *“Ik vind het jammer dat het geen betaald werk is.”* en: *“Dat de reiskosten niet vergoed worden, is het wel een nadeel.”*

Zwaar, vermoeiend, moeilijk te combineren met privé (11%)

Een aantal respondenten noemt als nadeel dat ze het vrijwilligerswerk zwaar en/of vermoeiend vinden of dat het moeilijk te combineren is met de privésituatie. Iemand vertelt bijvoorbeeld: *“Ik heb weinig tijd voor mijn eigen huis. Soms heb ik niet geslapen. Dan moet ik toch gaan en dat is zwaar voor mij.”* Iemand anders meldt: *“Het werk kan soms zowel lichamelijk als geestelijk zwaar zijn. Je moet het daar rustig aan doen.”*

Verplichting (3%)

Een overig, minder genoemd, nadeel is dat het vrijwilligerswerk verplicht is. Een respondent zegt bijvoorbeeld: *“Het voelt als een verplichting. Er ligt een grote druk op mij.”*

Geen toekomstperspectief, leer er weinig (2%)

Een enkeling ziet het als een nadeel dat het vrijwilligerswerk geen toekomstperspectief biedt:

“Je wilt toch vooruitgang boeken zodat je hogerop kan en dat kon ik niet bij mijn vrijwilligerswerk doen”, aldus een respondent.

Overige nadelen

Overige nadelen die genoemd zijn, zijn onder meer: dat het werk geestelijk belastend kan zijn, dat het werk niet altijd leuk is om te doen, niet goed overweg kunnen met de andere collega's, weinig waardering krijgen of ander of meer werk moeten doen dan in de functiebeschrijving staat.

4.3.2 Mantelzorg

Redenen waarom het geven van mantelzorg wel of niet bevalt

Aan de respondenten die mantelzorg als tegenprestatie geven is gevraagd waarom het geven van mantelzorg hen wel of niet bevalt. In de volgende tabel worden alle genoemde antwoorden samengevat.

Tabel 4.3.4 Redenen waarom de mantelzorg als tegenprestatie wel of niet bevalt

Waarom bevalt de mantelzorg wel of niet? (N=93)	N	%¹
Positief:		
Het is voor mijn naaste: Ik doe het met liefde, het geeft voldoening, het is vanzelfsprekend, het is fijn en vertrouwd.	82	88
Overig	7	8
Negatief:		
Het is zwaar, moeilijk, belastend	16	17
Overig	4	4

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

Het overgrote deel van de mantelzorgers zegt dat het geven van mantelzorg goed bevalt, omdat ze voor een naaste zorgen. Dit geeft veel voldoening. *“Het gaat om mijn moeder en die wil ik zeker altijd bijstaan. Ik vind het fijn om iets voor haar te betekenen”,* aldus een respondent. Een andere mantelzorger vertelt: *“Ik voel mij goed, omdat ik voor mijn eigen vrouw kan zorgen.”*

Daarnaast zeggen veel mantelzorgers het normaal en vanzelfsprekend te vinden om mantelzorg te geven aan hun naaste. Ook zien het als hun plicht: *“Ik verzorg mijn moeder. Het voelt prettig om haar bij te staan en te steunen. Eerder heeft zij voor mij gezorgd. Nu zijn de rollen omgedraaid.”* En: *“Ik geef al zes jaar lang mantelzorg aan mijn vrouw. Het is mijn plicht om er voor mijn vrouw te zijn.”*

Verder geven meerdere mantelzorgers aan het fijn te vinden om zelf de zorg te kunnen geven: *“Ik zie het als mijn taak en plicht om voor mijn kind te zorgen. Ik wil deze zorg niet aan een ander overlaten.”*

Naast dat het geven mantelzorg voldoening geeft, geven meerdere mantelzorgers wel aan het werk (geestelijk) zwaar te vinden: *“Ik doe het graag, omdat het om mijn moeder gaat. Maar het*

is heel erg zwaar.” Een ander vertelt: *“Het geeft wel voldoening. Het geven van mantelzorg veroorzaakt ook een dubbel gevoel, omdat je ziet dat je moeder achteruit gaat.”*

Voordelen van mantelzorg als tegenprestatie

Aan de respondenten die mantelzorg geven is gevraagd wat voor hen het belangrijkste voordeel is van het geven van mantelzorg. In de volgende tabel worden de genoemde voordelen gepresenteerd.

Tabel 4.3.5 Belangrijkste voordelen van mantelzorg als tegenprestatie

Wat is voor u het belangrijkste voordeel van het geven van mantelzorg als tegenprestatie? (N=93)	N	%¹
Het is fijn, geeft voldoening/betekenis, voor iemand te zorgen	81	87
Vanzelfsprekend, normaal, ben het gewend	11	12
Fijn om dit als tegenprestatie te kunnen doen	8	9
Overig	23	25

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

Het is fijn, geeft voldoening, betekenis om voor iemand te zorgen (87%)

Verreweg de meeste mantelzorgers noemen als belangrijkste voordeel dat ze zorgen voor een naaste. Ze zijn blij dat ze hierdoor veel voor hun naaste kunnen betekenen. Dit geeft voldoening. Iemand zegt bijvoorbeeld *“Het geeft mij voldoening om voor mijn moeder te kunnen zorgen. Ik voel mij trots.”* Anderen noemen als grootste voordeel: *“Dat mijn moeder zorg krijgt van iemand die zij vertrouwt”, “Dat ik weet dat mijn man in goede handen is.”* en: *“Voldoening. Je bent er voor iemand geweest”*. Een ander vertelt: *“Ik geef mantelzorg met liefde, omdat zij mijn moeder is. Zij is mij altijd dankbaar voor het werk dat ik doe. Het geeft mij voldoening.”*

Vanzelfsprekend, normaal, ben het gewend (12%)

Een aantal respondenten zegt niet echt voordelen te zien, maar dat ze het normaal en vanzelfsprekend vinden om mantelzorg te geven. Iemand zegt hier bijvoorbeeld over: *“In mijn geval is het vanzelfsprekend dat ik mantelzorger ben voor mijn dochter. Ik zie geen voordelen of nadelen. Ik deed het altijd.”*

Fijn om dit als tegenprestatie te kunnen doen (9%)

Daarnaast geeft een aantal respondenten aan het fijn te vinden dat ze de mantelzorg die ze toch al gaven nu als tegenprestatie mogen doen. Iemand zegt bijvoorbeeld: *“Ik gaf al mantelzorg aan mijn neef. Om dat als tegenprestatie te kunnen blijven doen, is geweldig.”* Iemand anders vertelt: *“Ik heb bij de gemeente aangegeven dat ik, zo lang ik geen betaalde baan heb, mantelzorg blijf doen. Mijn ouders zijn al aan mij gewend. Het is dan lastig om het uit handen te geven.”*

Overige voordelen (25%)

Overige voordelen van mantelzorg die de respondenten genoemd hebben, zijn onder meer: even de deur uit kunnen, wat te doen hebben, sociale contacten en iets ervan geleerd hebben. Ook noemen enkele respondenten als voordeel dat het geven van mantelzorg goedkoper is dan de zorg uitbesteden en dat hiermee voorkomen kan worden dat de persoon voor wie ze zorgen naar een verzorgingstehuis moet.

Nadelen van mantelzorg als tegenprestatie

Aan de respondenten die mantelzorg geven als tegenprestatie is ook gevraagd wat ze het belangrijkste nadeel vinden van het geven van mantelzorg. Ruim een derde zegt geen enkel nadeel te zien. De overige mantelzorgers noemen wel één of meerdere nadelen.

Tabel 4.3.6 Belangrijkste nadelen van mantelzorg als tegenprestatie

Wat is voor u het belangrijkste nadeel van het geven van mantelzorg als tegenprestatie? (N=93)	N	% ¹
Zwaar, vermoeiend	27	29
Eigen gezondheid belast	16	17
Tijdbeslag	11	12
Kosten, geen (reiskosten)vergoeding	6	6
Dwang	3	3
Er wordt te weinig rekening met mij gehouden	1	1
Overig	6	6
Geen nadelen	35	38

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

Zwaar, vermoeiend (29%)

Het meest genoemde nadeel is dat het zowel lichamelijk als geestelijk zwaar is om mantelzorg te geven. Iemand vertelt bijvoorbeeld: *“Het is heel erg belastend werk. Het is moeilijk om te zien dat het alleen maar slechter gaat met je moeder”*. Anderen zeggen: *“De huishoudelijke werkzaamheden vind ik zwaar”*, *“Mantelzorg geven is nou eenmaal vermoeiend”* en: *“Elke dag zie je jouw ouders achteruit gaan.”*

Eigen gezondheid belast (17%)

Een aantal mantelzorgers geeft als belangrijkste nadeel aan dat door het geven van mantelzorg de eigen gezondheid belast wordt. Een respondent vertelt bijvoorbeeld: *“Soms trek ik het echt gewoon niet. Mijn gezondheid gaat er wel door achteruit”*. Anderen vertellen: *“Ik ben zelf ook rugpatiënt en soms lukt het mij niet”* en: *“Ik ben soms helemaal kapot, waardoor ik in de middag even moet slapen.”*

Tijdbeslag (12%)

Een ander, minder vaak genoemd, nadeel is dat het geven mantelzorg veel tijd kost. Iemand zegt bijvoorbeeld: *“Het kost wel veel tijd. Mijn eigen leven schiet er soms bij in. Ik zou wel eens een dagje vrij willen.”*

Overige nadelen

Verder zien enkele mantelzorgers het als een belangrijk nadeel dat er geen (reiskosten) vergoeding tegenover staat. Andere, weinig genoemde, nadelen zijn het verplichtende karakter van de tegenprestatie, het naar de gemeente toe moeten bewijzen dat je mantelzorg geeft, het verplicht moeten bezoeken van mantelzorgbijeenkomsten en problemen in de omgang met degene aan wie mantelzorg wordt gegeven.

4.3.3 Taalcursus

Redenen waarom bevalt de taalcursus wel of niet bevalt

Aan de respondenten is gevraagd waarom de taalcursus hen wel of niet bevalt. In de volgende tabel worden de genoemde redenen gepresenteerd waarom de taalcursus wel of niet bevalt.

Tabel 4.3.7 Redenen waarom de taalcursus als tegenprestatie wel of niet bevalt

Waarom bevalt de taalcursus wel of niet? (N=56)	N	% ¹
Positief:		
Goed om de Nederlandse taal te leren	41	73
Nieuwe mensen leren kennen	7	13
Fijn, prettig, leuk	6	11
Goed les gegeven	5	9
(Buitenshuis) actief zijn	4	7
Overig	6	11
Negatief:		
Ik leer weinig	8	14
Slecht les gegeven	3	5
Overig	3	5

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

De meeste respondenten zeggen dat de taalcursus wel bevalt, omdat ze hierdoor de Nederlandse taal leren. Andere redenen waarom de taalcursus goed bevalt, zijn de sociale contacten, dat de cursus prettig is om te volgen, er goed les wordt gegeven en het fijn is om (buitenshuis) actief te zijn. Enkele respondent vertellen bijvoorbeeld: *“Bij de taalcursus leer ik heel veel en de juf geeft heel goed les. Het is leerzaam en leuk.”*, *“Ik heb een diploma gehaald, ik heb nieuwe woorden geleerd en ik heb contact met anderen”* en: *“Ik bleef heel lang thuis vanwege mijn gezondheid. Hierdoor is mijn gezondheid achteruit gegaan. Door de taalcursus kon ik meer naar buiten.”* Overige, minder genoemde, redenen waarom de taalcursus goed bevalt zijn dat mensen graag hun inburgeringsexamen willen halen of een betaalde baan willen vinden. *“Ik vind het heel leuk. Ik wil graag zo snel mogelijk de taal leren om een baan te kunnen vinden.”*

Enkele respondenten geven aan dat de taalcursus hen niet goed bevalt, dit meestal omdat ze het idee hebben weinig te leren en vinden dat er niet goed les wordt gegeven. Iemand vertelt bijvoorbeeld: *“Ik ga met tegenzin erheen, omdat er verschillende leraren komen. Wij komen niet verder dan het leren van het alfabet.”* Andere, minder vaak genoemde, redenen waarom de taalcursus minder goed bevalt zijn dat het volgen van de cursus lastig is vanwege gezondheidsbelemmeringen of een laag leer- en concentratievermogen. Iemand vertelt bijvoorbeeld: *“Ik krijg snel hoofdpijn en ik vind het moeilijk om mij te concentreren, ondanks dat ik toch wel de Nederlandse taal wil leren.”*

Voordelen van een taalcursus als tegenprestatie

Aan de respondenten die een taalcursus volgen als tegenprestatie is gevraagd wat voor hen het belangrijkste voordeel hiervan is. In de volgende tabel worden alle genoemde voordelen gepresenteerd.

Tabel 4.3.8 Belangrijkste voordelen van een taalcursus als tegenprestatie

Wat is voor u het belangrijkste voordeel van het volgen van een taalcursus als tegenprestatie? (N=56)	N	% ¹
Nederlandse taal leren	44	79
Sociale contacten	11	20
Zelf dingen regelen, mondiger worden, meedoen	8	14
Overig	6	11
Er zijn geen voordelen	2	4

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

Nederlandse taal leren (79%)

Voor ruim driekwart van de taalcursisten is het belangrijkste voordeel dat ze hierdoor beter Nederlands leren. Een respondent zegt hier bijvoorbeeld over: *“Ik vind het schrijven en lezen van de Nederlandse taal moeilijk. Ik ben blij dat ik naar de taalcursus kan. Ik krijg goed les.”* Iemand anders vertelt: *“Ik heb veel geleerd. Ik begrijp nu meer dan voorheen. Ik heb veel meer woorden bijgeleerd.”* Sommige taalcursisten zijn vroeger nooit naar school geweest en leren door de taalcursus voor het eerst lezen en schrijven. Een respondent vertelt bijvoorbeeld: *“Ik ben nooit naar school geweest in Marokko. Ik kan slecht lezen en schrijven en ik kan dat nu een beetje leren.”*

Sociale contacten (20%)

Een ander, minder genoemd, voordeel van de taalcursus is het krijgen van nieuwe sociale contacten. *“Ik leer nieuwe mensen kennen. Het is erg gezellig, omdat ik sociale contacten maak”,* vertelt een respondent. Ook kunnen mensen makkelijker contact maken met andere mensen als ze de taal beheersen. Een respondent vertelt bijvoorbeeld: *“Ik heb mensen ontmoet die in mijn buurt wonen en mijn taalbeheersing is verbeterd. Ik kan nu meer communiceren met anderen dankzij de taalcursus.”*

Zelf dingen regelen, mondiger worden, meedoen (14%)

Een belangrijk voordeel van het leren van de Nederlandse taal is volgens meerdere respondenten dat het hun zelfredzaamheid vergroot. Iemand vertelt bijvoorbeeld: *“Ik ben zelfstandiger geworden. Ik kan kleine dingen nu zelf regelen. Zoals een afspraak maken bij de huisarts, naar de school van mijn kind gaan en dergelijke.”* Iemand anders zegt: *“Ik leer hierdoor meer Nederlandse woorden, zodat ik mijzelf red in de samenleving.”*

Overig

Als overige voordelen van de taalcursus zijn genoemd: bezig zijn, even het huis uitkomen en ontspanning. Iemand vertelt bijvoorbeeld: *“Ik leerde nieuwe woorden en zinnen maken. Maar het is ook fijn om even het huis uit te komen en tot rust te komen.”*

Nadelen van een taalcursus als tegenprestatie

Aan de taalcursisten is ook gevraagd wat zij als het belangrijkste nadeel vinden van de taalcursus. In de volgende tabel worden alle genoemde nadelen gepresenteerd. Driekwart ziet geen enkel nadeel, alleen maar voordelen. Een kwart noemt wel één of meerdere nadelen.

Tabel 4.3.9 Belangrijkste nadelen van een taalcursus als tegenprestatie

Wat is voor u het belangrijkste nadeel van het volgen van een taalcursus als tegenprestatie? (N=56)	N	% ¹
Leer er weinig, de cursus is te kort	11	20
Geen reiskostenvergoeding	5	9
Psychische en andere gezondheidsproblemen	5	9
Overig	5	9
Er zijn geen nadelen	42	75

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

Leer er weinig, de cursus is te kort (20%)

Ongeveer een vijfde van de taalcursisten ziet het als een belangrijk nadeel dat ze maar weinig leren van de taalcursus. Hiervoor noemen de respondenten verschillende oorzaken: dat de cursus te kort is, er grote niveauverschillen tussen de cursisten zijn en het eigen (ontbrekende) leer- en concentratievermogen. Een respondent zegt bijvoorbeeld: *“De taalcursus was te kort. Het duurde maar vijf weken”*. Anderen vertellen: *“De cursisten zaten allemaal op verschillende niveaus, waardoor de lessen rommelig verliepen. Ik wilde Nederlands op een iets hoger niveau leren, terwijl de anderen nog het alfabet moesten leren”* en: *“Mijn concentratievermogen is zeer slecht.”*

Andere nadelen

Een ander, minder vaak genoemd nadeel, is dat de reiskosten niet vergoed worden. Ook wordt door een enkeling als nadeel genoemd is dat het volgen van de taalcursus lastig is vanwege (psychische) gezondheidsproblemen. Een respondent vertelt bijvoorbeeld: *“Ik heb veel stress, omdat ik ziek ben. Ik heb altijd hoofdpijn en ik word duizelig. Ook ben ik vergeetachtig geworden. Als ik leer schrijven en lezen vergeet ik alles weer.”* Andere nadelen van de taalcursus die door een enkele respondent genoemd worden, zijn dat de communicatie tijdens de cursus soms moeizaam gaat, de docent niet aardig is, en er steeds andere docenten zijn.

4.3.4 Beweegcursus

Redenen waarom bevalt de beweegcursus wel of niet bevalt

Aan de beweegcursisten is gevraagd waarom de beweegcursus hen wel of niet bevalt.

Tabel 4.3.10 Redenen waarom de beweegcursus als tegenprestatie wel of niet bevalt

Waarom bevalt de beweegcursus wel of niet? (N=22)	N	% ¹
Positief:		
Goed voor de conditie/ gezondheid	11	50
Sociale contacten, gezellig	5	23
Leer er veel	3	14
Goed om te doen (algemeen)	2	9
Ontspanning	2	9
Het doet me goed	1	5
Overig	2	9
Negatief:		
Te zwaar	2	9

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

De meest genoemde redenen waarom de beweegcursus wel bevalt zijn is het goed is voor de gezondheid en de conditie. Meerdere respondenten vertellen bijvoorbeeld: *“Voor mijn gezondheid en de stress is het goed dat ik blijf bewegen. Ik wil ook niet dik worden.”* En: *“Ik vond het fijn om aan mijn conditie te werken.”* Andere redenen die genoemd zijn, zijn onder meer de sociale contacten, dat mensen er veel van leren, dat het goed is om te doen, het ontspanning geeft. Enkele respondenten vertellen bijvoorbeeld: *“Ik voel mij iets fitter. Ik leer er ook iets nieuws bij, zoals ademhalingsoefeningen et cetera. Ik heb daar ook een certificaat voor gekregen”* en: *“Omdat het een positief effect heeft op mijn gevoelens. Ik voel mij rustig, ik kom in contact met anderen”*.

Enkele respondenten beviel beweegcursus niet: *“Ik vond het te zwaar.”*

Voordelen van een beweegcursus als tegenprestatie

Aan de respondenten die een beweegcursus als tegenprestatie volgen is gevraagd wat zij het belangrijkste voordeel vinden van het volgen van een beweegcursus. In de volgende tabel worden alle genoemde voordelen gepresenteerd.

Tabel 4.3.11 Belangrijkste voordelen van een beweegcursus als tegenprestatie

Wat is voor u het belangrijkste voordeel van het volgen van een beweegcursus als tegenprestatie? (N=22)	N	%¹
Goed voor de gezondheid/ conditie, voel me er beter door	12	55
Veel geleerd	6	27
Bewegen, actief blijven	5	23
Sociale contacten	2	9
Ontspanning	2	9
Het is in de buurt	1	5
Geen voordelen	1	5

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

Goed voor de gezondheid/ conditie, voel me er beter door (55%)

Het meest genoemde voordeel is dat bewegen goed is voor de gezondheid en conditie en dat mensen zich er beter door zijn gaan voelen. Enkele respondenten vertellen: *“Ik val af en ik werk aan mijn conditie, zodat ik mij iets energiever voel”* en *“Ik beweeg nu veel meer en ik eet gezonder dankzij de cursus. Ik had voor de cursus vaak erg last van kniepijn, maar dat is nu minder geworden.”* Iemand anders vertelt: *“Dat ik mij minder gespannen voel en minder depressief.”*

Veel geleerd (27%)

Ook geeft aan aantal respondenten aan veel geleerd te hebben van de cursus. Een respondent vertelt bijvoorbeeld: *“Ik leer over voeding en bewegen. Zo heb ik bijvoorbeeld geleerd dat donker brood wel gezond is. In mijn cultuur is het juist niet gebruikelijk om brood te eten, omdat het niet gezond zou zijn.”* Een ander meldt: *“We leren heel veel over onze gezondheid en hoe we gezond kunnen leven.”*

Bewegen, actief blijven (23%)

Een ander genoemd voordeel is het bewegen op zich. Iemand zegt bijvoorbeeld *“Ik vind het fijn dat ik kan bewegen en ik vind het fijn dat ik actief kan blijven.”*

Overige voordelen

Andere, minder vaak genoemde voordelen, zijn de sociale contacten, dat het ontspanning brengt en de cursus in de eigen buurt is. Enkele respondenten zeggen bijvoorbeeld: *“Fijn om onder de mensen en te bewegen”* en *“Ik vind het fijn om even te ontspannen.”*

Nadelen van een beweegcursus als tegenprestatie

Ook is aan de respondenten gevraagd wat zij het belangrijkste nadeel vinden van het volgen van een beweegcursus. Bijna twee derde zegt hierop dat er geen nadelen zijn. Ongeveer een derde noemt wel één of meerdere nadelen.

Tabel 4.3.12 Belangrijkste nadelen van een beweegcursus als tegenprestatie

Wat is voor u het belangrijkste nadeel van het volgen van een beweegcursus als tegenprestatie? (N=22)	N	%¹
Gezondheid is een belemmering	5	23
Vind het zwaar, voel me belast	2	9
Voel me gedwongen om dit te doen	2	9
Het is maar één keer per week	1	5
Er zijn geen nadelen	14	64

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

Het meest genoemde nadeel is dat het door gezondheidsproblemen soms lastig is om de beweegcursus te volgen. Een respondent meldt bijvoorbeeld: *“Omdat ik nu last heb van mijn armen en benen, is het lastig om goed te bewegen.”* Iemand anders zegt: *“Het is te zwaar voor mij.”* Ook zegt een aantal respondenten zich belast te voelen door de (verplichte) beweegcursus. Iemand zegt bijvoorbeeld: *“Er zijn wel eens dagen dat ik mij belast voel en met tegenzin naar de beweegcursus ga. Ik voel mij gedwongen. Ondanks mijn lichamelijke kwalen moet ik wel gaan.”*

4.4 Controlegroep: Bekendheid met tegenprestatie en eigen bereidheid

Aan respondenten die nog geen tegenprestatie uitvoeren (de controlegroep) is gevraagd of ze wisten dat de gemeente een tegenprestatie van hen gaat vragen. Een grote meerderheid van 80% wist dat inderdaad al.

Tabel 4.4.1 Bekendheid met het beleid van de tegenprestatie (in %)

Wist u dat de gemeente Rotterdam een tegenprestatie vraagt of gaat vragen van mensen met een uitkering?	Controlegroep N=213
Ja	80
Nee	20
Totaal	100

Vervolgens werd gevraagd of zij een tegenprestatie zouden willen doen wanneer de gemeente Rotterdam dat van hen vraagt. De antwoorden op deze vraag geven veel inzicht in de mening van werkzoekenden die de tegenprestatie nog niet aan den lijve hebben ervaren en betreffen dus grotendeels de beeldvorming die er leeft binnen deze groep. De helft van de mensen in de controlegroep zegt *zeker wel* een tegenprestatie te willen doen, een kwart zegt dit

waarschijnlijk wel te willen en een kwart zegt dit waarschijnlijk niet of zeker niet te willen. Een duidelijke meerderheid is dus bereid om een tegenprestatie te leveren.

Tabel 4.4.2 Bereidheid tot het doen van een tegenprestatie (in %)

Zou u zelf een tegenprestatie willen doen?	Controlegroep N=213
Zeker wel	49
Waarschijnlijk wel	25
Waarschijnlijk niet	7
Zeker niet	19
Totaal	100

4.4.1 Waarom zou men wel of niet een tegenprestatie willen doen

Ook is aan de controlegroep gevraagd *waarom* ze wel of geen tegenprestatie zouden willen doen. Dit was een geheel open vraag zonder voorgeformuleerde antwoordcategorieën. De antwoorden zijn dus spontaan in de eigen woorden van de respondenten geformuleerd en geven dan ook inzicht in de zienswijze en beleving van de respondenten zelf. De volgende tabel presenteert de redenen waarom men wel of niet een tegenprestatie zou willen doen.

Tabel 4.4.3 Redenen waarom men wel of geen tegenprestatie zou willen doen

Waarom zou u wel of niet een tegenprestatie willen doen? (N=213)¹	Aantal	%¹
Redenen waarom men wel een tegenprestatie wil doen:		
Zou het graag willen doen	53	25
Ik doe al aan vrijwilligerswerk/mantelzorg	44	21
Het is beter dan thuiszitten, je bent bezig	34	16
Je krijgt er meer sociale contacten door/onder de mensen zijn	17	8
Logisch om iets terug te doen, mag iets tegenover een uitkering staan	13	6
Doe het als de gemeente het vraagt	5	2
Leidt wellicht tot een betaalde baan	2	1
Redenen waarom men de tegenprestatie niet of alleen onder bepaalde voorwaarden wil doen:		
Kan geen tegenprestatie doen vanwege mijn slechte gezondheid	48	23
Hangt af van mijn gezondheid en situatie (bv. alleen dagdelen beschikbaar)	40	19
Hangt af van het soort tegenprestatie dat ik moet doen	12	6
Ik ben afgekeurd/vrijgesteld	5	2
Ik wil liever een betaalde baan	4	2
Ben tegen het verplichtende karakter van een tegenprestatie	4	2
Ben liever thuis/vind het fijn om thuis te zijn	2	1
Overig:		
Anders	22	10

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

4.4.2 Belangrijkste redenen waarom men wél een tegenprestatie wil doen

Zou het graag willen/sta ervoor open

Een kwart van de respondenten zou graag een tegenprestatie willen uitvoeren. Zo geeft iemand aan: *“Ik wil graag de taal leren, dus ik zou graag een taalcursus willen volgen. Ik ben nu zo afhankelijk van anderen voor alles”*. Ook geven verschillende respondenten aan: *“Ik wil graag werken en iets terug doen voor de maatschappij”*.

Ik doe al aan vrijwilligerswerk/mantelzorg

Ruim een vijfde van de respondenten doet al aan vrijwilligerswerk en/of mantelzorg en staan dus open staan voor het leveren van een tegenprestatie. Zo geeft een respondent bijvoorbeeld aan: *“Ik heb altijd vrijwilligerswerk gedaan en mantelzorg gegeven voordat ik een uitkering kreeg. Ik zie het niet als een tegenprestatie, omdat ik het altijd al vanzelf deed”*.

Het is beter dan thuiszitten, je bent bezig

De op twee na vaakst genoemde reden voor het leveren van een tegenprestatie is dat het beter is dan thuiszitten. Door een tegenprestatie uit te voeren, blijft men bezig. Zo vermeldt iemand: *“Ik wil niet zeven dagen in de week thuis zitten, daarom ging ik ook op zoek naar vrijwilligerswerk”*. En een andere respondent vertelt: *“Ik voel mij waardeloos en nutteloos. Buitenshuis activiteiten verrichten zal een positieve bijdrage leveren. Het idee dat ik een afspraak heb of een dagplanning heb, zal mij heel goed doen”*.

Overige redenen

Minder vaak genoemde argumenten die respondenten noemen om positief tegenover de tegenprestatie staan zijn het opdoen van sociale contacten (8%) en dat er iets tegenover een uitkering mag staan (6%). Zo vertelt een respondent: *“Ik heb het nodig. Ik ben een alleenstaande. Anders verlies ik contact met de maatschappij. Mensen helpen vind ik heel leuk”*. Anderen geven aan: *“Ik vind dat je veel kansen krijgt van de gemeente en daar mag iets tegenover staan”* en *“Ik wil graag werken en iets terug doen voor de maatschappij”*. Verder geeft een klein aantal respondenten aan dat zij een tegenprestatie zouden uitvoeren als de gemeente dat van hen vraagt (2%). Zij hebben een wat meer gereserveerde houding ten opzichte van een tegenprestatie, maar zouden deze wel uitvoeren als het zou moeten. Anderen staan open voor een tegenprestatie omdat het mogelijk leidt tot een betaalde baan (1%). Zo vertelt iemand: *“Ik vind werken leuk. Ik zou het heel graag willen. Misschien leidt het ertoe dat ik ook aan een betaalde baan kom”*.

4.4.3 Belangrijkste redenen waarom men de tegenprestatie niet of alleen onder bepaalde voorwaarden wil doen

Kan geen tegenprestatie doen vanwege een slechte gezondheid

De gezondheid blijkt het grootste struikelblok bij veel respondenten. Het is voorstelbaar dat een slechte gezondheid voor een deel van de werkzoekenden met ‘koudwatervrees’ als excuus wordt aangevoerd, terwijl het natuurlijk ook een reële belemmering kan betreffen. In hoeverre de gezondheidstoestand van deze respondenten daadwerkelijk een belemmering vormt, is niet onderzocht; het gaat hier om de beleving van de werkzoekenden zelf. Hier lijkt er soms sprake

van dat men (nog) niet bekend is met de mogelijke ontheffing op medische gronden.¹¹ Zo geeft bijna een kwart van alle respondenten (23%) aan dat zij geen tegenprestatie kunnen uitvoeren vanwege een slechte fysieke of mentale gezondheid. *“Ik zou het wel willen, maar ik ben volledig verlamd. Ik maak gebruik van een rolstoel en mijn handen kan ik helemaal niet gebruiken”*. En andere persoon vertelt: *“Ik zou het heel graag willen, maar mijn gezondheid laat het niet toe. Ik heb drie hartoperaties en een longoperatie gehad. Ik heb ook reuma”*. Ook sommige respondenten die op zich graag een tegenprestatie zouden willen leveren, voegen hieraan toe dat het lastig wordt daadwerkelijk te werken vanwege gezondheidsklachten.

Hangt af van de gezondheid en situatie

Bijna een vijfde van de respondenten sluit een tegenprestatie niet direct uit vanwege een slechte gezondheid, maar geeft wel aan dat het afhangt van hun situatie en gezondheid of zij een tegenprestatie zouden willen uitvoeren. Zo vermeldt een respondent: *“Ik zou wel een tegenprestatie willen doen. Bijvoorbeeld met jongeren of iets in die richting, maar dan hooguit twee dagdelen per week vanwege mijn gezondheid”*. Een andere respondent vertelt: *“Dat ligt aan het tijdstip. Ik heb een zoon van drie jaar. Ik kan geen opvang regelen of ervoor betalen. Ik wil wel graag iets doen”*.

Overige redenen

Een ander genoemd tegenargument is dat het afhangt van het soort tegenprestatie dat men moet uitvoeren, wat door 12% van de respondenten wordt aangekaart. Zo wordt vermeld: *“Mijn gezondheid laat het niet toe en vaak zijn de activiteiten voor laaggeschoolden waardoor ik mij niet kan ontwikkelen”* en *“Dat ligt aan de functie-eisen”*.

De minst genoemde tegenargumenten zijn dat men aangeeft reeds afgekeurd/vrijgesteld te zijn wat betreft solliciteren en werken (2%), dat men liever een betaalde baan heeft (2%), dat men tegen het verplichtende karakter van een tegenprestatie is (2%) en dat men liever thuis is (1%).

4.5 Draagvlak voor de tegenprestatie onder Rotterdammers

Met behulp van de stadsbrede Omnibusenquête onder netto ongeveer 800 Rotterdammers is onderzocht in hoeverre Rotterdammers het beleid van de tegenprestatie ondersteunen.

4.5.1 Bekendheid met en mening over het beleid van de tegenprestatie

Aan de respondenten van de Omnibusenquête is gevraagd of ze wisten dat de gemeente een tegenprestatie vraagt aan mensen met een bijstandsuitkering. Zestig procent antwoordt hierop bevestigend.

Vervolgens is aan de respondenten gevraagd of ze het eens of oneens zijn met het beleid van de tegenprestatie. Zeventig procent is het ermee eens dat de gemeente een tegenprestatie vraagt van mensen met een uitkering, 8% is het hiermee oneens. De overige respondenten staan neutraal hier tegenover (15%) of hebben geen mening (8%).

¹¹ Vergelijk ook voetnoot 8.

Tabel 4.5.1 Mening van Rotterdamse burgers over het beleid van de tegenprestatie (in %)

Bent u het er mee eens of oneens dat de gemeente een tegenprestatie vraagt van mensen met een uitkering?	Respondenten Omnibussenquête N=797
Mee eens	70
Niet mee eens, niet mee oneens	15
Niet mee eens	8
Weet niet / geen mening	8
Totaal	100

Wanneer deze resultaten vergeleken worden met de resultaten uit het onderhavige onderzoek onder de tegenprestatiedeelnemers en de controlegroep, valt op dat onder de doelgroep van de tegenprestatie iets meer tegenstanders van het beleid zijn (15% in de tegenprestatiegroep versus 8% van de Rotterdamse burgers). Het percentage voorstanders van het beleid is in alle groepen ongeveer gelijk (rond de 70%).

Tabel 4.5.2 Mening over het beleid van de tegenprestatie (in %)

	Tegenprestatiegroep Onderzoek Tegenprestatie N=413	Controlegroep Onderzoek Tegenprestatie N=213	Rotterdamers (Omnibussenquête) N=797
Eens	72	73	70
Niet mee eens, niet mee oneens	13	14	15
Oneens	15	12	8
Weet niet/ geen mening ¹	-	-	8
Totaal	100	100	100

¹ Deze antwoordcategorie is alleen in de Omnibussenquête gebruikt.

4.5.2 Waarom zijn Rotterdamers het eens of oneens met het beleid

Naast deze gesloten vragen, is in de Omnibussenquête de vraag gesteld waarom men het wel of niet eens is met het beleid van de tegenprestatie. Hier ging het weer om een open vraag, waar Rotterdamers dus in eigen woorden hun zienswijze gaven. Een overzicht van de categorieën van antwoorden is te zien in de volgende tabel.

Tabel 4.5.3 Redenen waarom men voor of tegen het beleid van de tegenprestatie is

Waarom bent u het (on)jeens met de tegenprestatie? (N=592) ¹	Aantal	% ¹
Argumenten voor de tegenprestatie:		
Is normaal, iets terugdoen voor de uitkering, eerlijk naar belastingbetaler	231	39
Belangrijk dat mensen maatschappelijk betrokken blijven	77	13
Goed om bezig te zijn, een doel hebben, actief blijven, zinvolle dagbesteding	67	11
Meer kans op betaald werk, goed voor CV, motivatie om betaald werk te zoeken	56	10
Sociale contacten, uit isolement, zo komen ze onder de mensen	45	8
Belangrijk voor de maatschappij, nuttig voor de samenleving	29	5
Goed voor henzelf / psychische gezondheid	28	5
Het is beter dan thuiszitten	7	1
Kanttekeningen / argumenten tegen de tegenprestatie:		
Alleen passend werk, maatwerk, hangt af van de situatie, kijken naar de persoon	121	20
Het moet geen verplichting zijn	32	5
Het leidt tot verdringing / mag niet tot verdringing op de arbeidsmarkt leiden	23	4
Mensen kunnen beter betaald werk/scholing krijgen; moet geen belemmering vormen bij het vinden van betaald werk	12	2
Het moet niet voelen als een straf voor het ontvangen van een uitkering	14	2
Mag niet stigmatiserend zijn / mag niet ten koste gaan van de waardigheid	8	1
Overig:		
Niet ingevuld	14	2
Anders	8	1

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren

Meest genoemde argumenten voor het beleid van de tegenprestatie

Het is normaal, iets terugdoen voor de uitkering (39%)

Bijna veertig procent van de respondenten geeft aan achter het beleid van de tegenprestatie te staan, omdat ze vinden dat het normaal is om te werken voor je geld en iets terug te doen voor de uitkering die je ontvangt. Zo geeft iemand aan: *“Een uitkering krijgen betekent niet dat je dan maar kunt doen waar je zelf zin in hebt. Het is eigenlijk een ‘salaris’ van de gemeente en de gemeente mag van je eisen daar ‘werk’ voor te doen.”* Binnen deze groep vallen tevens respondenten die het naar de belastingbetaler rechtvaardig vinden om een tegenprestatie te leveren voor je uitkering. Een respondent haakt hierop in: *“Een uitkering komt uit gemeenschappelijk belastinggeld. Daarom is het normaal dat als je zelf geen belasting betaalt, je iets terug doet in natura voor die gemeenschap.”* Ook zijn sommigen van mening dat het ontvangen van een uitkering niet te makkelijk moet worden gemaakt. Een respondent zegt: *“Je geeft wat terug en mensen zullen minder snel frauderen met een uitkering, denk ik.”*

Maatschappelijke betrokkenheid (13%)

Dertien procent van de respondenten is voor het beleid van de tegenprestatie, met de specifieke reden dat mensen daardoor maatschappelijk betrokken blijven. Zo vertelt een respondent: *“Het lijkt me een goed initiatief om mensen toch buitenshuis te krijgen en in aanraking te laten komen met nieuwe mensen en nieuwe omgevingen.”* Een andere respondent geeft aan: *“De tegenprestatie zorgt voor maatschappelijke betrokkenheid waar de werkloze ook bij gebaat is. Een win-winsituatie, denk ik.”*

Goed om bezig te zijn, een doel hebben, actief blijven, zinvolle dagbesteding (11%)

Ruim een tiende van de respondenten ziet de meerwaarde van een tegenprestatie in, omdat het ervoor zorgt dat men actief blijft en een zinvolle dagbesteding heeft. Zo geeft een respondent aan: *“Het is goed om een dagbesteding te hebben; een prikkel om (sociaal) actief te zijn.”* Een andere persoon vertelt: *“Uiteraard is het vervelend voor mensen die door werkloosheid een bijstandsuitkering krijgen. Echter betreft het gemeenschapsgeld en om actief te blijven meedoen in een samenleving ben ik van mening dat mensen actief dienen te blijven, zodat je je nuttig blijft voelen voor jezelf en de samenleving.”*

Meer kans op betaald werk, goed voor CV, motivatie om betaald werk te zoeken (10%)

Tien procent van de respondenten staat achter het beleid van de tegenprestatie, omdat het de kans op betaald werk zou vergroten. Bovendien, vindt men, staat het goed op het CV en motiveert het om betaald werk te zoeken. Een respondent vertelt: *“Middels vrijwilligerswerk blijven zij maatschappelijk actief, meer kans om te netwerken, cursussen volgen voor je zelfontwikkeling en daardoor meer kans op een baan.”* Hierop aansluitend geeft iemand aan: *“Als je thuis zit, kun je geïsoleerd raken. Daarnaast wordt het hoe langer het duurt hoe moeilijker om weer aan het werk te komen. Vrijwilligerswerk of een cursus staat goed op je CV en het brengt je weer in contact met mensen en zorgt voor een doel en ritme.”*

Sociale contacten, uit sociaal isolement komen (8%)

Acht procent van de respondenten is voor het beleid van de tegenprestatie, omdat het werklozen uit sociaal isolement kan helpen. Men komt weer onder de mensen en doet sociale contacten op. *“De tegenprestatie zorgt ervoor dat mensen sociaal actief blijven en ritme behouden. Het voorkomt isolement en volledig omgekeerd dag- en nachtritme wat je bij dergelijke gevallen weleens ziet.”* Een andere persoon vertelt: *“De mensen blijven onder de mensen, ze ontmoeten mogelijk nieuwe contacten die actief gaan zoeken naar een baan.”*

Overige redenen (11%)

Een ander mindergenoemd argument dat voorstanders van de tegenprestatie aanhalen, is dat het nuttig is voor de samenleving, aangezien andere mensen door het uitvoeren van tegenprestaties worden geholpen (5%). Zo vertelt een respondent: *“Het mes snijdt aan twee kanten. Mensen blijven zo maatschappelijk betrokken, doen iets met de tijd die ze hebben, en de mensen voor wie ze vrijwilligerswerk doen, worden daar ook beter van.”* Daarnaast is 5% van de respondenten positief over de tegenprestatie, omdat het goed zou zijn voor de personen die de tegenprestatie uitvoeren en hun psychische gezondheid. Hierop aansluitend zegt iemand: *“De tegenprestatie geeft structuur aan de werkloze, gevoel van eigenwaarde en kan ook weer een incentive zijn voor een baan. Als mensen gezond zijn, kunnen zij een tegenprestatie verrichten. Zodat zij zichzelf ook nuttig maken. Niet alleen omdat de gemeente dat wil, maar vooral voor zichzelf, zodat zij niet in een depressie of isolement belanden.”* Ten slotte staat 1% van de respondenten achter het beleid van de tegenprestatie, omdat het simpelweg beter zou zijn dan thuiszitten. Respondenten geven aan: *“Van de hele dag op de bank hangen is nog niemand beter geworden”* en *“Het is goed dat ze onder de mensen komen en niet de hele dag thuis zitten.”*

Meest genoemde argumenten tegen het beleid van de tegenprestatie

Alleen passend werk, hangt van de situatie/persoon af (20%)

Een vijfde van de respondenten is sceptisch over het beleid van de tegenprestatie, specifiek omdat het beleid te weinig rekening houdt met de situatie per persoon. Zo geeft iemand aan: *“Uiteraard moet er wel gekeken worden of het gevraagde werk binnen proporties is. Iemand die normaal maar één dag werkte dichtbij huis, moet niet gedwongen worden vijf dagen te werken aan de andere kant van de stad, etc.”* Een andere persoon vindt: *“Het is afhankelijk per situatie. Er moet ook gekeken worden naar de gezinssituatie en hoe realistisch is het dat een persoon wordt geplaatst in een traject dat overeen komt met zijn competenties en is dit blijvend. Want je hebt er weinig aan als deze persoon na een paar maanden er mee stopt en het bureaucratische gebeuren vanaf 0 moet beginnen.”*

Overige redenen (13%)

Overige kanttekeningen en tegenargumenten die respondenten minder vaak noemen, zijn dat de tegenprestatie geen verplichting moet zijn (5%), dat de tegenprestatie leidt tot verdringing op de arbeidsmarkt (4%) en dat de tegenprestatie geen belemmering moet vormen bij het vinden van betaald werk (2%). Zo geven een respondent aan: *“Gelegenheid bieden en stimuleren ervan is goed. Door eigen keuzes/voorkeuren ontstaat een grotere betrokkenheid en een intrinsieke drive / motivatie en dus maximale output. Het moet geen dwangarbeid worden, want dwang genereert verzet en ongenoegen waardoor onttrekking aan de opgelegde taken ontstaat. Dat kan wegblijven zijn of afhaken op de werkplek. Zodat een minimale output het resultaat is. Sancties op de uitkering hebben een erg beperkte geldigheidsduur en kan buitenproportionele bijeffecten als dakloosheid en een uitzichtloze schuldenlast opleveren. Dat is niet goed voor hen, maar evenmin voor de stad. De problemen kunnen gaan escaleren en zullen daardoor moeilijker beheersbaar te houden zijn.”* Een andere persoon geeft aan: *“Vrijwilligerswerk mag nooit betaalde banen verdringen en de situatie van werken zonder loon mag niet gecreëerd worden.”* Verder geeft 2% van de respondenten aan, dat de tegenprestatie niet mag voelen als een straf voor het ontvangen van een uitkering. Deze personen zijn van mening dat werklozen vaak niet vrijwillig zonder werk zitten. Zo vertelt een respondent: *“Veel mensen die een uitkering krijgen, doen dit niet vrijwillig. Voor hen kan het voelen alsof zij gestraft worden voor het feit dat zij hulp nodig hebben. Helemaal als men zich er al voor schaamt.”* Ten slotte vindt 1% van de respondenten dat de tegenprestatie niet ten koste mag gaan van de waardigheid van mensen. De tegenprestatie mag niet stigmatiserend zijn. Aansluitend hierop vermeldt een persoon: *“Het zit het hem niet zozeer in een tegenprestatie, maar meer het blijven betrekken van de mensen. Het stigma is dat als mensen in de bijstand zitten, ze geen reet willen doen en het ze niet interesseert. Mijn ervaring in mijn brede omgeving is echter dat 9 van de 10 juist heel graag willen werken, maar dan wel iets waar ze zich fijn bij voelen.”*

4.5.3 Mening over de tegenprestatie: een tijdreeks

Ook in de afgelopen jaren zijn in de Omnibusenquête al enkele stellingen over het ontvangen van een uitkering voorgelegd. Een deel daarvan is te zien in de volgende tabel.

Tabel 4.5.4 Mening over Rotterdamse Sociale Dienst (% mee eens of zeer mee eens)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
In Rotterdam geven ze veel te makkelijk een uitkering	21	22	22	22	22	26	18	20	13
Mensen die langdurig werkloos zijn, zouden verplicht moeten worden om vrijwilligerswerk te doen met behoud van uitkering	66	65	68	64	64	61	62	62	65
Mensen met een uitkering moeten iets terug doen voor de stad	60	62	65	61	64	61	60	63	65
Mensen met een uitkering die geen kans op een baan hebben, moeten door de gemeente geholpen worden om maatschappelijk actief te blijven	-	-	-	-	-	-	-	-	85

Dertien procent van de Rotterdammers is het eens met de stelling '*In Rotterdam geven ze veel te makkelijk een uitkering*'. Dit percentage ligt duidelijk lager dan in de voorgaande jaren. Mogelijk is dit een effect van het beleid van de tegenprestatie. Dit is echter niet onderzocht. Twee derde van de Rotterdammers is het eens met de stelling '*Mensen die langdurig werkloos zijn, zouden verplicht moeten worden tot het verrichten van vrijwilligerswerk met behoud van uitkering*'. De afgelopen jaren is de mening van de Rotterdammers hierover nauwelijks veranderd. Tevens twee derde van de Rotterdammers is het eens met de stelling '*Mensen met een uitkering moeten iets terug doen voor de stad*'. Ook hierover is de mening van de Rotterdammers de afgelopen jaren niet structureel veranderd: een ruime meerderheid is voorstander van een tegenprestatie.

Ten slotte is 85% van de Rotterdammers het eens met de stelling '*Mensen met een uitkering die geen kans op een baan hebben, moeten door de gemeente geholpen worden om maatschappelijk actief te blijven*'. Deze vraag is in 2017 voor het eerst gesteld, waardoor er geen vergelijking in de tijd mogelijk is.

Al met al blijkt uit de resultaten van de Omnibusenquête dat er onder Rotterdamse burgers een behoorlijk draagvlak is voor het beleid van de tegenprestatie.

4.6 Conclusie

Over het geheel genomen is er een groot draagvlak voor het beleid van de Tegenprestatie, dit zowel onder de tegenprestatiedeelnemers, de bijstandsontvangers die nog geen tegenprestatie doen als onder de Rotterdamse bevolking. Wel vinden veel bijstandsontvangers en Rotterdamse burgers dat de gemeente bij de uitvoering van het beleid wel rekening moet houden met de persoonlijke (gezondheids)situatie van de mensen.

Deze conclusie komt overeen met de eerste uitkomsten van een nog niet afgerond groot opgezet onderzoek in het Verenigd Koninkrijk: de uitkeringsontvangers zelf zijn het eens met het feit dat er voorwaarden gesteld worden aan het ontvangen van een uitkering, maar er wordt bijna in een adem aan toegevoegd dat de overheid wel rekening moet houden met persoonlijke omstandigheden (Dwyer & Bright, 2016).

5 Effecten van de tegenprestatie op vrijwilligersorganisaties

5.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de resultaten van het vragenlijstonderzoek onder vrijwilligersorganisaties en maatschappelijke organisaties¹² die werken met vrijwilligers die hun vrijwilligerswerk doen als tegenprestatie voor hun uitkering.

5.2 Respons

Uit het contactenbestand van de afdeling Tegenprestatie hebben we een bestand van vrijwilligersorganisaties geselecteerd waarvan de kans groot was dat ze het afgelopen jaar met vrijwilligers hebben gewerkt die hun vrijwilligerswerk als tegenprestatie voor hun uitkering doen. In totaal hebben we 404 organisaties uitgenodigd om deel te nemen aan een internetenquête. Van 120 organisaties kregen we een enquête ingevuld terug, zodat de respons uitkomt op 30%. Negentien organisaties gaven aan dat zij het afgelopen jaar niet met vrijwilligers hebben gewerkt die dat doen als tegenprestatie voor hun uitkering. De overige, 101 organisaties, hebben dat wel gedaan en de enquête geheel of gedeeltelijk ingevuld. De volgende paragrafen geven de resultaten weer van hun antwoorden.

5.3 Kenmerken

Hieronder worden enkele kenmerken van de vrijwilligersorganisaties weergegeven. De meeste organisaties zijn actief in de sector Welzijn (60%). Hierbij gaat het om onder andere bewonersorganisaties, wijkcentra, een huis van de wijk, een grotere welzijnsaanbieder¹³, enkele vrouwenorganisaties en een aantal kleinere welzijnsstichtingen. Van de organisaties is 30% actief in de zorgsector (onder andere ziekenhuizen, zorgcentra voor ouderen, zorgaanbieders voor mensen met beperkingen).

Tabel 5.3.1 Vrijwilligersorganisaties naar sectoren waarin actief (in %)

	N=98
Welzijn	60
Zorg	30
Natuur en Milieu	13
Onderwijs	12
Sport	8
Levensbeschouwing	7
Cultuur	6
Recreatie	4
Totaal	141 ¹

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

¹² In het vervolg zullen we alleen de term 'vrijwilligersorganisaties' gebruiken.

¹³ Deze welzijnsaanbieder is één van de preferente organisaties die de gemeente selecteert om voor één gebied in de stad de welzijnsopdracht uit te voeren. In de subsidiebeschikking vraagt de gemeente de aanbieder om bij de uitvoering tegenprestatievrijwilligers in te zetten. Hiervoor is overigens geen concreet bedrag geoormerkt.

Veel organisaties zijn in meerdere sectoren actief. De combinatie Welzijn en Zorg wordt het meest genoemd; maar liefst tien organisaties zijn actief in meer dan twee sectoren. Naast de 'grote' sectoren Welzijn en Zorg zijn organisaties ook actief in Natuur en Milieu (wereld- en kringloopwinkels, diverse soorten tuinen), Onderwijs (onder andere scholen), Sport, Levensbeschouwing (onder andere twee moskeeën), Cultuur (onder andere SKVR) en Recreatie (speeltuinen).

Zeven procent van de responderende vrijwilligersorganisaties heeft locaties over heel Rotterdam (zie tabel hieronder). De grootste concentratie van vrijwilligersorganisatie is in Rotterdam Zuid (Charlois, Feijenoord en IJsselmonde). Meer dan een derde van hen is actief in Feijenoord (36%) en om en nabij een vijfde is actief in Charlois en in IJsselmonde. Circa 30% is actief in meer dan één gebied (cijfer niet in tabel opgenomen). De combinaties van gebieden die het vaakst voorkomen zijn Feijenoord en IJsselmonde, en Charlois en IJsselmonde.

Tabel 5.3.2 Vrijwilligersorganisaties naar gebieden waar zij actief zijn (in %)

Gebieden	N=98
Heel Rotterdam	7
Feijenoord	36
Charlois	21
IJsselmonde	19
Hoogvliet	10
Noord	10
Prins Alexander	10
Rotterdam Centrum	8
Kralingen Crooswijk	8
Delfshaven	7
Hillegersberg Schiebroek	6
Overschie	4
Pernis	1
Rozenburg	1
Totaal	150 ¹

¹Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

In de volgende tabel staat een indeling van de vrijwilligersorganisaties naar aantal betaalde werknemers dat zij in dienst hebben (kolom 2). Bijna 30% van de organisaties heeft in het geheel geen betaalde werknemers. Zij zijn volledig aangewezen op vrijwilligers. Eén derde (33%) heeft één tot vijf werknemers in dienst. Tezamen maken deze kleine organisaties 62% uit van het totaal van de organisaties die hebben gerespondeerd.

Tabel 5.3.3 Vrijwilligersorganisaties naar aantal betaalde werknemers en aantal vrijwilligers (in %)

Aantal personen in grootteklassen	Betaalde werknemers (N=93)	Vrijwilligers (N=93)
0	29	0
1-5	33	9
5-10	10	15
10-50	14	42
>=50	14	34
Totaal	100	100

De overige 38% hebben vijf of meer betaalde werknemers. Hiervan heeft 14% 50 of meer werknemers. In deze laatste categorie zitten voornamelijk organisaties in de zorgsector; drie ervan hebben meer dan 1000 betaalde werknemers. Met recht kan gezegd worden dat de spreiding van de vrijwilligersorganisaties naar betaalde werknemers groot is: het merendeel is klein, maar er is ook een klein aantal dat heel groot is.

Net zoals we de vrijwilligersorganisaties kunnen indelen naar aantal betaalde werknemers kunnen we ze indelen naar het totaal aantal vrijwilligers (kolom 3). Het gaat dan om *alle* vrijwilligers, dat wil zeggen zowel de reguliere vrijwilligers die daarnaast een baan hebben of bijvoorbeeld gepensioneerd zijn, maar ook om de vrijwilligers aan wie de gemeente Rotterdam gevraagd heeft om als tegenprestatie voor hun uitkering vrijwilligerswerk te doen. Van de vrijwilligersorganisaties heeft 42% 10 tot 50 vrijwilligers. En meer dan een derde (34%) heeft 50 of meer vrijwilligers. Tezamen heeft meer dan driekwart van de vrijwilligersorganisaties 10 of meer vrijwilligers.

5.4 Aantal tegenprestatievrijwilligers en vrijwilligersuren

In het kader van dit onderzoek is het natuurlijk vooral van belang om te weten hoeveel tegenprestatievrijwilligers organisaties hebben. Het merendeel van de organisaties (61%) heeft één tot vijf tegenprestatievrijwilligers (zie tabel hieronder). Hierbij willen we wel aantekenen dat het om schattingen gaat. Meerdere organisaties geven aan niet altijd te weten of een vrijwilliger 'met behoud van uitkering' bij hun aan de slag is, laat staan dat ze weten of het een WW-uitkering of een uitkering van de gemeente is. Deze organisaties zeggen dat ze in een intake gesprek er niet naar vragen en dat vrijwilligers er niet altijd mee te koop lopen dat zij een uitkering hebben.

Tabel 5.4.1 Vrijwilligersorganisaties naar aantal tegenprestatievrijwilligers (in %)

Aantal personen in grootteklassen	N=92
0	0
1-5	61
5-10	16
10-50	18
>=50	4
Total	100

Aan elke organisatie is gevraagd over hoeveel extra uren vrijwilligerswerk per week zij beschikken door de inzet van mensen die een tegenprestatie doen. Ook hier geldt dat het om schattingen gaat. Bijna een derde (32%) geeft aan per week 10 tot 50 uren extra ter beschikking te hebben (zie tabel hieronder). 57% van de organisaties zegt 50 of meer uren per week extra te hebben door het tegenprestatievrijwilligerswerk.

Tabel 5.4.2 Vrijwilligersorganisaties naar uren vrijwilligerswerk per week door 'tp' (in %)

	N=90
0	0
1-5	9
5-10	2
10-50	32
>=50	57
Total	100

De volgende tabel toont een uitsplitsing naar het soort werkzaamheden dat de tegenprestatievrijwilligers doen bij de geënquêteerde organisaties. In totaal hebben de 92 responderende organisaties per week 9485 uren vrijwilligerswerk ter beschikking gekregen. Bijna een derde (31%) van de uren wordt besteed aan gastvrouw/gastheer-werkzaamheden. Als we deze tabel vergelijken met de tabel uit hoofdstuk 3 over werkzoekenden dan zijn de overeenkomsten groot. Het blijkt dat de werkzaamheden die de organisaties rapporteren voor een groot deel overeenkomen met de werkzaamheden die de vrijwilligers zelf rapporteren.

Tabel 5.4.3 Uren vrijwilligerswerk naar soort werkzaamheden door tegenprestatievrijwilligers (per week, in uren en %), N=92

Soort werkzaamheden	uren	%
Gastvrouw/heer e.d.	2911	31
Koken, catering, maaltijdverzorging, kantinewerkzaamheden	829	9
Baliewerk, receptie e.d.	755	8
Klusjes, onderhoud en reparatie e.d.	741	8
Tuinieren, tuinonderhoud e.d.	722	8
Magazijn, uitgifte, winkelhulp	707	7
Activiteitenbegeleider	643	7
Maatje (gekoppeld aan één bepaalde persoon die hulp krijgt)	465	5
Schoonmaken e.d.	363	4
Financieel/administratief e.d.	316	3
Coördinator, beheerder, werkzaamheden voor een bestuur	299	3
Lesgeven, onderwijsbegeleider, ondersteuner bij taaltrajecten e.d.	215	2
Overblijfhulp op school, voorleesmoeder e.d.	92	1
Computerondersteuning/ websites bouwen	79	1
Overig	348	4
Totaal	9485	100

In deze en de vorige paragraaf hebben we de vrijwilligersorganisaties beschreven naar aantal betaalde werknemers, vrijwilligers en vrijwilligersuren. We hebben daarbij telkens gebruik gemaakt van een indeling in grootteklassen, omdat dit de spreiding goed laat zien. Hieronder staan ook nog eens de gemiddelden van de variabelen overzichtelijk gerangschikt. Alhoewel de spreiding rond één gemiddelde niet meer zichtbaar is, geven de verschillen tussen de gemiddelden wel een goed beeld van de grootte.

Tabel 5.4.4 Gemiddeld aantal werknemers, (tegenprestatie)vrijwilligers en uren vrijwilligerswerk per week bij vrijwilligersorganisaties

	Gemiddeld aantal	Maximum aantal	Som
Aantal betaalde werknemers (N=93)	148	6000	13783
Aantal vrijwilligers (N=93)	87	1100	8066
Aantal 'tegenprestatie' vrijwilligers (N=92)	17	400	1608
Aantal extra uren vrijwilligerswerk per week (N=90)	156	3000	14068
Aantal uren dat 'tegenprestatie' vrijwilliger per week werkt (N=90)	13	32	1153

5.5 Begeleiding en andere kosten

Meer dan driekwart van de vrijwilligersorganisaties (78%) geeft aan dat de vrijwilligers die een tegenprestatie verrichten een intake of kennismakingsgesprek krijgen (zie tabel). Een individueel voortgangsgesprek, na die eerste intake, houdt bijna de helft (48%). Ook heeft 54% regelmatig vrijwilligersoverleg, gezamenlijk met alle vrijwilligers.

Begeleiding tijdens de inwerkperiode geeft 58% van de organisaties, na die inwerkperiode geeft 48% nog steeds die begeleiding (on-the-job coaching). 44% Van de vrijwilligersorganisaties geeft hun tegenprestatievrijwilligers ook een training of een cursus.

Tabel 5.5.1 Vrijwilligersorganisaties naar begeleiding die de tegenprestatievrijwilligers krijgen (in %)

Soort begeleiding	N=91
Intakegesprek/kennismakingsgesprek	78
Begeleiding tijdens inwerkperiode	58
Regelmatig vrijwilligersoverleg	54
Individueel voortgangsgesprek	48
On-the-job coaching (begeleiding op de werkplek, ook na inwerkperiode)	45
Cursussen of trainingen	44
Geen begeleiding	4
Anders namelijk:	8
Totaal	340 ¹

¹ Het totaal telt op tot meer dan 100% omdat meerdere antwoorden mogelijk waren.

We hebben de vrijwilligersorganisaties ook de volgende vraag gesteld: “Kunt u een inschatting maken hoeveel uren per week door betaalde krachten wordt besteed aan begeleiding en coördinatie van de tegenprestatievrijwilligers?”. In onderstaande tabel staat een verdeling van de antwoorden naar uren per week. Het merendeel van de organisaties besteedt nul uur (22%) of één tot vijf uur (37%) per week. Circa een derde besteedt vijf tot tien uur (18%) of tien tot 32 uur per week. 7% van de vrijwilligersorganisaties besteedt één formatieplaats (32 uur of meer per week) aan de begeleiding of coördinatie van tegenprestatievrijwilligers. In totaal besteden de 92 vrijwilligersorganisaties 970 ‘betaalde’ uren per week aan begeleiding en coördinatie. Gemiddeld besteedt een vrijwilligersorganisatie tien en een half uur per week hieraan.

Tabel 5.5.2 Vrijwilligersorganisaties naar aantal uren begeleiding per week aan tegenprestatievrijwilligers door betaalde krachten (in %)

	N=92
0	22
1-5	37
5-10	18
10-32	16
>=32	7
Total	100

Naast de begeleiding die de vrijwilligers in het kader van de tegenprestatie krijgen maken de vrijwilligersorganisaties ook nog andere kosten. Gemiddeld geven zij € 310,- uit per vrijwilliger per jaar (n=81 organisaties). Bijna vier vijfde van de organisaties (78%) maakt minder dan €500,- kosten per jaar (zie tabel hieronder).¹⁴

Tabel 5.5.3 Vrijwilligersorganisaties naar gemaakte kosten in euro's per 'tp' vrijwilliger per jaar (in %)

	N=81
0-100	35
100-500	43
500-1000	18
>1000	4
Totaal	100

Die kosten worden aan verschillende zaken besteed. Het hoogst is de algemene onkostenvergoeding (€ 99,- per jaar per vrijwilliger, zie tabel hiernaast). Daarna volgen het aardigheidje/presentje (€ 78,-) en de reiskostenvergoeding (€ 71,-). Aan cursussen en trainingen worden gemiddeld € 38,- per vrijwilliger per jaar besteed. In totaal besteden deze 81 vrijwilligersorganisaties € 25.174,- (kolom 4) aan hun vrijwilligers. Het gaat hierbij om 1380 tegenprestatievrijwilligers en 10.169 uren aan vrijwilligerswerk per week (beide laatste cijfers zijn niet in de tabel opgenomen).

Tabel 5.5.4 Vrijwilligersorganisaties naar soort kosten (in €) per jaar in detail (n=81)

Soort kosten	gemiddeld bedrag per 'tp' vrijwilliger	Maximum bedrag	Som
Onkostenvergoeding algemeen	99	1.500	8.039
Reiskostenvergoeding	71	667	5.777
Verklaring Omtrent het Gedrag	9	48	750
Aardigheidje of Presentje (cadeau, lunch, uitje)	78	600	6.310
Cursussen/trainingen	38	400	3.074
Overig, namelijk:	15	350	1.224
Totaal	311	1.700	25.174

¹⁴ De gegevens over de kosten die vrijwilligersorganisaties maken zijn gebaseerd op schattingen. In de enquête hebben we gevraagd naar bedragen per vrijwilliger per jaar. Helaas hebben we moeten constateren dat sommige vrijwilligersorganisaties de totaalbedragen voor alle vrijwilligers hebben genoemd. Dit hebben we zoveel mogelijk proberen te corrigeren.

5.6 Verschil tussen tegenprestatie vrijwilligers en reguliere vrijwilligers?

Bijna twee derde (66%, zie tabel hieronder) van de vrijwilligersorganisaties ziet geen verschillen tussen 'reguliere' vrijwilligers en tegenprestatievrijwilligers.

Tabel 5.6.1 Zijn er verschillen tussen de vrijwilligers in het kader van de tegenprestatie en de reguliere vrijwilligers? (in %)

	N=91
Ja	34
Nee	66
Total	100

Vervolgens hebben we aan degenen die verschillen zien gevraagd 'Welke verschillen?'. Dit was een open vraag zonder antwoordcategorieën om zo min mogelijk vertekening ('bias') te krijgen. De meeste verschillen tussen vrijwilligers in het kader van de tegenprestatie en de reguliere vrijwilligers die organisaties spontaan noemen liggen op het gebied van de motivatie en houding van de tegenprestatievrijwilligers. *"Reguliere vrijwilligers zijn meer gemotiveerd en hebben plezier in hun werk; tegenprestatie vrijwilligers vergen veel begeleiding en het kost veel inspanning hen te motiveren"*, aldus één van de respondenten. Een ander: *"Vaak zijn vrijwilligers die moeten in het kader van de tegenprestatie minder gemotiveerd of komen niet meer opdagen nadat hun papier is getekend. We werken liever met vrijwilligers die echt hier voor kiezen"*. Toch zien sommige respondenten het verschil in motivatie slechts als tijdelijk: *"Sommige zien het nut van vrijwilligerswerk niet omdat ze vaak onzeker zijn door wat hen allemaal wordt 'verplicht'. Ze starten vaak met een slechte motivatie maar zien in de loop van de tijd dat het hen juist waardering brengt. Ze komen dan om iets te leren, een ander te leren kennen etc."*

Het tweede verschil dat respondenten regelmatig noemen is dat tegenprestatievrijwilligers meer begeleiding nodig hebben. *"De begeleiding aan vrijwilligers in het kader van tegenprestatie is beduidend meer dan aan reguliere vrijwilligers"* en *"Ze moeten meer aangesproken worden op afspraken die gemaakt zijn, dus je begint al je instructie anders"*. Multi-problematiek en de gevolgen daarvan zijn ook zichtbaar bij tegenprestatievrijwilligers: *"Ze zijn wat minder gemotiveerd, vaker ziek en komen een groter aantal keren gewoon niet opdagen en zijn wat minder geïnteresseerd in het opbouwen van een netwerk. Veel van deze mensen kampen met grote financiële problemen, dat maakt het leven moeilijk; zij hebben ook psychiatrie problemen"*.

Ten slotte noemt een aantal contactpersonen van vrijwilligersorganisaties ook nog verschillen in het voordeel van tegenprestatievrijwilligers: *"Tegenprestatievrijwilligers zijn er altijd op vaste dagen en tijden (dus het vaakst) aanwezig, de overige vrijwilligers vaak maar 1x per maand"*.

5.7 Gevolgen voor de organisatie

Welke gevolgen heeft het werken met vrijwilligers in het kader van de tegenprestatie voor de organisatie die ze opneemt? Zeventig procent van de vrijwilligersorganisaties vindt dat de inzet van deze vrijwilligers positieve gevolgen heeft voor 'het realiseren van maatschappelijke doelen' (zie tabel). Een iets klein deel (60%) noemt positieve gevolgen voor het aantal uren vrijwilligerswerk dat beschikbaar is. Positieve effecten op de saamhorigheid en het werkplezier binnen de organisatie noemen meer dan de helft (57% en 53%) van de respondenten.

Wat de kosten van de organisatie betreft ziet 63% geen effecten; één vijfde ziet de kosten toenemen (negatief gevolg) door de inzet van tegenprestatievrijwilligers.

Tabel 5.7.1 Merkt u positieve of negatieve gevolgen van de inzet van vrijwilligerswerk als tegenprestatie op de volgende gebieden in uw organisatie? (in %), N=90

	Positieve gevolgen	Geen gevolgen	Negatieve gevolgen	Totaal
Het realiseren van maatschappelijke doelen	70	29	1	100
Het aantal uren vrijwilligerswerk dat beschikbaar is	60	31	9	100
Sociale cohesie/saamhorigheid binnen de organisatie	57	36	8	100
Het werkplezier van andere medewerkers	53	33	13	100
Behalen van onze targets	44	47	9	100
De kosten	17	63	20	100

We hebben de organisaties ook gevraagd wat er zou gebeuren als ze geen tegenprestatievrijwilligers meer zouden kunnen inzetten. 62% (zie tabel) van de organisaties lost dat dan op met andere vrijwilligers. Meer dan een derde (38%) ervaart dan een tekort, en 31% zou dan bepaalde diensten niet meer kunnen aanbieden.

Tabel 5.7.2 Wat zou er gebeuren als uw organisatie geen tegenprestatievrijwilligers meer zou kunnen inzetten? (% ja), N=90

	% Ja
Dan lossen we dat op met andere vrijwilligers	62
Dan hebben we een tekort aan vrijwilligers	38
Dan kunnen we bepaalde diensten niet meer aanbieden	31
Dan zouden we eigenlijk geen verschil merken	19
Dan komt het voortbestaan van de organisatie in gevaar	13
Dan wordt het werk overgenomen door betaalde krachten	2
Anders	9

We hebben de vrijwilligersorganisaties ook een aantal uitspraken voorgelegd. Iets meer dan de helft (54%) vindt dat de tegenprestatie een goede manier is om het tekort aan vrijwilligers in de samenleving op te vangen (zie tabel). Iets meer dan een derde vindt de inzet van tegenprestatiedeelnemers meer opleveren dan dat het kost en exact een derde vindt hen onmisbaar. Opvallend is dat ongeveer hetzelfde percentage op beide vragen de tegenovergestelde mening heeft.

Tabel 5.7.3 Bent u het (helemaal) eens, niet mee eens/niet mee oneens of (helemaal) mee oneens met de volgende uitspraken? (in %), N=90

	(Helemaal) mee eens	Niet mee eens/niet mee oneens	(Helemaal) mee oneens	Totaal
De tegenprestatie is een goede manier om het tekort aan vrijwilligers in de samenleving op te vangen	54	30	17	100
De inzet van tegenprestatiedeelnemers levert onze organisatie meer op dan dat het ons kost (aan begeleiding, onkostenvergoeding e.d.)	37	34	28	100
Tegenprestatiedeelnemers zijn onmisbaar voor onze organisatie	33	34	34	100

5.8 Tevredenheid

Een kwart van de vrijwilligersorganisaties is heel tevreden en de helft tevreden over de vrijwilligers in het kader van de tegenprestatie (zie tabel). 22% is neutraal, 3% (n=3) is ontevreden.

Tabel 5.8.1 Hoe tevreden bent u in het algemeen over de tegenprestatievrijwilligers in uw organisatie? (in %)

Heel tevreden	25
Tevreden	50
Niet tevreden/ niet ontevreden	22
Ontevreden	3
Heel ontevreden	0
Totaal	100

De (heel) tevreden groep zegt onder andere: “De tegenprestatie vrijwilligers verzetten erg veel werk dat door de andere vrijwilligers vaak fysiek niet meer gedaan kan worden.” En: “De tegenprestatievrijwilligers die blijven zijn goed, gemotiveerd en betrouwbaar. De meeste tegenprestatievrijwilligers vallen de eerste 2 maanden af”.

Degenen die niet tevreden maar ook niet ontevreden zijn geven als toelichting: “Erg afhankelijk van de betreffende persoon! Er zitten pareltjes tussen, daarover ben ik zeer tevreden. Anderen vallen vroegtijdig uit en kosten veel tijd en begeleiding, hierover ben ik minder tevreden”. En een ander zegt: “Er zijn gemotiveerde vrijwilligers die zeker een bijdrage leveren en vrijwilligers die veel aandacht en sturing vragen. Ook zijn er vrijwilligers die zomaar “verdwijnen”.

Eén van de ontevredenen geeft aan: “Een goede samenwerking met de gemeente ontbreekt. Dit is wel essentieel om mensen een stap te kunnen laten zetten richting arbeidsmarkt. Verder zou het goed zijn als er gewoon open wordt gecommuniceerd met de mensen over wat de bedoeling is. Over het traject MO, pre matching en matching”.

5.9 Suggesties voor verbeteringen

Bijna tweederde van de vrijwilligersorganisaties heeft suggesties gedaan voor verbeteringen van (de inzet van) vrijwilligerswerk als tegenprestatie. De meeste suggesties zijn onder te verdelen in een aantal categorieën. In één zin geformuleerd gaat het om meer begeleiding,

meer maatwerk, meer communicatie met de Taskforce Tegenprestatie en meer controle. Deze thema's komen hieronder kort aan de orde.

Begeleiding

Een groot aantal vrijwilligersorganisaties geeft aan dat veel mensen die vrijwilligerswerk als tegenprestatie doen meer begeleiding nodig hebben. Eén respondent geeft aan: *"Gezien het grote aandeel psychiatrie of verslavingsproblemen onder deze mensen wil ik dat er meer financiën vrijkomen voor de begeleiding van deze mensen. Zij worden nu bij ons weg gezet en daarna helemaal alleen achtergelaten. De begeleiding van deze mensen kost ons een hoop geld"*. Anderen wijzen eveneens op de behoefte aan meer begeleiding: *"Vrijwilligers hebben allemaal een rugzak, er moet goed gekeken worden per persoon wat dat is. Soms hebben ze meer problemen dan wij denken, wij als vrijwilligersorganisatie hebben daar soms niet de expertise voor in huis om ze daarin te begeleiden en moeten ze daarom soms verder verwijzen"*.

Maatwerk

De behoefte aan meer begeleiding voor de tegenprestatievrijwilligers is nauw verbonden met de wens dat maatwerk voor deze mensen nodig is. *"Sluit aan bij wat mensen kunnen en willen zonder direct te normeren. Sluit aan bij talenten en mogelijkheden"*. En: *"Samen met hen kijken waar zij geschikt voor zijn, testen eventueel"*; *"Beter naar de gezondheid kijken van de deelnemers, er wordt soms te weinig rekening mee gehouden"*.

Communicatie

Veel vrijwilligersorganisaties hebben behoefte aan meer communicatie met de Taskforce Tegenprestatie: *"Wij vinden dat de begeleiding vanuit de gemeente van de mensen die de tegenprestatie bij ons leveren onder de maat is. Er is nooit bij ons geïnformeerd hoe zij hun werk doen. En ook niet of zij altijd aanwezig zijn. Dit wil niet zeggen dat wij ontevreden zijn over de mensen die bij ons werken"*. Een ander merkt op: *"Ik wil vaker contact met begeleiders en meer duidelijkheid over de doelen van de vrijwilligers (doorstromen naar betaald werk of alleen maar dagbesteding?)"*.

En een derde zegt: *"meer begeleiding en ondersteuning vanuit de Sociale dienst zou mooi zijn. Bemiddeling, waar past iemand. Meer ondersteuning om deze vrijwilligers te motiveren. Vooraf gezamenlijk contact over mogelijkheden, maar ook een afstemming wie op welk gebied begeleid"*.

Controle

Het vierde grote thema dat belangrijk is in de antwoorden van de vrijwilligersorganisaties is dat meer controle op sommige vrijwilligers wenselijk is: *"Ik heb het al eerder ergens gevraagd en er is waarschijnlijk geen goed antwoord op: Hoe om te gaan met vrijwilligers, die aangeven voor 20 uur te komen werken, omdat dat de opdracht is en vrij snel zeggen maar 10 uur te kunnen komen"*. En: *"Meer controle op deze vrijwilligers zou helpen. Komen ze ook wel echt en hoeveel uur mogen of moeten ze inzetten?"*. Andere punten die hier worden genoemd zijn dat sommigen zich ook niet houden aan regels rond afmelding, verzuim en vakantie. De wens voor meer controle staat in verband met de wens dat de vrijwilligers zich wat meer verantwoordelijk voelen: *"Het zou het fijn zijn dat als zij zich aanmelden zich al realiseren dat dit werk niet vrijblijvend is"*. Of: *"Zorg dat de vrijwilliger bewust is van de gevolgen als deze zijn/haar afspraken niet nakomt."*

5.10 Conclusies

In totaal hebben we 101 vrijwilligersorganisaties geënquêteerd. Het merendeel is actief in de welzijnssector (60%), maar daarnaast gaat het om zorginstellingen, scholen, sportverenigingen, moskeeën en organisaties op het gebied van natuur, milieu, cultuur en recreatie. Bijna twee derde (62%) heeft minder dan vijf betaalde werknemers in dienst. Maar er zijn er ook die meer dan 1000 werknemers hebben (in de zorgsector).

Een belangrijke vraag die we in het onderzoek onder de vrijwilligersorganisaties beantwoord wilden zien is welke kosten en uren zij maken om de tegenprestatievrijwilligers hun werk te laten doen en wat het ze oplevert. In de volgende tabel hebben we de resultaten die in dit hoofdstuk zijn beschreven samengevat.

Tabel 5.10.1 Kosten en Opbrengsten van de inzet van 'tegenprestatie' vrijwilligers bij Vrijwilligersorganisaties

	gemiddelden over alle responderende vrijwilligersorganisaties
KOSTEN	
Vergoedingen aan tegenprestatievrijwilligers per jaar per vrijwilliger (N=81)	€ 311,-
Uren besteed aan begeleiding en coördinatie van alle tegenprestatievrijwilligers per week per vrijwilligersorganisatie door betaalde krachten (N=92)	10,5 uur
OPBRENGSTEN	
Uren vrijwilligerswerk per week per vrijwilligersorganisatie door tegenprestatievrijwilligers (N=90)	156 uur

Bijna twee derde (66%) van de vrijwilligersorganisaties ziet geen verschillen tussen 'reguliere' vrijwilligers en tegenprestatievrijwilligers. Degenen die wel verschillen zien noemen 'reguliere' vrijwilligers meer gemotiveerd. Een deel ziet dat verschil slechts als tijdelijk. Een ander verschil dat regelmatig wordt genoemd is dat tegenprestatievrijwilligers meer begeleiding nodig hebben.

Welke gevolgen heeft het werken met vrijwilligers in het kader van de tegenprestatie voor de organisatie die ze opneemt? Van de vrijwilligersorganisaties vindt 70% dat de inzet van deze vrijwilligers positieve gevolgen heeft voor 'het realiseren van maatschappelijke doelen'. Positieve effecten op de saamhorigheid en het werkplezier binnen de organisatie noemen meer dan de helft (57% en 53%) van de respondenten.

Wanneer de organisaties geen tegenprestatievrijwilligers zouden kunnen inzetten, lost 62% dat dan op met andere vrijwilligers. Meer dan een derde (38%) ervaart dan een tekort, en 31% zou dan bepaalde diensten niet meer kunnen aanbieden. Voorts vindt 54% van de vrijwilligersorganisaties dat de tegenprestatie een goede manier is om het tekort aan vrijwilligers in de samenleving op te vangen.

Driekwart van de vrijwilligersorganisaties is tevreden tot heel tevreden over de vrijwilligers in het kader van de tegenprestatie; 22% is neutraal en 3% (n=3) is ontevreden.

Bijna twee van de drie vrijwilligersorganisaties hebben suggesties gedaan voor verbeteringen van (de inzet van) vrijwilligerswerk als tegenprestatie. Suggesties zijn: meer begeleiding, meer maatwerk, meer communicatie met de Taskforce Tegenprestatie en meer controle zouden wenselijk zijn.

6 Effecten van de tegenprestatie op de wijk

6.1 Inleiding

Door middel van een online vragenlijst is onder een aantal “wijkdeskundigen” gepeild in hoeverre de tegenprestatie volgens hen invloed heeft op de wijken waar dit plaatsvindt of waar deze personen wonen. De gebruikte vragenlijst was vrij kort, bevatte enkele gesloten vragen en bood daarnaast vooral ook relatief veel ruimte voor toelichting, dus door respondenten zelf geformuleerde tekst. In eerste instantie hebben enkele respondenten als eersten de vragenlijst ingevuld, waarna hen om commentaar werd gevraagd. Omdat de vragen goed werden beantwoord en men geen inhoudelijke aanpassingen suggereerde, leidde dit “testen” niet tot aanpassing van de vragenlijst.

Het is belangrijk om te beseffen dat degenen die gevraagd werden de vragenlijst in te vullen, allen werkzaam zijn bij de gemeente Rotterdam. Het is daarom niet uit te sluiten dat er sprake is van enige bias in de uitkomsten, omdat de respondenten niet geheel onbevangen aan de vragenlijst beginnen. Zij kennen immers veelal de beleidstheorie, de verwachte of gewenste effecten van de tegenprestatie. De vraag die we hen stellen is uiteraard een andere: welke effecten zij daar zelf in werkelijkheid constateren.

De respondenten hebben de functienamen “gebiedsnetwerkers” en “gebiedsadviseurs”. Iedereen in deze functies werkzaam bij de gemeente Rotterdam werd uitgenodigd om de vragenlijst in te vullen. Dat komt neer op 57 gebiedsnetwerkers en 11 gebiedsadviseurs, in totaal 68 personen. In totaal hebben 32 personen gerespondeerd, 27 gebiedsnetwerkers en 5 gebiedsadviseurs¹⁵. Dat betekent een responspercentage van 47%. De respondenten zijn werkzaam in verschillende gebieden, verspreid over de hele stad, waarbij alle delen van de stad vertegenwoordigd zijn, inclusief minder stedelijke buitengebieden. Al met al hebben we dus zeker geen slechte respons, zowel qua response rate als qua spreiding over de verschillende wijken. Toch is het goed om te beseffen dat we in absolute zin hebben te maken met een beperkt aantal respondenten.

6.2 Effect van de tegenprestatie op de wijk

De eerste inhoudelijke vraag luidt: “Wist u dat de gemeente Rotterdam een tegenprestatie vraagt aan mensen met een bijstandsuitkering en een grote afstand tot de arbeidsmarkt?” Het zal niet verbazen dat iedere respondent het antwoord “Ja” koos. Dat was, gezien hun functie binnen de gemeente, wel te verwachten. De vraag was ook vooral bedoeld als controle, of de respondent wel de juiste persoon was om de vragen te beantwoorden. Vervolgens werd gevraagd of men ervaring heeft met of in het werk te maken krijgt met personen die een tegenprestatie leveren in de wijk of het gebied waar de respondent zelf werkt. Deze vraag wordt bevestigend beantwoord door bijna twee op de drie respondenten. De rest van de enquêtevragen is aan *deze* personen voorgelegd, waarbij het goed is om te bedenken dat het hier in absolute zin om nog slechts 20 personen gaat. Dat sommigen deze vraag met ‘nee’ beantwoordden kan te maken hebben met de inhoud van hun specifieke werk, maar zeker ook met het gegeven dat in nog niet alle wijken het beleid van de Tegenprestatie is geëffectueerd.

¹⁵ Niet meegeteld in deze respons zijn drie personen die wel vraag 1 wel hebben beantwoord (een inleidende vraag naar de eigen functienaam) en daarna zijn gestopt. Zij hebben dus geen enkele inhoudelijke vraag beantwoord.

Deze twintig mensen werd gevraagd of de tegenprestatie volgens hen effect heeft op de wijk waarvoor zij zelf werken. Dat laatste is belangrijk: de vraag ging niet over Rotterdamse wijken in het algemeen, maar over de wijk of het gebied waarop de respondent zelf het beste zicht heeft. Ondanks het kleine aantal respondenten kunnen we stellen dat deze wijkdeskundigen in grote meerderheid aangeven dat er (zeker of misschien) een dergelijk effect is. De helft zegt zonder enig voorbehoud dat er effect op de wijk is en veertig procent zegt met een slag om de arm dat de tegenprestatie “misschien” effect heeft op de wijk. Slechts tien procent zegt onomwonden dat een dergelijk effect er niet is in hun wijk of gebied. Onderstaande tabel illustreert dit.

Tabel 6.2.1 Heeft u het idee dat de inzet van werkzoekenden in het kader van de tegenprestatie effect heeft op het gebied waar u werkt?

	Aantal	Percentage
Ja, de tegenprestatie heeft effect op de wijk	10	50
Misschien heeft de tegenprestatie effect op de wijk, maar ik weet het niet zeker	8	40
Nee, de tegenprestatie heeft geen effect op de wijk	2	10
Totaal	20	100

Vervolgens is natuurlijk de vraag wat voor effect er dan wordt waargenomen. Respondenten konden eerst in eigen woorden aangeven wat volgens hen het effect is van de tegenprestatie op hun wijk of gebied.

Een veel genoemd onderwerp is samen te vatten onder het kopje “verbinding in de wijk”. Men heeft meer contact met elkaar, men ontmoet elkaar meer, wat ook het probleem van eenzaamheid verkleint, de sociale cohesie en de maatschappelijke betrokkenheid verbeteren. Niet iedereen noemt deze termen, maar deze begrippen zijn duidelijk de meest genoemde. Ook wordt benoemd dat buurten of wijken er voordeel van hebben dat buurtgerichte organisaties door vrijwilligers in het kader van de tegenprestatie worden ondersteund. Genoemde voorbeelden zijn Huizen van de Wijk, speeltuinen, buurtpreventie en verschillende nieuw opgerichte organisaties met een wijkgerichte functie. Enkele citaten:

- Bewoners die tegenprestatie leveren in de vorm van buurtpreventie zorgen voor een verbinding tussen bewoners en voor de veiligheid van de omgeving. Ze zorgen dat informatie stroomt door de wijk. Verschillende buurten komen met elkaar in contact. Bewoners die naar taalles gaan, komen in contact met anderen.
- Invloed op de wijk is moeilijk te bepalen. Wat ik zie is dat er bewoners uit de wijk elkaar meer treffen, eruit moeten om de tegenprestatie uit te voeren. Dit zorgt ervoor dat zij onder de mensen blijven komen en niet vereenzamen.

Daarnaast worden er vrij veel effecten genoemd die niet zozeer betrekking hebben op een wijk als geheel maar meer op de individuele werkzoekenden. Termen die dan genoemd worden zijn bijvoorbeeld: zich beter voelen, meer het gevoel krijgen ertoe te doen. Het is weliswaar voorstelbaar dat deze individuele effecten toch nog indirect effect hebben op de wijk als geheel, maar dat werd door niemand als zodanig benoemd. Enkele letterlijke citaten:

- Dat mensen zich nuttig voelen. weer een eerste stap naar meedoen

- Dat mensen zichtbaar zijn in de wijk en niet thuis hoeven te zitten. Het geeft ze meer aanzien en voor zich zelf geeft het een gevoel ertoe te doen.
- Positief, mensen worden geactiveerd, worden daar beter en blij van.

In een volgende vraag werden enkele vooraf geformuleerde mogelijke effecten aan de respondenten voorgelegd. In de volgende tabel zijn deze te lezen. Daar is ook te zien dat het meest gekozen antwoord net als bij de zojuist besproken open vraag betrekking heeft op de onderlinge contacten, sociale cohesie et cetera. 70% van de wijkexperts kiest voor dit antwoord. Een effect dat niemand uit zichzelf al had genoemd maar dat toch door meer dan de helft van de wijkexperts wordt gekozen is dat er meer contacten ontstaan tussen mensen uit verschillende bevolkingsgroepen of met verschillende culturele achtergronden (60% kiest dit antwoord). Levendigheid, initiatieven, activiteiten als effect van de tegenprestatie op de wijk wordt door de helft van de wijkexperts gekozen. De beleving van de veiligheid wordt volgens een kwart van hen beïnvloed door de tegenprestatie. Bij het antwoord “overig, namelijk...” werden vooral individuele effecten op de werkzoekenden zelf genoemd (dagritme, zelfvertrouwen, zelfredzaamheid, minder sociaal isolement). De tien procent onder in de tabel met de aanduiding “geen effect” zijn dezelfde die al eerder werden genoemd. Voor de volledigheid zijn die hier opnieuw genoemd.

*Tabel 6.2.2 Heeft de tegenprestatie invloed op een van onderstaande thema's?
In procenten¹ (N = 20)*

Sociale cohesie, saamhorigheid, onderlinge contacten van buurtbewoners, binding van bewoners met de buurt	70
Contacten tussen mensen uit verschillende bevolkingsgroepen of met verschillende culturele achtergronden	60
Levendigheid/initiatieven/activiteiten die georganiseerd worden	50
De beleving van de veiligheid in de wijk	25
Overig, namelijk (zelf in te vullen)	30
Geen effect	10

¹ De percentages tellen op tot meer dan 100%, men kon meerdere antwoorden kon kiezen.

De door respondenten gekozen antwoorden konden zij daarna nog in eigen woorden verder toelichten. Hieronder worden per onderwerp steeds een of enkele exemplarische toelichtingen geciteerd, in de volgorde van onderwerpen zoals te zien in de voorgaande tabel.

Sociale cohesie, saamhorigheid, onderlinge contacten van buurtbewoners, binding van bewoners met de buurt

- Enkele kandidaten doen mee met bijvoorbeeld huisbezoeken aan ouderen, die dit effect kunnen hebben.
- Er zijn kleine groepjes die initiatieven opzetten voor de buurt. Dit zorgt ervoor dat bewoners elkaar blijven zien en een oogje in het zeil houden.
- Mensen uit de TP met 'zichtbare' functies bij bijvoorbeeld buurthuis en speeltuin brengen hun netwerk in de buurt in, weten wat er speelt in de buurt en de wijk en spelen daar op in.

Contacten tussen mensen uit verschillende bevolkingsgroepen of met verschillende culturele achtergronden

- Taal is vaak een barrière. Doordat mensen gevraagd worden te participeren is taal en cultuur geen excuus meer
- Mensen die anders niet zo snel met elkaar in contact komen treffen elkaar (sociale, actieve vrijwilligers en langdurig werklozen)
- Door de tegenprestatie komen bewoners in een hele nieuwe omgeving terecht waar ze anders niets van zouden weten omdat ze de gewoonte hebben om in hun eigen groep te blijven hangen

Levendigheid/initiatieven/activiteiten die georganiseerd worden

- Door de inzet van vrijwilligers kunnen we meer activiteiten doen, zoals het park onderhouden of een kledingbank bemannen, huizen van de wijk bemensen etc.
- Meestal zijn tegenprestatiekandidaten niet zelf organisator maar dat kan wel. Iemand kan een ontwikkeling doormaken. Ondersteuning van een activiteit door (veel) tegenprestatiekandidaten verlevendigt de activiteit.
- Vrijwilligers worden gemotiveerd en ondersteund bij het organiseren en uitvoeren van activiteiten/initiatieven die ten goede komen aan het gebied/de wijk

De beleving van de veiligheid in de wijk

- Buurtpreventie loopt rond en wijst de bewoners op maatregelen die zij kunnen nemen om te zorgen dat het veiliger wordt. bewoners waarderen hun inzet.
- Elkaar kennen maakt ook de veiligheidsbeleving beter denk ik.

Overig, namelijk (zelf ingevulde omschrijving)

- Bewoners die aan tegenprestatie doen komen in nieuwe netwerken terecht waar nieuwe informatie aanwezig is dit geven ze weer door in hun eigen netwerk.
- Mensen die voorheen lang niet actief waren worden een drempel over gedwongen. Dat klinkt negatief maar leidt op de langere termijn tot veel goeds. Je hoort er weer bij als je actief bent ergens (mits je goed wordt opgevangen natuurlijk).

Ten slotte is (enigszins “off topic”) nog de vraag aan deze wijkexperts voorgelegd of zij het idee hadden dat de tegenprestatie effect heeft op de personen die dit doen. De beantwoording is samengevat in de volgende tabel. Slechts vijf procent (dat is slechts 1 van de negentien respondenten) denkt dat de tegenprestatie geen effect heeft op de personen die dit doen. Bijna twee derde beantwoordt deze vraag volmondig met ‘ja’ en ongeveer een op de drie antwoordt ‘misschien’.

Tabel 6.2.3 Heeft u het idee dat het doen van een tegenprestatie effect heeft op de personen die dit doen? In procenten (N= 19)

Ja, de tegenprestatie heeft effect op deze personen	63
Misschien heeft de tegenprestatie effect op deze personen, maar ik weet het niet zeker	32
Nee, de tegenprestatie heeft geen effect op deze personen	5
Totaal	100

Als laatste werd gevraagd om toe te lichten welke individuele effecten men dan verwacht of waarneemt. De vraag werd uiteraard alleen voorgelegd aan degenen die ‘ja’ of ‘misschien’ antwoordden. De meest genoemde onderwerpen in de toelichting zijn: zelfredzaamheid, sociale contacten, dagritme, eigenwaarde, ergens bij horen. Eén persoon noemt ook de kans

op het vinden van betaald werk.

6.3 Conclusie: effecten van de tegenprestatie op wijkniveau

Samenvattend kan worden gesteld dat er volgens de meeste gemeenteambtenaren die de korte vragenlijst invulden wel een effect is van de tegenprestatie op het niveau van wijken of buurten. Volgens sommigen is dat effect er zeker, volgens anderen is het er misschien. Het meest genoemd is het effect op de sociale cohesie, bijna net zo vaak genoemd is de toename of verbetering van contacten tussen groepen mensen uit verschillende bevolkingsgroepen of met verschillende culturele achtergronden. De levendigheid van de wijken en de veiligheidsbeleving worden iets minder vaak genoemd.

Hoewel de respondenten als betrokken gemeenteambtenaren niet als objectieve buitenstaanders beschouwd kunnen worden, zijn dit wel personen die vanwege hun dagelijkse werk geacht mogen worden, goed zicht te hebben op de wijken waar zij werkzaam zijn. Al met al constateert een aanzienlijk deel van hen wel degelijk effecten van de tegenprestatie. Het vaststellen van de *omvang* van die effecten is louter op basis van deze uitkomsten niet mogelijk.

Deze resultaten uit de enquête onder wijkexperts worden gedeeltelijk ondersteund door de antwoorden uit de werkzoekenden enquête: de tegenprestatiegroep heeft meer sociale contacten dan de controlegroep, is daar ook tevredener over geworden en geeft aan door de tegenprestatie meer contacten met mensen (in de buurt) en met andere etnische groepen te hebben gekregen. Opmerkelijk genoeg geeft de tegenprestatiegroep aan zich niet meer verbonden te voelen met buurt of stad dan de controlegroep. Alhoewel zij dus meer contacten hebben gekregen voelen zij zich niet meer verbonden met de buurt dan de controlegroep.

7 Resumerend: vastgestelde effecten van de tegenprestatie

7.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken werden de uitkomsten gepresenteerd van een aantal vragenlijstonderzoeken. In dit hoofdstuk wordt teruggegrepen op de uitkomsten uit vorige hoofdstukken, waarbij alleen de *effecten* van de tegenprestatie worden belicht. Alle vastgestelde effecten worden in dit hoofdstuk op een rij gezet. Vervolgens wordt in het volgende hoofdstuk getracht om door middel van monetarisatie een geldwaarde te koppelen aan die effecten van het beleid.

Wanneer we in het vervolg van dit hoofdstuk bespreken of er wel of geen effecten zijn vastgesteld, is het belangrijk om te beseffen wat de precieze betekenis daarvan is. Wanneer we een effect niet kunnen vaststellen, mag niet per definitie worden gesteld dat er dus geen effect is. Soms lijkt ergens een klein positief effect te zijn, maar kunnen we niet met zekerheid vaststellen of dit door het toeval komt of door een echt verschil in de werkelijkheid. Deze beperking is inherent aan statistisch onderzoek zoals het onderhavige. Kortom: als we bij een bepaald thema concluderen “Geen effect vastgesteld”, dan betekent dat niet automatisch: “Er is geen effect”.

7.2 Effecten op de individuele werkzoekenden

In de afsluitende paragraaf van hoofdstuk 3 hebben we de resultaten van de enquête onder werkzoekenden samengevat in twee tabellen (3.19.1 en 3.19.2). In de volgende tabel hebben we weergegeven of er nu wel of niet een effect is van de tegenprestatie op de individuele kenmerken van werkzoekenden. Leidend hierbij waren de vragen naar veranderingen in kenmerken tussen nu en twee jaar geleden. Als de werkzoekenden die een tegenprestatie hebben gedaan significant verschillend antwoordden van degenen in de controlegroep dan spreken we van een vastgesteld effect.

Tabel 7.2.1 Vastgestelde effecten van de tegenprestatie op individuele werkzoekenden

Kenmerken	Effect
Gezondheid	Nee
Kwaliteit van Leven	Ja
Eigenwaarde	Nee/Ja
Zelfverzekerdheid	Ja
Sociale contacten	Ja
Sociale cohesie	Nee
Arbeidsmarktkansen	Nee
Maatschappelijke waardering	Ja
Tijdsbesteding	Ja
Activiteiten buitenshuis	Ja
Leereffecten	Ja

Wat betreft gezondheid hebben we geen effect van de tegenprestatie gevonden omdat de tegenprestatiegroep en de controlegroep niet verschillend antwoordden op vragen naar veranderingen in gezondheid, huisartsbezoek en bezoek aan andere zorgverleners ten opzichte van twee jaar geleden.

Met betrekking tot kwaliteit van leven, zelfverzekerdheid en sociale contacten kunnen we aantonen dat de tegenprestatiegroep de afgelopen twee jaar gelukkiger, zelfverzekerder en tevredener over de sociale contacten is geworden dan de controlegroep. De tegenprestatie heeft dus een positief effect op de kwaliteit van leven, de zelfverzekerdheid en de sociale contacten van werkzoekenden.

De invloed van de tegenprestatie op de eigenwaarde van werkzoekenden beoordelen we als neutraal. We zien geen verschillen tussen de groepen met betrekking tot gerapporteerde veranderingen in gevoelens over zichzelf tussen nu en twee jaar geleden. Wel zijn de meeste respondenten uit de tegenprestatiegroep positiever over zichzelf gaan denken *door de tegenprestatie*.

Wat betreft sociale cohesie of verbondenheid en arbeidsmarktkansen concluderen we dat er geen effect is van de tegenprestatie.

De effecten van de tegenprestatie op de maatschappelijke waardering, de tijdsbesteding, de activiteiten buitenshuis en leereffecten bij/van werkzoekenden zijn positief. Weliswaar hebben we geen vragen gesteld over de veranderingen ten opzichte van de afgelopen jaren op deze gebieden aan tegenprestatiegroep en controlegroep, maar telkens geeft wel een meerderheid van de respondenten in de tegenprestatiegroep aan dat *door de tegenprestatie* 'men zich meer gewaardeerd voelt', 'men zijn/haar tijd zinvol kan besteden', 'men meer buitenshuis actief is' en 'men iets geleerd heeft'.

7.3 Effecten op de maatschappij

Naast effecten van de tegenprestatie op individuele werkzoekenden kunnen we effecten op vrijwilligersorganisaties, effecten in mantelzorg, effecten op wijkniveau en effecten op draagvlak voor beleid onderscheiden. Deze komen hieronder achtereenvolgens aan de orde.

Effecten op vrijwilligersorganisaties

Door de tegenprestatie hebben vrijwilligersorganisaties de beschikking over meer uren vrijwilligerswerk. Op basis van vragenlijstonderzoek onder werkzoekenden blijkt dat het effect van de tegenprestatie 9,1 uur per week per tegenprestatievrijwilliger is. Het aantal uren wordt door de vrijwilligersorganisaties ingeschat op 13 uur per week, door vrijwilligers op 14 uur per week, maar omdat sommigen ook eerder al vrijwilligerswerk deden hebben we berekend dat het *effect* van het beleid 9,1 uur per week per tegenprestatievrijwilliger is.

Naast de opbrengsten in uren maken vrijwilligersorganisaties ook kosten voor de tegenprestatie. Gemiddeld besteden zij per tegenprestatievrijwilliger per jaar € 311,- aan andere onkosten- en reiskostenvergoedingen. Daarnaast besteedt een vrijwilligersorganisatie per week gemiddeld 10,5 uur aan begeleiding en coördinatie van de tegenprestatievrijwilligers. Naast de effecten op het aantal uren vrijwilligerswerk en de kosten van vrijwilligersorganisaties

heeft de tegenprestatie ook positieve effecten op de maatschappelijke doelen die vrijwilligersorganisaties willen realiseren, op de sociale cohesie en saamhorigheid binnen de organisatie en op het werkplezier van andere medewerkers binnen de organisatie (achtereenvolgens 70%, 57% en 53% van de vrijwilligersorganisaties noemt deze effecten). Bovendien wijst circa een derde van de vrijwilligersorganisaties op een negatief effect als de tegenprestatie zou wegvallen: 38% ziet dan een tekort aan vrijwilligers ontstaan en 31% zegt bepaalde diensten dan niet meer te kunnen aanbieden.

Effecten op ontvangers van mantelzorg

Net als bij vrijwilligerswerk, geldt ook bij mantelzorg dat sommigen dit al deden voordat het tegenprestatiebeleid werd ingevoerd. Het effect van het beleid hebben we berekend op 9,8 uren extra per tegenprestatiemantelzorger. Andere effecten, met name het effect op de ontvanger van mantelzorg, zijn er wellicht wel, maar deze zijn niet onderzocht.

Effecten op wijkniveau

Volgens de meeste gemeenteambtenaren die de korte vragenlijst voor wijkexperts invulden is er een effect van de tegenprestatie op het niveau van wijken of buurten. Volgens de helft is dat effect er zeker, volgens anderen (40%) is het er misschien. Het meest genoemd is het effect op de sociale cohesie, bijna net zo vaak genoemd is de toename of verbetering van contacten tussen groepen mensen uit verschillende bevolkingsgroepen of met verschillende culturele achtergronden. De levendigheid van de wijken en de veiligheidsbeleving worden iets minder vaak genoemd.

Deze resultaten uit de enquête onder wijkexperts worden gedeeltelijk ondersteund door de antwoorden uit de werkzoekenden enquête: de tegenprestatiegroep heeft meer sociale contacten dan de controlegroep, is daar ook tevredener over geworden en geeft aan door de tegenprestatie meer contacten met mensen (in de buurt) en met andere etnische groepen te hebben gekregen. Opmerkelijk genoeg geeft de tegenprestatiegroep aan zich niet meer verbonden te voelen met buurt of stad dan de controlegroep. Alhoewel zij dus meer contacten hebben gekregen voelen zij zich niet meer verbonden met de buurt dan de controlegroep.

Effecten in mogelijk toegenomen draagvlak voor beleid onder Rotterdammers

Meer dan twee derde (70%) van de Rotterdammers is het er mee eens dat de gemeente Rotterdam een tegenprestatie vraagt van mensen met een uitkering. Omdat er geen tijdreeks voor deze vraag beschikbaar is, is het niet bekend of deze opvatting in de tijd is veranderd. Er is wel een tijdreeks beschikbaar voor de stelling: "In Rotterdam geven ze veel te makkelijk een uitkering". Dertien procent van de Rotterdammers is het hiermee eens. Dit percentage is de laatste jaren duidelijk lager geworden. Mogelijk is dit een effect van het beleid van de tegenprestatie. Twee meer beleidsinhoudelijke stellingen laten geen duidelijke ontwikkeling zien. Er lijkt dus wel een iets toegenomen draagvlak voor beleid. Een causaal verband ligt weliswaar voor de hand maar is niet vast te stellen.

8 Kosten en baten van de tegenprestatie

8.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de kosten en de baten van de tegenprestatie in Rotterdam op een rij gezet. Als eerste worden de kosten van de gemeente Rotterdam besproken en vervolgens die van andere partijen. Vervolgens komen de baten aan bod, waarbij waar mogelijk de eerder in dit rapport genoemde effecten van het beleid worden gemonetariseerd. Uiteindelijk worden de kosten en baten in één overzicht gepresenteerd en dit hoofdstuk sluit af met een beschouwing over de reikwijdte van de conclusies.

8.2 Kosten van de tegenprestatie

In deze paragraaf worden de kosten besproken die diverse partijen maken vanwege het beleid van de tegenprestatie in Rotterdam. Voor sommigen staan daar ook baten tegenover die er soms niet los van kunnen worden gezien, maar de baten komen in de paragraaf daarna aan bod. Als eerste komen de kosten die de gemeente Rotterdam zelf maakt aan bod, daarna de kosten die werkzoekenden maken en daarna de kosten die vrijwilligersorganisaties maken.

8.2.1 Kosten voor de gemeente Rotterdam

In dit onderzoek wordt gekeken naar de kosten en baten in het jaar 2017. In deze paragraaf worden de kosten van de gemeente besproken op basis van de informatie die de afdeling Tegenprestatie zelf heeft aangeleverd. De gemeentelijke kosten bestaan allereerst uit de apparaatskosten. Een aantal medewerkers op deze afdeling houdt zich echter uitsluitend bezig met het onderwerp van de wettelijke *taaleis* die wordt gesteld aan mensen die een uitkering ontvangen; deze medewerkers worden hier nu niet meegeteld. Zo komt het bedrag aan salariskosten op ruim vijf miljoen euro op jaarbasis. Andere apparaatskosten zoals huisvesting worden niet in deze berekening meegenomen omdat deze kosten niet op afdelingsniveau bekend zijn. We weten ook niet of en in welke mate die kosten lager zouden uitvallen wanneer het tegenprestatiebeleid er niet zou zijn geweest. (Tot op zekere hoogte geldt dat overigens voor alle apparaatskosten.)

Met het uitvoeren van het beleid zijn “programmakosten” gemoeid, die worden begroot op honderdduizend euro voor het jaar 2017. De kosten van trajecten van werkzoekenden die door derden worden uitgevoerd maar door de gemeente worden bekostigd worden geschat op 750 euro per traject, drieduizend keer, wat in totaal neerkomt op twee en een kwart miljoen voor het jaar 2017. Onder de noemer ‘couleur locale’ vindt lokaal maatwerk plaats in Feijenoord en in Kralingen-Crooswijk. De kosten hiervan zijn samen een kleine tweeënhalve ton. Tellen we dit alles bij elkaar op, dan blijken de kosten voor de gemeente in totaal ruim zevenenhalf miljoen voor het jaar 2017, zoals te zien in de volgende tabel.

Tabel 8.2.1 Gemeentelijke kosten voor de tegenprestatie in 2017

Apparaatskosten	€ 5.075.249
Programmakosten	€ 100.000
3.000 trajecten á € 750	€ 2.250.000
<i>Couleur locale</i> Feijenoord	€ 94.656
<i>Couleur locale</i> Kralingen-Crooswijk	€ 142.500
Totaal (2017, alle wijken)	€ 7.662.405

Het is belangrijk om te beseffen dat het in de tabel genoemde totaalbedrag van ruim zevenenhalf miljoen geldt voor 2017 en betrekking heeft op heel Rotterdam, dus op *alle* wijken. De vraag is nu welk deel van de kosten toegerekend mag worden aan wat in dit onderzoek heet “de onderzoeksgroep”, de werkzoekenden in de wijken waar de tegenprestatie in 2013 en 2014 van kracht werd. Met behulp van een door de afdeling Tegenprestatie gebruikt model om kosten in te schatten, komen we tot een verdeelmodel. Uit dit model blijkt dat voor het jaar 2017 37% van de gemeentelijke kosten toegerekend kan worden aan de wijken waar de tegenprestatie in 2013 of 2014 werd ingevoerd. Dit aandeel van de gemeentelijke apparaats- en programmakosten gebruiken we in ons overzicht.

Voor de kosten van trajecten (de eerder genoemde 3000 maal 750 euro) hanteren we een ander verdeelmodel. We gaan ervan uit dat het aandeel werkzoekenden dat een traject deelneemt gelijkmatig is verdeeld over alle wijken in dezelfde verhouding als de andere soorten van tegenprestatie, dus in dezelfde verhouding als de totale aantallen in de caseload (het aantal personen)¹⁶. Zodoende kunnen we inschatten dat ongeveer 52% van deze trajecten in 2017 betrekking heeft op een werkzoekende in een wijk waar de tegenprestatie in 2013 of 2014 werd ingevoerd.

Ook om te bepalen welk deel van de kosten voor maatwerk in gebieden (de *couleur locale*) we kunnen toerekenen aan de onderzoeksgroep kijken we naar de totale aantallen werkzoekenden in deze gebieden. Van de werkzoekenden in het gebied Feijenoord woont in 2017 20% in een wijk waar de tegenprestatie al in 2013 of 2014 werd ingevoerd. In het gebied Kralingen-Crooswijk geldt dat voor 100% van de werkzoekenden. Uiteindelijk resulteert het voorgaande in de onderstaande tabel waarin wordt aangegeven welk deel van de totale gemeentelijke kosten betrekking heeft op de onderzoeksgroep.

Tabel 8.2.2 Toerekening van de verschillende gemeentelijke kosten aan het onderzoeksgebied, de wijken waar de tegenprestatie in 2013 en 2014 van kracht werd

	Heel Rotterdam	Toe te rekenen aan onderzoeksgebied	
Salariskosten	€ 5.075.249	37%	€ 1.862.605
Programmakosten	€ 100.000	37%	€ 36.700
3.000 trajecten á € 750	€ 2.250.000	52%	€ 1.164.691
<i>Couleur locale</i> Feijenoord	€ 94.656	20%	€ 19.044
<i>Couleur locale</i> Kralingen-Crooswijk	€ 142.500	100%	€ 142.500
Totaal	€ 7.662.405		€ 3.225.539

¹⁶ Ook nemen we aan dat de werkzoekenden die vallen onder de wijken waar de tegenprestatie wordt ingevoerd in 2017 of 2018 gelijkmatig verdeeld zijn over beide jaren en dat het deel van 2017 voor de helft mag meetellen omdat aan het begin van het jaar nog niemand en aan het eind van het jaar iedereen meetelt.

Dit onderzoek is niet een volledige maatschappelijke kosten-batenanalyse. In dat geval zou er minstens één beleidsalternatief zijn waarvan de kosten en baten worden vergeleken. In dit geval hebben we dat niet. Dit leidt zeer waarschijnlijk tot een overschatting van de kosten die het gevolg zijn van het tegenprestatiebeleid. Immers, als dit beleid er niet geweest was, waren al deze kosten dan nul? Dat lijkt zeer onwaarschijnlijk. Het is dus bij gebrek aan een nulalternatief dat we rekenen met de volledige kosten zoals die door de afdeling Tegenprestatie zelf zijn opgegeven.

8.2.2 Kosten voor de werkzoekenden

De kosten van de tegenprestatie voor de individuele werkzoekenden kunnen bestaan uit de tijd die men erin stopt en eventuele geldelijke kosten die men maakt ten behoeve van de tegenprestatie.

Bestede uren door werkzoekenden

Bestaande richtlijnen voor het monetariseren van de tijd die wordt besteed aan vrijwilligerswerk gaan uit van de volgende redenering: "Als er geen meting is van de nutswinst als gevolg van het doen van vrijwilligerswerk, kan als vereenvoudiging worden aangenomen dat deze even groot is als de opgegeven vrije tijd. In dat geval is het welvaartsverlies als gevolg van het doen van vrijwilligerswerk gelijk aan het saldo van het inkomensverlies en de opgegeven vrije tijd (...). Anders geformuleerd, vrijwilligerswerk is een specifieke invulling van vrije tijd."¹⁷ Deze redenering gaat niet op voor het specifieke geval van tegenprestatie-vrijwilligers. Hun vrijwilligerswerk is immers niet een geheel vrij gekozen invulling van vrije tijd, maar een invulling van een verplichting. Bovendien is er geen sprake van gederfd loon (al kan er wel sprake zijn van korting op de uitkering wanneer men weigert een tegenprestatie te doen). Dat laatste heeft overigens geen invloed op het over al saldo omdat het alleen de verdeling van geld betreft en dus de maatschappij als geheel niets kost of oplevert.

Voor de uren besteed aan mantelzorg wordt een zelfde richtlijn gegeven, maar er wordt daarbij meer rekening gehouden met het feit dat mantelzorg vaak belastender is voor de gever, zodat in het algemeen de kosten wat hoger zouden zijn dan de baten. Voor de uren besteed aan cursussen of trainingen zouden we eenzelfde redenatie kunnen volgen als bij vrijwilligerswerk. In al deze gevallen is het dus niet goed mogelijk om de waarde van de bestede tijd in geld uit te drukken. Er is getracht dit te ondervangen door in het vragenlijstonderzoek te vragen naar de mening van de werkzoekenden. Twee stellingen over dit onderwerp werden aan de werkzoekenden voorgelegd. Positief uitgedrukt is de volgende stelling: "Ik ben blij dat ik door de tegenprestatie mijn tijd zinvol kan besteden." Negatief uitgedrukt is de volgende stelling: "Ik vind het vervelend dat ik door de tegenprestatie minder vrije tijd heb." Een grote meerderheid is het eens met de eerste stelling én een grote meerderheid is het oneens met de tweede stelling. Hieruit blijkt dus een duidelijk positief saldo: er is meer positieve dan negatieve waardering voor de besteding van tijd aan de tegenprestatie. We kunnen dit niet in geld uitdrukken maar al met al komt er dus voor de tijdsbesteding door werkzoekenden een *plus* in het totaaloverzicht van kosten en baten.

¹⁷ Zie: *Werkwijzer voor kosten-batenanalyse in het sociale domein*

Kosten die werkzoekenden zelf maken

In de vragenlijst onder werkzoekenden is gevraagd of zij kosten maken ten behoeve van de tegenprestatie en hoeveel daarvan wordt vergoed. Het niet vergoede deel van die kosten is wat resteert voor de werkzoekende. In hoofdstuk drie is gerapporteerd over de uitkomsten van deze enquêtevragen. Deze kosten verschillen naar het soort tegenprestatie dat men verricht. We vermenigvuldigen de bedragen per persoon met het aantal personen in de onderzoeksgroep dat de betreffende tegenprestatie doet. De volgende tabel laat dat zien. Het totaal van alle niet vergoede kosten die de werkzoekenden zelf rapporteren komt zodoende uit op ongeveer 270.000 euro.

Tabel 8.2.3 Jaarlijkse (2017) niet vergoede kosten die werkzoekenden maken ten behoeve van het verrichten van hun tegenprestatie in de onderzoeksgroep (wijken waar dit in 2013 of 2014 startte)

	aantal personen	niet vergoede kosten per persoon per maand	niet vergoede kosten totaal per maand	niet vergoede kosten totaal per jaar
Vrijwilligerswerk	1.988	€ 4,90	€ 9.741	€ 116.894
Mantelzorg	624	€ 16,22	€ 10.121	€ 121.455
Taalcursus	499	€ 4,39	€ 2.191	€ 26.287
Beweegcursus	196	€ 2,36	€ 463	€ 5.551
Totaal	3.307		€ 22.516	€ 270.188

8.2.3 Kosten voor vrijwilligersorganisaties

Aan vrijwilligersorganisaties is gevraagd of zij kosten maken ten behoeve van de inzet van tegenprestatievrijwilligers. In het betreffende hoofdstuk wordt daarvan in algemene zin verslag gedaan. Hier werd onder andere gerapporteerd dat de vrijwilligersorganisaties die meewerkten aan de enquête jaarlijks € 25.174,- aan kosten hebben voor hun tegenprestatievrijwilligers en dat het daarbij gaat om 10.169 uren aan vrijwilligerswerk per week. Dat komt neer op 434.216 uren per jaar. We gaan daarbij uit van 42,7 weken inzet per jaar, een cijfer dat in paragraaf 9.3.2 wordt toegelicht. Nu kunnen we berekenen dat deze organisaties gemiddeld 5,8 cent aan kosten hebben per uur dat een tegenprestatievrijwilliger wordt ingezet (nog preciezer geformuleerd: per uur dat het effect is van het tegenprestatiebeleid).

Tot zover de responderende organisaties. Dit gevonden bedrag van 5,8 cent per uur kunnen we nu vermenigvuldigen met het aantal uren dat de tegenprestatievrijwilligers in de onderzoeksgroep (de wijken waar dit in 2013 of 2014 van kracht werd) vrijwilligerswerk verrichten als effect van het beleid (sommigen deden dit immers al voordat het beleid bestond). Ook dit aantal uren wordt in paragraaf 9.3.2 berekend en nemen we hier simpelweg over. Als we deze kosten per uur vermenigvuldigen met het aantal uren komen we op uit op een bedrag aan jaarlijkse kosten voor vrijwilligersorganisaties van € 44.626. Het voorgaande staat kort samengevat in de volgende tabel.

Tabel 8.2.4 Jaarlijkse (2017) kosten die vrijwilligersorganisaties maken ten behoeve van de inzet van tegenprestatievrijwilligers in de onderzoeksgroep (wijken waar dit in 2013 of 2014 startte)

Responsgroep: aantal uren per week	10.169
Berekend: aantal uren per jaar (responsgroep)	434.216
Responsgroep: kosten per jaar	€ 25.174
Berekend: gemiddelde kosten per uur	€ 0,058
Extra uren per jaar als effect van beleid (hele onderzoekspopulatie, overgenomen uit paragraaf 9.3.2)	769.743
Kosten per jaar als effect van beleid	€ 44.626

8.3 Baten van de tegenprestatie

De in het vorige hoofdstuk besproken vastgestelde effecten kunnen voor een deel worden gemonetariseerd (uitgedrukt in geld). De effecten kunnen worden onderverdeeld in *individuele* effecten op het niveau van de werkzoekenden en *maatschappelijke* effecten.

8.3.1 Baten van individuele effecten van de tegenprestatie

Voor de volgende vastgestelde *individuele* effecten is gezocht naar manieren om een geldwaarde te koppelen aan het vastgestelde effect:

- Toename kwaliteit van leven (gelukkiger)
- Toename eigenwaarde (positiever of negatiever denken over uzelf)
- Toename zelfverzekerdheid
- Toename tevredenheid met sociale contacten
 - Toename sociale contacten met *andere mensen*
 - Toename sociale contacten met *mensen in mijn buurt*
 - Toename sociale contacten met *mensen met andere etnische achtergrond*
- Toename zinvolle tijdsbesteding (minus 'vervelend dat ik minder vrije tijd heb')
- Toename buitenshuis actief zijn (en waardeert dit positief)
- Toename vaardigheden/capaciteiten (men heeft iets geleerd van tegenprestatie)

Bij het raadplegen van literatuur¹⁸ over de mogelijkheden om deze effecten te monetariseren kwamen enkele zaken steeds terug. Het vaststellen van de geldwaarde van de hierboven opgesomde effecten verloopt altijd via een omweg. Kwaliteit van leven (de mate van gelukkig zijn) is in geld uit te drukken via de "zorgmarkt" omdat een gelukkig persoon, iemand die lekker in zijn vel zit, minder zorg gebruikt dan iemand die zich niet gelukkig voelt. Ook een positiever zelfbeeld, toegenomen zelfverzekerdheid en toegenomen (kwaliteit van) sociale contacten zijn op die manier te benaderen. Maar deze effecten zijn mogelijk ook terug te zien op de arbeidsmarkt. Ze zouden kunnen leiden tot een grotere kans op betaald werk (en uitstroom uit de uitkering). Een toegenomen kans op betaald werk mag ook worden verwacht als gevolg van de toegenomen zinvolle tijdsbesteding, het meer buitenshuis actief zijn en de toegenomen vaardigheden of capaciteiten.

¹⁸ Voor een overzicht van geraadpleegde publicaties: zie bijlage 3

Alle in de literatuur gevonden monetarisaties van de hierboven genoemde effecten stellen een geldwaarde vast met behulp van ofwel de zorgmarkt ofwel de arbeidsmarkt. In dit onderzoek is echter geconcludeerd dat er op deze twee “markten” geen effect of geen omvang van een effect kon worden vastgesteld. De onderzoeksgroep is niet aantoonbaar minder zorg gaan gebruiken dan de controlegroep en ook de gezondheid in het algemeen is in de onderzoeksgroep niet meer verbeterd of minder verslechterd dan in de controlegroep. Vergelijken we beide groepen als het gaat om de (eigen perceptie van) de arbeidsmarktkansen of de ontwikkeling daarvan, dan leek er in eerste instantie geen enkel verschil tussen beide groepen vast te stellen: het aantal personen dat een slechtere arbeidsmarktkans rapporteert houdt het aantal dat een betere arbeidsmarktkans rapporteert in evenwicht. Nadere bestudering van de toelichtingen die men daarbij gaf, nuanceert dit beeld. Er lijkt toch wel meer verbetering dan verslechtering te worden geconstateerd. Dat is ook in lijn met een aantal bevindingen in de literatuur, al worden ook die in ander onderzoek tegengesproken¹⁹. Het lijkt er dus op dat werkzoekenden zelf per saldo wel enige verbetering van de arbeidsmarktkansen zien, maar we hebben niet kunnen vaststellen hoe groot die verbetering dan is. Dit in geld uitdrukken is dan ook niet te doen.

Er resteert dus een vraag die in dit onderzoek niet kan worden beantwoord. Er zijn wel positieve effecten van de tegenprestatie gemeten op het niveau van de individuele werkzoekende, maar de gevolgen daarvan die we mogen verwachten op de zorgmarkt en de arbeidsmarkt, zijn er niet of niet duidelijk volgens diezelfde werkzoekenden. Het is voorstelbaar dat de werkzoekenden hier zelf geen volledig beeld van hebben en dat uit andere analyses zou blijken dat het zorggebruik is verminderd of dat de uitstroom uit de uitkering (of doorstroom van de afdeling tegenprestatie naar de afdeling pre-matching) is vergroot. Om dat laatste na te gaan is het aan te raden een bestandsanalyse te doen die deze hypothese toetst.

8.3.2 Baten van maatschappelijke effecten van de tegenprestatie

Voor de volgende vastgestelde *maatschappelijke* effecten is gezocht naar manieren om een geldwaarde te koppelen aan het vastgestelde effect:

- Toegenomen sociale cohesie op buurniveau (de ene buurt meer dan de andere) en mede als gevolg daarvan:
 - veiligheid in buurten nemen licht toe
 - levendigheid in buurten nemen licht toe
- Toename aantal uren dat er vrijwilligerswerk wordt verricht
- Toename aantal uren dat er mantelzorg wordt verricht
- Toegenomen draagvlak voor beleid (naar alle waarschijnlijkheid)

Ook met betrekking tot deze *maatschappelijke* effecten is relevante literatuur²⁰ geraadpleegd, op zoek naar mogelijkheden om deze effecten te monetariseren.

Het eerstgenoemde effect (sociale cohesie en in het verlengde daarvan veiligheid en levendigheid) is een effect op buurniveau, waarvan diverse studies zeggen dat het uiteindelijk tot uitdrukking zou moeten komen in de woningwaarde. Of en in welke mate dat het geval is in

¹⁹ Zie bijvoorbeeld de studie “Bouwstenen voor evaluatie, Literatuurverkenning naar plausibele uitkomsten van het programma Maatschappelijke Inspanning”.

²⁰ Voor een overzicht van geraadpleegde publicaties: zie bijlage 3

de betreffende Rotterdamse buurten, kan (theoretisch gesproken) vastgesteld worden door middel van een vergelijkende analyse van registratiecijfers over woningverkoop of de WOZ-waarde van woningen. De ontwikkeling van de woningwaarde in buurten met een toegenomen sociale cohesie zou gunstiger moeten zijn dan die in buurten zonder toegenomen sociale cohesie. Omdat een dergelijke analyse ook rekening moet houden met een veelheid aan andere mogelijke verklarende variabelen, is hiervoor een grondige multivariate analyse noodzakelijk, die buiten het bestek van dit onderzoek valt.²¹

Omdat we kunnen stellen dat er waarschijnlijk sprake is van toegenomen draagvlak voor het beleid omtrent de gemeentelijke uitkeringen, met name waar het de invoering van de tegenprestatie betreft, wat voor de gehele Rotterdamse bevolking tot een toename van algehele tevredenheid zou kunnen leiden, wat ook gezien kan worden als een toename van het “levensgeluk” of kwaliteit van leven. De mate waarin dit geluk is toegenomen en de mate waarin dit toegenomen draagvlak voor beleid dat verklaart is echter onbekend. Naar verwachting is dit effect zo klein dat het niet als geïsoleerd, zelfstandig effect kan worden aangeduid.

Ten slotte zijn er twee duidelijke en ook vrij voor de hand liggende effecten van de tegenprestatie vastgesteld waaraan een geldwaarde kan worden gekoppeld: de toename van de uren dat er vrijwilligerswerk wordt verricht en de toename van de uren dat er mantelzorg wordt verricht. Ook dit effect wordt gemonetariseerd met behulp van een al genoemde “markt”, te weten de arbeidsmarkt. De arbeidswaarde van deze inzet is berekend door een uurwaarde te vermenigvuldigen met het aantal uren dat er vrijwilligerswerk of mantelzorg wordt verricht. Bijlage 2 gaat uitgebreid in op de werkwijze. De volgende tabel geeft daarvan het resultaat. Grof afgerond zijn deze maatschappelijke baten vierenhalf miljoen als het gaat om vrijwilligerswerk en 1,7 miljoen als het gaat om mantelzorg. Ook hier gaat het uiteraard alleen om de personen in de onderzoeksgroep, dus de mensen die een tegenprestatie doen en wonen in een wijk waar dat al in 2013 of 2014 van kracht werd.

Tabel 8.3.1 Jaarlijkse baten (in 2017) van de uren besteed aan vrijwilligerswerk en aan mantelzorg door de tegenprestatiedeelnemers in de onderzoeksgroep (wijken waar dit in 2013 of 2014 startte)

	Aantal personen	Extra uren per persoon per week, als effect van tegenprestatie	Effectief aantal weken per jaar	Extra uren per persoon per jaar, als effect van tegenprestatie	Waarde per uur	Maatschappelijke baten
Vrijwilligerswerk	1.988	9,07	42,7	769.743	€ 5,90	€ 4.545.264
Mantelzorg	624	9,76	45,0	274.084	€ 6,25	€ 1.713.022

De baten van het verrichte vrijwilligerswerk komen terecht bij de organisaties waar dat plaatsvindt of bij hun “klanten/afnemers”. We vatten dit samen onder de aanduiding “de maatschappij”. Een voorbeeld: als iemand vrijwilligerswerk doet op een basisschool, zijn degenen die daarbij gebaat zijn: de schoolorganisatie en wellicht specifieke docenten maar ook de schoolkinderen en hun ouders et cetera. Dit alles valt onder de noemer “de maatschappij”.

Voor een aantal vrijwilligersorganisaties, te weten de welzijnsorganisaties, is er nog een andere baat van de inzet van tegenprestatievrijwilligers. In de subsidiebeschikkingen voor de welzijnsorganisaties die in Rotterdam actief zijn is namelijk de voorwaarde opgenomen dat zij

²¹ Het onderzoeksrapport “Baten in de Buurt” dat Atlas voor Gemeenten in 2014 publiceerde is een goed voorbeeld van deze aanpak.

werkzoekenden zullen inzetten als tegenprestatievrijwilliger. Mocht een welzijnsorganisatie niet aan deze voorwaarde voldoen, dan zou dat voor de gemeente Rotterdam reden kunnen zijn om (een deel van) de subsidie niet uit te keren dan wel terug te vorderen. De welzijnsorganisaties zijn er dus bij gebaat om aan deze voorwaarde te voldoen, los van de vraag wat verder voor hen de kosten of baten zijn van deze inzet. In de subsidiebeschikkingen worden geen concrete bedragen genoemd bij deze voorwaarde, waardoor deze kosten of baten te “isoleren” zouden zijn. Als dat al mogelijk was geweest, zou het nog lastig worden om vast te stellen welk deel daarvan toegerekend zou moeten worden aan de wijken waar tegenprestatie al in 2013 of 2014 van kracht werd. We nemen dit onderdeel mee in het totaaloverzicht als kosten voor de gemeente en baten voor de welzijnsorganisaties (de maatschappij), beiden van onbekende omvang. Per saldo heffen deze twee elkaar op.

8.4 Totaaloverzicht van kosten en baten

Wanneer we de hiervoor besproken kosten en baten samen in één tabel zetten, kunnen we deze salderen. In de volgende tabel is onder de kopjes “Werkzoekenden” en “Maatschappij overig” gerekend met de kosten en baten die uitgaan van de aantallen waarvan we weten dat zij een tegenprestatie doen zoals die in dit onderzoek zijn besproken: vrijwilligerswerk, mantelzorg, taalcursus of beweegcursus. De kosten onder het kopje “Gemeente Rotterdam” hebben echter betrekking op *alle* werkzoekenden in de onderzoeksgroep. Daarin zijn ook opgenomen de kosten voor mensen die een ander traject volgen, zoals psychiatrische hulpverlening, schuldhulpverlening of nog een andere nuttige activiteit. Dit zijn zaken die wellicht ook een individuele en een maatschappelijke baten hebben, maar die hebben we nu niet vastgesteld. De kosten voor de gemeente zijn echter wel meegeteld. We kunnen er dus gevoeglijk van uitgaan dat de kosten worden overschat ten opzichte van de baten. Niettemin is het eindsaldo van kosten en baten duidelijk positief.

Conclusie

In geld uitgedrukt is de maatschappij als geheel gebaat bij de tegenprestatie in Rotterdam. Kijken we naar de wijken waar de tegenprestatie in 2013 en 2014 van kracht werd, dan is er een positief saldo van kosten en baten ter waarde van 2,7 miljoen euro in het jaar 2017 voor de maatschappij als geheel. Waarschijnlijk is dit saldo een onderschatting van de werkelijkheid: zoals in de tabel is te zien, is er een behoorlijk aantal effecten vastgesteld die niet in geld zijn uit te drukken, maar als dat wel had gekund, zouden ze allen positief aan het saldo bijdragen. Ook zonder deze baten in geld te kunnen uitdrukken, komen we op een verhoudingsgetal tussen baten en kosten van 1,8, wat een behoorlijk positief getal kan worden genoemd.

Enkele opmerkingen bij de overzichtstabel

Het is goed om te beseffen dat we hier met name kijken naar het totaal van kosten en baten voor de maatschappij als geheel. Maar in bovenstaande tabel is toch ook te zien dat de kosten en de baten niet gelijk zijn verdeeld over de partijen. Zoals meestal het geval is bij overheidsbeleid, liggen de kosten grotendeels bij de overheid (gemeente Rotterdam) en de baten grotendeels bij de rest van de maatschappij, in de brede zin van het woord.

In de kolom “werkzoekenden” staat maar één geldbedrag, namelijk het niet vergoede deel van de kosten die werkzoekenden maken voor het doen van hun tegenprestatie. Verder staan in deze kolom een heleboel positief te waarderen effecten, waar we echter geen geldbedrag aan hebben kunnen koppelen. Het zijn wel allemaal plusjes, wat inhoudt: als we er een geldbedrag

aan hadden kunnen koppelen, dan was dat een positief bedrag geweest. Er valt iets voor te zeggen om de genoemde kosten in deze kolom weg te laten vallen tegen alle plusjes, omdat de werkzoekenden zelf over het geheel genomen behoorlijk tevreden zijn over de tegenprestatie. Daaruit zou de conclusie getrokken kunnen worden dat de niet gemonetariseerde voordelen kennelijk opwegen tegen de wel gemonetariseerde kosten van de werkzoekenden. Omdat we hier niet zeker van kunnen zijn, laten we het hier bij deze opmerking en handhaven het kostenbedrag in de tabel.

Eerder in dit hoofdstuk werden de subsidies aan welzijnsorganisaties besproken. Het is niet vast te stellen welk bedrag hiermee precies gemoeid is, maar de plus bij de maatschappij (in dit geval de welzijnsorganisaties) en de min bij de gemeente vallen exact tegen elkaar weg, resulterend in een nul in de laatste kolom.

Tabel 8.4.1 Samenvatting van kosten en baten van de tegenprestatie in Rotterdam (wijken waar dit in 2013 of 2014 van kracht werd)

	Gemeente Rotterdam	Werkzoekenden	Maatschappij overig	Totaal
Beleid: apparaatskosten	€ -3.225.539			€ -3.225.539
Subsidies welzijnsorganisaties	-		+	€ 0
Kosten om tegenpr. te kunnen doen		€ -270.188	€ -44.626	€ -314.814
Uren verricht vrijwilligerswerk			€ 4.545.264	€ 4.545.264
Uren verrichte mantelzorg			€ 1.713.022	€ 1.713.022
Verlies vrije tijd / zinvolle tijdsbesteding		+		
Draagvlak voor beleid	+	+	+	+
Kwaliteit van leven		+		+
Zelfvertrouwen		+		+
Eigenwaarde		+		+
Sociale contacten		+		+
Meer buitenshuis actief		+		+
Capaciteiten/vaardigheden		+		+
Arbeidsmarktperspectief	0/+	0/+		0/+
Sociale cohesie, veiligheid etc.	+		+	+
Saldo van kosten en baten	€ -3.225.539	€ -270.188	€ 6.213.660	€ 2.717.933
Ratio kosten / baten				1,8

Vergelijking met eerder onderzoek in de wijk Bloemhof

Grijpen we even terug naar de aanleiding voor dit onderzoek: het eerdere onderzoek in de wijk Bloemhof (zie paragraaf 1.2 van dit rapport). Bij dat eerdere onderzoek werd gekeken naar de kosten en baten van vrijwilligerswerk in de wijk Bloemhof. Dat onderzoek vond ongeveer twee jaar eerder plaats dan het onderhavige onderzoek. In dat rapport werd een positief eindsaldo geconstateerd met een kosten-batenratio van 1,6. In het onderhavige onderzoek dat een bredere scope heeft en twee jaar na dato plaatsvond, wordt een gunstiger ratio vastgesteld van 1,8. Dat betekent dat elke euro aan kosten wordt gecompenseerd door 1,8 euro aan de baten voor de maatschappij als geheel.

8.5 Bandbreedte van berekeningen

De voorgaande overzichtstabel biedt aanknopingspunten voor enkele alternatieve scenario's. Welke bedragen hebben veel invloed op het totale saldo van kosten en baten?

Een blik op de tabel maakt snel duidelijk dat het grootste bedrag dat genoemd wordt de waarde van de uren vrijwilligerswerk betreft. Daarnaast telt ook de waarde van de uren mantelzorg aardig mee. De vraag is dan of er aanknopingspunten zijn om andere waardering toe te passen van deze waarde. We hebben in het kader van dit onderzoek geen ontvangers van mantelzorg gevraagd naar hun waardering, dus daar is geen aanknopingspunt voor een alternatieve berekening.

Voor vrijwilligerswerk is dat er wel. Hoewel een grote meerderheid van de organisaties tevreden of zeer tevreden is, geven sommige organisaties ook aan dat ze het best zouden kunnen redden zonder tegenprestatievrijwilligers. Ze zouden bijvoorbeeld andere vrijwilligers kunnen inzetten. Een deel van hen geeft echter ook aan dat er dan wel degelijk consequenties zouden zijn. De organisatie zou bijvoorbeeld bepaalde taken niet meer kunnen uitvoeren. Combineren we de antwoorden op deze vragen, dan blijkt dat voor ongeveer de helft van de organisaties de baten wellicht minder sterk moeten meetellen dan we hebben gedaan. De minimumvariant van een alternatieve berekening zou daarom voor de helft van de uren vrijwilligerswerk de baten op nul stellen. Daarbij geldt de assumptie dat er voor de helft van de vrijwilligersorganisaties in het geheel geen baten zijn en dat de rest van de maatschappij dit in het geheel niet zou merken. Omdat dit toch vrij onwaarschijnlijk lijkt, mogen we deze variant beschouwen als de echte ondergrens van een bandbreedte. De eerste variant in de volgende tabel geeft de uitkomst van deze alternatieve berekening.

Een ander alternatief rekenmodel betreft een andere waardering van de kosten en baten voor de werkzoekenden. Dit bedrag telt niet zo zwaar mee in het totaal, maar het biedt wel aanleiding voor een alternatieve berekening.

Een groot deel van de uitkomsten van dit onderzoek betreft allerlei positieve effecten voor werkzoekenden, die we niet in geld konden uitdrukken. Het enige dat we voor hen wel in geld konden uitdrukken was het niet vergoede deel van de kosten die sommigen maken. Het feit dat de werkzoekenden over het geheel genomen behoorlijk tevreden zijn over de tegenprestatie is een sterke indicatie dat voor hen de niet gemonetariseerde baten zwaarder wegen dan de wel gemonetariseerde kosten. In plaats van alleen de wel bekende kosten mee te tellen, zouden we daar tegenover een bedrag aan baten kunnen meetellen, maar het is niet bekend hoe groot die baten zijn. Om die reden kiezen we voor een berekening waarbij we het saldo van kosten en baten voor de individuele werkzoekenden op nul zetten. Vergeleken met de eerdere overzichtstabel laten we nu dus de kosten van € 270.188 voor de werkzoekenden weg uit de berekening.

Dit is een conservatieve schatting van de bovengrens van een bandbreedte omdat de niet monetariseerbare baten eigenlijk zwaarder zouden moeten meetellen dan de wel monetariseerbare kosten. De uitkomst hiervan op het totaal van maatschappelijke kosten en baten is in de volgende tabel te zien in de laatste kolom.

Tabel 8.5.1 Mogelijke alternatieve rekenscenario's

	Hoofdtabel	Variant kosten en baten vrijwilligersorgani- saties gehalveerd	Variant kosten-batensaldo werkzoekenden op nul gesteld
Totaal van alle kosten	€ 3.540.353	€ 3.518.040	€ 3.270.165
Totaal van alle baten	€ 6.258.286	€ 3.985.654	€ 6.258.286
Saldo (baten minus kosten)	€ 2.717.933	€ 467.614	€ 2.988.121
Kosten-batenratio (baten gedeeld door kosten)	1,8	1,1	1,9

Conclusie

Het totale saldo van maatschappelijke kosten en baten van de tegenprestatie in Rotterdam (de wijken waar dit in 2013 of 2014 van kracht werd) ligt tussen de ondergrens van een kleine half miljoen en de bovengrens van drie miljoen. De kosten-batenratio ligt tussen de 1,1 en 1,9. In de meest waarschijnlijke variant geldt een positief saldo van 2,7 miljoen en een kosten-batenratio van 1,8.

8.6 Reikwijdte van voorgaande analyse, mogelijke bredere conclusies

Dit onderzoek is een effectmeting op basis van een zogeheten puntmeting. We hebben effecten willen vaststellen van het beleid in de afgelopen jaren, door op één moment in de tijd een meting te houden, waarbij overigens wel aan respondenten werd gevraagd naar de ontwikkelingen vergeleken met twee jaar eerder. Het onderzoek en de conclusies hebben dus betrekking op een afgebakend moment in de tijd: het meetmoment van begin 2017 en de twee jaren daaraan voorafgaand. Ook in geografische zin is het onderzoeksgebied een afgebakend: de wijken in Rotterdam waar de tegenprestatie in 2013 of in 2014 van kracht werd.

Zoals al eerder werd opgemerkt gaat meestal de kost voor de baat uit. Uit het rekenmodel voor het toedelen van de gemeentelijke kosten aan (groepen van) wijken valt af te leiden dat de wijken waar dit onderzoek zich op richt in de beginjaren hogere kosten hebben gehad. Bovendien zullen toen de baten juist lager zijn geweest. Dit roept de vraag op wat het in dit onderzoek vastgestelde positieve saldo van maatschappelijke kosten en baten betekent voor de rest van Rotterdam.

Omdat we op individueel niveau effecten wilden kunnen vaststellen is gekozen om ons juist op die wijken te richten waar het beleid al enige tijd van kracht is, maar er zijn natuurlijk meer wijken waar het beleid inmiddels van kracht is, die niet onderzocht zijn. Voor de wijken waar op het moment van schrijven (2017) de tegenprestatie pas net wordt ingevoerd zal op dit moment van toepassing zijn wat waarschijnlijk enkele jaren geleden in de wijken van de onderzoekspopulatie gold: de kosten zijn relatief hoog en de baten relatief laag. Maar evenzeer zal in die wijken over enkele jaren kunnen gelden wat nu in de onderzoekswijken geldt: de baten zijn dan een stuk hoger dan de kosten voor de maatschappij als geheel. Het vergt geen geavanceerde vorm van wiskunde om vast te stellen dat het saldo van kosten en baten naar alle waarschijnlijkheid positief uit zou pakken wanneer we die wijken ook zouden hebben betrokken in dit onderzoek. De volgende redenering maakt dat duidelijk:

Nu, in 2017, is in 36 van de 42 Rotterdamse wijken de tegenprestatie ingevoerd. Stel dat we *alle* wijken van Rotterdam in dit onderzoek zouden hebben betrokken. Dan zouden we om te beginnen *alle* kosten van de gemeente in de voorgaande tabel hebben opgenomen. (We

hebben nu een *deel* van die kosten toegerekend aan de onderzoekswijken.) Dat zou neerkomen op een ophoging van de kosten van de gemeente met ongeveer 4,4 miljoen euro. Het bedrag dat nu links boven in de tabel wordt genoemd wordt dan immers vervangen door de ruim zevenenhalf miljoen euro die eerder in dit hoofdstuk werden genoemd. Door alleen die kosten in de tabel op te hogen zou in eerste instantie het positieve saldo van ongeveer 2,7 miljoen voor de maatschappij als geheel, rechts onder in de tabel, slinken tot een negatief saldo van 1,7 miljoen, maar vervolgens moeten we natuurlijk ook de andere kosten en baten in de tabel ophogen. Hadden we alle wijken in ons onderzoek betrokken, dan zouden we immers ook meer uren vrijwilligerswerk en mantelzorg moeten monetariseren et cetera. Hoewel de verhouding tussen kosten en baten in andere wijken naar verwachting minder positief is dan in de onderzoekswijken, zal het saldo van de overige kosten en baten (dus naast de reeds opgehoogde gemeentelijke kosten) waarschijnlijk positief zijn. Het is goed voorstelbaar dat dit ook meer is dan de genoemde 1,7 miljoen, gelet op het zeer positieve saldo dat in de daadwerkelijk onderzochte wijken is vastgesteld, maar dit is uiteraard slechts speculatie; hierover hebben we geen zekerheid.

Als we naast het uitbreiden van de geografische reikwijdte ook de tijdshorizon uitbreiden, kunnen we er van uitgaan dat ook in de wijken waar de tegenprestatie later van kracht is geworden of zal worden de verhouding tussen kosten en baten uiteindelijk nog wat gunstiger zal worden, in een vergelijkbare verhouding als wat we nu hebben vastgesteld voor de onderzoekswijken. Eerder in dit hoofdstuk werd reeds beschreven dat in het begin veel aandacht nodig is om “nieuwe” personen in een tegenprestatie te plaatsen, terwijl het onderhouden van reeds bestaande situatie minder inspanning vergt. De kost gaat voor de baat uit. Voor de toekomst mag dus worden verwacht dat het saldo van kosten en baten eerder positiever dan negatiever zal worden.

Resumerend kunnen we stellen: in de beginjaren van de tegenprestatie waren er vooral kosten en nog weinig opbrengsten. Inmiddels zijn we op het punt dat er duidelijk meer opbrengsten dan kosten zijn voor de maatschappij als geheel. De verwachting is dat dat saldo in de komende jaren nog wat gunstiger zal worden.

Voor de goede orde: het voorgaande in deze paragraaf is niet op basis van harde bevindingen vastgesteld, maar het mag op basis van logisch redeneren zeker aannemelijk worden geacht. Daarnaast moeten enkele eerder genoemde kanttekeningen bij dit onderzoek op deze plaats nogmaals worden benadrukt. Ten eerste de bevinding dat er veel effecten van het beleid zijn vastgesteld die niet in geld kunnen worden uitgedrukt. Deze effecten zijn zonder uitzondering positief te noemen. We kunnen dus gerust stellen: als we alle gevonden effecten wel in geld hadden kunnen uitdrukken, dan was het saldo van maatschappelijke kosten en baten nog positiever uitgevallen.

Ten tweede roepen we in herinnering de in hoofdstuk twee van dit rapport genoemde afbakening: we hebben ons gericht op een deel van de mogelijke manieren om de tegenprestatie in te vullen: vrijwilligerswerk, mantelzorg, taalcursus en beweegcursus. Er is echter een relatief grote groep werkzoekenden die valt onder het kopje “reduceren persoonlijke problemen/belemmeringen”. Hierbij kan het bijvoorbeeld gaan om hulpverlening bij schulden of problemen van psychiatrische aard. We hebben geen effecten onderzocht van deze invulling van de tegenprestatie. De *kosten* van deze trajecten zijn echter *wel* meegeteld. Er zijn dus in werkelijkheid nog meer effecten van het beleid. Of dat meer positieve of meer negatieve effecten zijn, is in dit onderzoek niet nagegaan. Het ligt voor de hand om te veronderstellen dat

ook tegenover deze kosten die de gemeente maakt wel enige baten voor de maatschappij zullen staan, maar zoals gezegd: dit blijft buiten de scope van dit onderzoek.

Ten derde de eerder gemaakte opmerking dat we geen beleidsalternatief hebben kunnen doorrekenen. We hebben alleen baten meegeteld die *het gevolg zijn van* het tegenprestatiebeleid, maar geldt dat ook voor alle gemeentelijke kosten? Zouden die nul bedragen als dit beleid er niet was geweest? Waarschijnlijk zijn dus de kosten overschat ten opzichte van de baten.

Bijlagen

Bijlage 1 Steekproef en respons enquête onder werkzoekenden

B1.1 De steekproeftrekking

Grofweg zijn er in Rotterdam ongeveer 40.000 ontvangers van een gemeentelijke uitkering, waarvan grofweg de helft in de doelgroep van de Tegenprestatie valt. Dit aantal wordt ook wel aangeduid als de *caseload* van de afdeling Tegenprestatie. Om de enquête onder werkzoekenden te kunnen houden is gebruik gemaakt van de gemeentelijke registratie van deze caseload. Om te komen tot een bruikbare steekproef voor de enquête onder werkzoekenden is een aantal stappen doorlopen. Allereerst is bepaald dat er een enquête gehouden zou worden onder de werkzoekenden in wijken waar de tegenprestatie al enige tijd van kracht is, omdat de effecten die we zouden kunnen vaststellen wellicht niet binnen een jaar al te zien zijn. Daarom is gekozen om de steekproef voor de onderzoeksgroep te trekken uit werkzoekenden in de wijken die in onderstaande tabel in de meest linker groep staan. Voor de controlegroep is juist gekeken naar de werkzoekenden die wel in de caseload van de afdeling tegenprestatie voorkomen, maar wonen in een wijk waar dat nog niet van kracht is op het moment van het onderzoek. Dat zijn de wijken die in onderstaande tabel uiterst rechts staan. Werkzoekenden in de caseload van de afdeling tegenprestatie die wonen in een van de wijken in het midden van de tabel blijven dus in dit onderzoek geheel buiten beschouwing.

Tabel B1.1 Alle Rotterdamse wijken gegroepeerd naar het jaar waarin het beleid van de Tegenprestatie van kracht werd of wordt

Onderzoeksgroep		Buiten dit onderzoek	Controlegroep
2013 of 2014		2015 of 2016	2017 of 2018
Agniesebuurt	Nieuwe Werk	Afrikaanderwijk	Beverwaard
Bloemhof	Oud Charlois	Bergpolder	Carnisse
Bospolder	Oud Crooswijk	Blijdorp	Delfshaven
Cool	Oud IJsselmonde	Charlois Zuidrand	Het Lage Land
Cs Kwartier	Oude Noorden	Hillegersberg Noord	Kop van Zuid
De Esch	Oude Westen	Hillegersberg Zuid	Nesselande
Dijkzigt	Overschie	Hillesluis	Nieuwe Westen
Feijenoord	Pendrecht	Hoogvliet Noord	Oud Mathenesse
Groot IJsselmonde	Provenierswijk	Hoogvliet Zuid	Pernis
Heijplaat	Rubroek	Liskwartier	Prinsenland
Kleinpolder	Schieveen	Lombardijen	's Gravenland
Kralingen Oost	Stadsdriehoek	Middelland	Schiemond
Kralingen West	Struisenburg	Molenlaankwartier	Witte Dorp
Kralingse Bos	Tarwewijk	Ommoord	Zuidplein
Kralingseveer	Tussendijken	Oosterflank	
Landzicht	Wielewaal	Rozenburg	<i>Niet meegenomen:</i>
Nieuw Crooswijk	Zestienhoven	Schiebroek	Katendrecht
		Spaanse Polder	Kop van Zuid Entrepot
		Spangen	Noordereiland
		Terbregge	Dorp
		Vreewijk	Strand en Duin
		Zevenkamp	
		Zuiderpark	
		Zuidwijk	

In de controlegroep zijn uiteindelijk de wijken Katendrecht, Kop van Zuid Entrepot, Noordereiland en het gebied Hoek van Holland (wijken 'Dorp' en 'Strand en Duin') niet meegenomen omdat daar ten tijde van het onderzoek al meer dan gemiddeld communicatie over de tegenprestatie had plaatsgevonden.

In de gehele caseload is dus een selectie gemaakt en zijn de twee groepen gelabeld: de wijken die samen de populatie van de *onderzoeksgroep* leveren en de wijken die samen de populatie voor de *controlegroep* leveren. Overigens bleek later dat een aantal wijken waar de tegenprestatie op dat moment nog niet van kracht was, al wel het een en ander aan experimenten of communicatie met betrekking tot de tegenprestatie te zijn geweest waardoor de werkzoekenden in deze wijken minder geschikt waren als controlegroep. Die personen zijn daardoor alsnog buiten de selectie gelaten.

Hierna zijn nog een aantal verdere selecties gemaakt. Zo is er binnen de “potentiële onderzoeksgroep” geselecteerd op het soort tegenprestatie dat zij verrichten. Voor aanvang van het onderzoek is besloten om diegenen te gaan enquêteren waarvan we weten dat zij een van de volgende soorten tegenprestatie doen: vrijwilligerswerk, mantelzorg, een taalcursus of een beweegtraining. Er zijn nog andere activiteiten die worden gedaan als tegenprestatie, maar dat blijft in dit onderzoek buiten beschouwing. Dit betreft onder andere schuldhulpverlenings-trajecten en het werken aan persoonlijke problematiek van psychiatrische aard. Omdat het afnemen van de vragenlijst bij deze groepen van te voren als niet erg zinvol of te problematisch werd ingeschat, is deze groep buiten beschouwing gelaten.

Nadat deze selectie was gemaakt, werden nog een aantal “speciale situaties” eruit gefilterd. Zo zijn er mensen die op verschillende gronden tijdelijk een ontheffing hebben van het leveren van een tegenprestatie. Ook blijkt de leeftijdsgroep zestig-plussers in praktijk wat vaker coulant behandeld te worden als het gaat om de “verplichting” tot het leveren van een tegenprestatie en dus wat minder geschikt te zijn als doelgroep voor dit onderzoek. Ten slotte is gekeken of er in de gemeentelijke registratie minstens één telefoonnummer bekend is van de beoogde respondent, zodat deze benaderd kon worden door het veldwerkbureau. Al met al is natuurlijk in het oog gehouden dat in de onderzoeksgroep en in de controlegroep zo veel mogelijk dezelfde selectiecriteria zijn toegepast. Dat dit behoorlijk goed gelukt is, blijkt uit de volgende tabel, die laat zien hoe de verdeling van enkele achtergrondkenmerken is in de onderzoekspopulatie, de steekproef en de respons. Bij het presenteren van beide steekproeven wordt veelal met dichotome variabelen gewerkt, omdat een gelijke verdeling op veel variabelen in veel categorieën praktisch onmogelijk zou zijn (in de gehanteerde techniek werden vaak wel meer dan twee waarden per variabele gebruikt, maar die worden hier niet allemaal gepresenteerd). In de inleiding van hoofdstuk drie van dit rapport wordt voor de variabelen leeftijd en sociale index een iets verdere uitsplitsing weergegeven.

B1.2 De samenstelling van de steekproef en de respons

In het voorgaande is reeds beschreven dat er enkele selecties zijn gemaakt om te komen tot wat we hier noemen de “steekproefbare populatie van de onderzoeksgroep”. Die bestaat uit 2.335 personen. Daaruit is een aselecte steekproef getrokken van in eerste instantie 1.200 personen, die zouden kunnen worden benaderd om mee te werken aan het onderzoek. Uiteindelijk viel de respons mee en bleek het niet nodig die allemaal te benaderen en zijn van die 1.200 personen 900 personen daadwerkelijk benaderd. Ook die verdere selectie was volledig aselect. Als gevolg van deze aselectiviteit is de verdeling naar achtergrondkenmerken in de gebruikte steekproef en in de populatie vrijwel identiek. Een vergelijking van de kolommen A en B in de tabel wijst uit dat er steeds hooguit 1 procentpunt verschil is.

De volgende stap was om een steekproef van de onderzoekspopulatie in de controlegroep samen te stellen. Deze steekproef hoeft niet zozeer een juiste afspiegeling te zijn van de betreffende populatie, maar moet zoveel mogelijk vergelijkbaar zijn met de steekproef in de onderzoeksgroep. Daarvoor is de techniek van Propensity Score Matching gebruikt. Een vergelijking van de kolommen B en C laat zien dat ook dat behoorlijk goed gelukt is. Omdat de beide populaties nu eenmaal niet helemaal hetzelfde zijn, was een volmaakte match (met 100% dezelfde samenstelling van beide steekproeven) niet mogelijk. Maar er is slechts één verschil van meer dan 1 procentpunt, dat zien we bij het aandeel personen met een westerse (of juist een niet-westerse) etnische afkomst. In de controlegroep-steekproef zijn iets meer mensen van westerse afkomst dan in de onderzoeksgroep-steekproef.

Tabel B3.2 Samenstelling van onderzoekspopulatie, steekproef en respons, in procenten

	A	B	C	D	E
	Steekproefbare populatie onderzoeksgroep	Steekproef onderzoeks- groep	steekproef controle- groep	respons onderzoeks- groep	respons controle- groep
Man	34	33	33	32	26
Vrouw	66	67	67	68	74
Totaal	100	100	100	100	100
t/m 44 jaar	30	31	31	28	34
45 t/m 59 jaar	70	69	69	72	66
Totaal	100	100	100	100	100
Westers	35	36	39	38	39
Niet-westers	65	64	61	62	61
Totaal	100	100	100	100	100
Soc. index < gemiddeld	45	46	45	44	47
Soc. index \geq gemiddeld	55	54	55	56	53
Totaal	100	100	100	100	100
Vrijwilligerswerk	71	71		72	
Mantelzorg	18	19		20	
Taal of beweegtraining	15	15		14	
Totaal (incl. dubbels)	104	105		106	
N =	2.335	900	600	413	213

Waar men als onderzoeker minder invloed op heeft, is de samenstelling van de *respons*. De personen in beide steekproeven zijn wel benaderd, maar deden niet allemaal mee aan het onderzoek. Kijken we eerst naar de respons in de *onderzoeksgroep*, weergegeven in kolom D van de tabel. Als er geen sprake is van selectiviteit in de responsbereidheid, zou de respons een zelfde opbouw hebben als de steekproef, (kolom B) die weer een zelfde samenstelling heeft als de populatie (kolom A). Op sommige punten is dat inderdaad het geval: het soort tegenprestatie dat men verricht, het geslacht van de respondent en de score van de buurt waar men woont op de Sociale Index. Maar op andere punten is er sprake van enige selectiviteit: in de respons zijn iets minder mensen jonger dan 45 jaar en iets meer mensen met een niet-westerse achtergrond dan in de steekproef en de populatie. Omdat dit toch nog relatief kleine verschillen betreft (2 tot 3 procentpunt), zal dit de uitkomsten niet of nauwelijks vertekenen en is ervoor gekozen om dit niet te corrigeren door een weging toe te passen bij de analyses.

Ten slotte kunnen we nog de respons in de controlegroep beoordelen. Ook daar is op dezelfde punten sprake van enige selectiviteit, maar belangrijker dan deze respons met de betreffende steekproef of populatie te vergelijken is om deze respons in de controlegroep te vergelijken met de respons in de onderzoeksgroep. We kijken dan naar de kolommen D en E. In het ideale geval zouden de twee responsgroepen dezelfde samenstelling hebben. Dat is op hoofdlijnen het geval, maar we zien wat kleine verschillen. In de controlegroep zien we naar verhouding iets meer vrouwen, respondenten jonger dan 45 en respondenten in buurten die op de sociale index onder het stedelijk gemiddelde scoren. Ook in dit geval geldt: Omdat dit relatief kleine verschillen betreft, is de verwachting dat dit de vergelijking van de uitkomsten van beide responsgroepen niet erg zal vertekenen en is ervoor gekozen om dit niet te corrigeren door bijvoorbeeld een gewicht toe te passen bij de analyses.

B1.3 Samenstelling van de respons in onderzoeksgroep en controlegroep

In het nu volgende presenteren we steeds een achtergrondkenmerk waarbij we de onderzoeksgroep (hier genoemd de “tegenprestatiegroep”) vergelijken met de controlegroep. Ten eerste de verdeling naar geslacht. Ruim twee derde (68%) van de tegenprestatiegroep is vrouw. Dit aandeel is iets hoger in de controlegroep (74%), maar het scheelt niet heel veel.

Tabel B1.3.0.1 Samenstelling van de respons naar geslacht (in %)

	Tegenprestatiegroep N=413	Controlegroep N=213
Man	32	26
Vrouw	68	74
Totaal	100	100

Er is voor gekozen om de werkzoekenden tot 60 jaar te interviewen. In de tegenprestatiegroep is ruim de helft (52%) tussen de 50 en de 60 jaar. De volgende tabel laat enkele verschillen zien tussen beide groepen, maar deze zijn niet groot. Zo zijn er in de controlegroep iets meer mensen tussen de 35 en 40 jaar maar ook iets meer tussen de 55 en 60 jaar. De gemiddelde leeftijd in beide groepen is afgerond 48 jaar.

Tabel B1.3.0.2 Samenstelling van de respons naar leeftijd (in %) en gemiddelde leeftijd

	Tegenprestatiegroep N=413	Controlegroep N=213
25 t/m 29 jaar	1	0
30 t/m 34 jaar	5	6
35 t/m 39 jaar	7	14
40 t/m 44 jaar	14	14
45 t/m 49 jaar	20	18
50 t/m 54 jaar	27	19
55 t/m 59 jaar	25	29
Totaal	100	100
Gemiddelde leeftijd	48,3 jaar	47,8 jaar

Het grootste deel van de tegenprestatiegroep is alleenstaand (ongeveer de helft) of eenoudergezin (een derde). Beide aandelen zijn iets hoger in de controlegroep. In beide groepen komen dus niet veel mensen voor die een huishouden vormen met een partner, al dan niet met thuiswonende kinderen.

Tabel B1.3.0.3 Samenstelling van de respons naar gezinssituatie (in %)

	Tegenprestatiegroep N=413	Controlegroep N=213
Alleenstaand	51	55
Alleenstaand met kinderen	33	36
Met partner en kinderen	10	7
Met partner zonder kinderen	3	0
Anders	2	1
Totaal	100	100

In zowel de tegenprestatiegroep als de controlegroep heeft ruim zes op de tien mensen een niet-Westerse migratie-achtergrond.¹ Wat dit betreft zijn de groepen dus goed vergelijkbaar.

Tabel B1.3.0.4 Samenstelling van de respons naar migratieachtergrond (in %)

	Tegenprestatiegroep N=413	Controlegroep N=213
Westers (incl. NL)	38	39
Niet-westers	62	61
Totaal	100	100

In zowel de tegenprestatiegroep als de controlegroep heeft ongeveer vier van de tien mensen geen onderwijs of alleen basisonderwijs gevolgd. In de tegenprestatiegroep is het aandeel MBO/MTS/MEAO iets hoger dan in de controlegroep.

Tabel B1.3.0.5 Samenstelling van de respons naar opleidingsniveau (in %)

	Tegenprestatiegroep N=413	Controlegroep N=213
Geen opleiding (lagere school niet afgemaakt)	14	14
Lagere school / basisonderwijs	28	26
LBO, VBO, LTS, LHNO, VMBO	17	20
MAVO, VMBO-t, MBO-kort	12	11
MBO, MTS, MEAO	21	16
HAVO, VWO, Gymnasium	2	4
HBO, HEAO, PABO, HTS	6	8
Universiteit	1	0
Totaal	100	100

Driekwart van de tegenprestatiegroep heeft naar eigen zeggen in het verleden wel eens betaald werk verricht. Dat is iets minder dan de 82% in de controlegroep. In de

¹ Westerse landen zijn landen in de werelddelen Europa (exclusief Turkije, inclusief Midden- en Oost-Europa), Noord-Amerika en Oceanië en Indonesië en Japan. Alle andere landen behoren dus tot de niet-westerse landen.

tegenprestatiegroep zijn degenen met een arbeidsverleden gemiddeld al wat langer uit het (betaalde) arbeidsproces: bij de tegenprestatiegroep is het gemiddeld 13 jaar geleden dat ze voor het laatst betaald werk deden, bij de controlegroep is dit gemiddeld 11 jaar geleden.

Tabel B1.3.0.6 Samenstelling van de respons naar arbeidsverleden (in %)

Wel eens betaald werk gedaan?	Tegenprestatiegroep	Controlegroep
	N=413	N=213
Ja	75	82
Nee	25	18
Totaal	100	100
Zo ja: gemiddeld aantal jaar geleden:	13	11

In lijn met de voorgaande tabel blijkt uit de volgende tabel dat de respondenten in de tegenprestatiegroep over het algemeen al wat langer een gemeentelijke uitkering ontvangen dan de respondenten in de controlegroep.

Tabel B1.3.0.7 Samenstelling van de respons naar duur van de uitkering (in %) en gemiddelde duur in jaren

Duur van de uitkering	Tegenprestatiegroep	Controlegroep
	N=413	N=213
Korter dan 5 jaar	21	41
5 tot 10 jaar	30	24
10 jaar of langer	49	34
Totaal	100	100
Gemiddelde duur in jaren	11,8	9,0

Zoals hiervoor al werd uiteengezet is het van belang dat de samenstelling van de beide onderzoeksgroepen zo goed mogelijk vergelijkbaar is. Daarvoor is niet alleen gekeken naar de persoonskenmerken in beide groepen maar ook naar kenmerken van de wijk waar men woont. Immers, de beide steekproeven zijn getrokken binnen specifieke wijken, omdat de tegenprestatie niet in alle wijken tegelijk van kracht wordt.

Van de respondenten in de tegenprestatiegroep woont 44% in een wijk met een score op de sociale index onder het stedelijk gemiddelde. Ruim de helft van de tegenprestatiegroep woont in een wijk die op de sociale index ongeveer gemiddeld scoort. Een klein aandeel woont in een wijk die op de sociale index boven het stedelijke gemiddeld scoort. In de controlegroep zijn er vooral wat minder mensen die in een “gemiddelde wijk” wonen. Iets meer van deze respondenten wonen in een wijk die lager dan gemiddeld scoort op de sociale index en tegelijk wonen er ook duidelijk meer in een wijk die hoger dan gemiddeld scoort op de sociale index.

Tabel B1.3.0.8 Samenstelling van de respons naar sociale index van de wijk (in %)

	Tegenprestatiegroep	Controlegroep
	N=413	N=213
Onder gemiddeld	44	47
Rond gemiddeld	52	30
Boven gemiddeld	4	20

Ver boven gemiddeld	0	3
Totaal	100	100

De Sociale Index geeft aan hoe een wijk 'scoort' op de onderwerpen sociale stijging, participatie, sociale binding en leefomgeving. Hoe hoger de Sociale Index, hoe gunstiger dit is.

De volgende tabel laat zien dat de verschillende scores op de Sociale Index voor de tegenprestatiegroep en de controlegroep vooral worden verklaard uit de scores op subjectieve indicatoren (veelal de mening van bewoners over allerlei zaken) en niet uit de objectieve zaken. Verder blijkt dat de respondenten in de tegenprestatiegroep wonen in wijken die gemiddeld voor een derde bestaan uit huishoudens met een “laag inkomen”, een wat groter aandeel dan in de controlegroep. Het aandeel ontvangers van een bijstandsuitkering in beide groepen ontloopt elkaar niet veel.

Tabel B1.3.0.9 Gemiddelde scores van beide responsgroepen op enkele kenmerken van de wijk, overgenomen uit de Sociale Index 2016 (in %)

	Tegenprestatiegroep N=413	Controlegroep N=213
Sociale Index (index score)	89	96
Sociale Index Subjectief (index score)	89	102
Sociale Index Objectief (index score)	89	90
Bewoners met een laag huishoudinkomen (%)	33	23
Huishoudens met een bijstandsuitkering (%)	17	14

B1.4 Responsverantwoording, veldwerkverslag

Ten slotte kunnen we kijken naar een korte samenvatting van het veldwerk in de volgende tabel, waar de totstandkoming van de respons wordt uiteengezet. In de rechter helft van de tabel zijn de cijfers makkelijk vergelijkbaar. Wat opvalt, is dat er nauwelijks verschillen in respons zijn, behalve bij de zogeheten technische non-respons, wat inhoudt dat het telefoonnummer kennelijk niet klopte. Dat dit in de controlegroep meer voorkomt dan in de onderzoeksgroep is niet zo vreemd. De personen in de onderzoeksgroep worden immers intensiever begeleid door de gemeente. Het is dan dus ook te verwachten dat de gemeente van hen in meer gevallen een juist telefoonnummer heeft geregistreerd. Overigens bestaat de indruk dat juist door mensen met lage inkomens, en dus ook door de hier onderzochte werkzoekenden, vaak gebruik wordt gemaakt van prepaid telefoons, waardoor telefoonnummers relatief vaak wijzigen. Dit kan mede een verklaring zijn voor het vrij hoge aandeel van telefoonnummers waarbij ofwel de oproep niet werd beantwoord ofwel waarbij het nummer kennelijk niet klopte. De regel in de tabel met als label “Wel contact geweest” laat zien dat van alle ingezette telefoonnummers 51% ook echt contact is geweest. In de onderzoeksgroep lag dit iets hoger en in de controlegroep iets lager. In de regel daaronder wordt dit aantal op 100% gesteld en gekeken welk aandeel van die geslaagde contacten heeft geleid tot een geslaagd interview. Dat blijkt in beide groepen een exact even groot aandeel: bij 83% van de bereikte personen is een volledig interview afgenomen. De netto respons, uitgedrukt als het aantal geslaagde interviews gedeeld door het aantal ingezette telefoonnummers, is 42%. In de onderzoeksgroep ligt dat wat hoger dan in de controlegroep, wat vrijwel geheel verklaard wordt uit het verschil in de hiervoor besproken technische non-respons.

Tabel B1.4.1 Responsoverzicht per deelgroep

	Onderzoeks- groep	Controle- groep	Totaal	Onderzoeks- groep	Controle- groep	Totaal
Bruto steekproef	900	600	1.500	100%	100%	100%
Afmeldingen na aankondigingsbrief	5	7	12	0,6%	1,2%	0,8%
Ingezette (netto) steekproef	895	593	1.488	99%	99%	99%
Ingezette steekproef	895	593	1.488	100%	100%	100%
Geen contact geweest (min. 5 pogingen ondernomen)	243	157	400	27%	26%	27%
Technische non-respons (tel.nr. niet in gebruik of foutief)	152	178	330	17%	30%	22%
Wel contact geweest	500	258	758	56%	44%	51%
Wel contact geweest	500	258	758	100%	100%	100%
Contact geen geslaagd interview (hieronder uitgesplitst)	87	45	132	17%	17%	17%
Contact geslaagd interview	413	213	626	83%	83%	83%
Netto bruikbare respons (% is responsbestand / bruto steekproef)	413	213	626	46%	36%	42%
Contact geen geslaagd interview	87	45	132			
Geen doelgroep (geen uitkering of geen tegenprestatie)	31	2	33			
Kan niet meedoen (taal, gezondheid)	29	14	43			
Wil niet meedoen (diverse redenen)	24	26	50			
Wil geen reden geven van niet meedoen	3	3	6			

Bijlage 2 De waarde van vrijwilligerswerk en mantelzorg

B2.1 Inleiding

In de monetarisatie van de effecten van de tegenprestatie in Rotterdam is een duidelijke en zwaar meetellende baat de waarde van de uren dat er vrijwilligerswerk of mantelzorg wordt verricht door werkzoekenden. In deze bijlage wordt uiteengezet hoe die waarde is bepaald. Eerst wordt ingegaan op de aantallen uren (de omvang van het effect) en vervolgens op de waarde per uur. Ten slotte volgt de berekening van de totale waarde van deze uren.

B2.2 Extra uren vrijwilligerswerk en mantelzorg

Om te bepalen hoeveel uren vrijwilligerswerk en mantelzorg er extra worden verricht *als gevolg van de tegenprestatie*, is gevraagd hoeveel uur men daar aan besteedt en of men dit ook al deed voordat de tegenprestatie van kracht werd. Was het antwoord op die laatste vraag bevestigend, dan werd gevraagd of men hier meer of minder uren aan is gaan besteden vanwege de tegenprestatie. In de volgende tabel is dan ook te zien dat de groei in het aantal verrichte uren vrijwilligerswerk of mantelzorg behoorlijk verschilt tussen degenen die dit pas zijn gaan doen toen de tegenprestatie van kracht werd en degenen die dit al langer deden. Echter, een deel van degenen die dit al deden, is dit gaan doen omdat men wist dat de tegenprestatie eraan zat te komen.² Voor hen is niet precies bekend hoeveel uren nu het effect zijn van de tegenprestatie. We vullen daarom voor hen het aantal in dat geldt voor degenen die pas begonnen toen de tegenprestatie van kracht werd. Dit leidt tot de uren in de meest rechtse kolom van onderstaande tabel.

Tabel B2.2.0.1 Berekening van groei in uren dat vrijwilligerswerk en mantelzorg wordt verricht als effect van de invoering van de tegenprestatie

	Aandeel begonnen/ al bezig	aantal uren per week	Groei aantal uur	Correctie groei uren
Is begonnen met vrijwilligerswerk	49%	13,3	13,3	13,3
Deed al vrijwilligerswerk	51%	14,5	1,1	5,0
Alle vrijwilligers in de onderzoeksgroep	100%	13,9	7,09	9,07
Is begonnen met mantelzorg	22%	26,5	26,5	26,5
Deed al mantelzorg	78%	29,4	3,3	5,2
Alle mantelzorgers in de onderzoeksgroep	100%	28,8	8,33	9,76

Bij het monetariseren wordt dus uitgegaan van een *gemiddelde toename van uren als gevolg van de tegenprestatie* van 9,07 uren voor alle personen in de onderzoeksgroep die vrijwilligerswerk doen als tegenprestatie en een toename van 9,76 uren voor alle personen in de onderzoeksgroep die mantelzorg doen als tegenprestatie.

² Dat is niet aan hen zelf gevraagd maar wel aan de controlegroep. Ook daar zijn namelijk mensen die vrijwilligerswerk of mantelzorg doen terwijl voor hen de tegenprestatie nog niet van kracht is geworden. We nemen aan dat dit in gelijke mate geldt voor degenen in de onderzoeksgroep die zijn begonnen voordat voor hen de tegenprestatie van kracht werd.

B2.3 Baten voor de ontvanger: de waarde van vrijwilligerswerk

De *werkwijzer voor kosten-batenanalyse in het sociale domein* vermeldt dat de baten voor de ontvanger van onbetaalde arbeid bij voorkeur worden vastgesteld met de betalingsbereidheidmethode. Deze methode stoelt op de aanname dat de ontvanger in principe bereid zou zijn om betaalde arbeid in te zetten in plaats van de vrijwillige arbeid. Dat impliceert dat er sprake zou zijn van verdringing van betaald werk door onbetaald werk. De *werkwijzer* voegt hieraan toe: Indien deze aanname niet kan worden gedaan, dient uit te worden gegaan van gemiddeld genomen de helft van de waarde van betaalde arbeid, dus de helft van het uurloon in geval van betaalde arbeid. De aanname van volledige betalingsbereidheid gaat zeker niet op in de context van dit onderzoek. Het beleid beoogt nadrukkelijk om verdringing van betaald werk te voorkomen. We hebben dit onderwerp aan vrijwilligersorganisaties voorgelegd (zie hoofdstuk 6.7). In een zeer klein aantal gevallen zeggen zij dat wanneer de tegenprestatievrijwilligers er niet zouden zijn, het werk wordt overgenomen door betaalde krachten (wat overigens niet per definitie betekent dat er betaalde banen worden 'verdrongen'). Dit leidt tot de aanpak om te rekenen met een half uurloon voor de waarde van het vrijwilligerswerk.

Op basis van de enquête onder vrijwilligersorganisaties is getracht om vast te stellen in welke mate we een hypothetisch (half) uurloon van tegenprestatievrijwilligers zouden moeten bijstellen vanwege wellicht meer verzuim, minder kwaliteit van werk of iets dergelijks. Het lijkt er op dat over het algemeen de waarde van hun werkzaamheden wellicht iets lager ligt dan die van reguliere vrijwilligers. De mate waarin we zouden moeten corrigeren is niet duidelijk. We gaan er vanuit dat deze eventuele lagere waarde reeds tot uitdrukking komt in andere gegevens waarmee we rekenen. Zo is er de aard van de werkzaamheden (die zijn wellicht vaker laag opgeleid en hebben dan een lagere waarde per uur), het aantal vrijwilligersuren volgens opgave van de vrijwilligersorganisatie en de kosten die de organisatie maakt ten behoeve van de tegenprestatievrijwilligers.

Welk uurloon moeten we hanteren? Dat hangt af van de werkzaamheden. Zou het werk als het door een betaalde kracht werd gedaan door een hoger of een lager opgeleid persoon worden verricht? Uit de enquête onder vrijwilligersorganisaties bleek welk soort werkzaamheden worden verricht door de tegenprestatievrijwilligers. Op grond hiervan kunnen we inschatten of het daarbij gaat om hoger of lager opgeleid werk. Aan de hand daarvan kunnen we een hypothetisch uurloon vaststellen waarmee we kunnen rekenen. De inschatting van het aandeel hoger, lager of middelbaar opgeleid vrijwilligerswerk is gedaan op grond van de werkzaamheden die zijn gerapporteerd door vrijwilligersorganisaties. Het aantal uren in de volgende tabel is gebaseerd op steekproefonderzoek, maar de berekende percentages kunnen we toepassen op de gehele populatie. We komen uit op 83% lager opgeleid werk, 14% middelbaar opgeleid werk en 3% hoger opgeleid werk. Hier kunnen we uurtarieven aan koppelen.

Tabel B2.3.0.1 Inschatting van het aandeel lager, middelbaar en hoger opgeleid vrijwilligerswerk

Soort werkzaamheden	uren totaal	aandeel lager opgeleid werk	aandeel middelb. opgeleid werk	aandeel hoger opgeleid werk	uren lager opgeleid werk	uren middelb. opgeleid werk	uren hoger opgeleid werk
Gastvrouw/heer e.d.	2.911	100%			2.911		
Koken, catering, maaltijdverzorging, kantinewerkzaamheden	829	100%			829		
Baliewerk, receptie e.d.	755	50%	50%		378	378	
Klusjes, onderhoud en reparatie e.d.	741	50%	50%		371	371	
Tuinieren, tuinonderhoud e.d.	722	100%			722		
Magazijn, uitgifte, winkelhulp	707	100%			707		
Activiteitenbegeleider	643	100%			643		
Maatje (gekoppeld aan één bepaalde persoon die hulp krijgt)	465	75%	25%		349	116	
Schoonmaken e.d.	363	100%			363		
Financieel/administratief e.d.	316	50%	50%		158	158	
Coördinator, beheerder, werkzaamheden voor een bestuur	299		50%	50%		150	150
Lesgeven, onderwijs-begeleider, ondersteuner bij taaltrajecten e.d.	215		50%	50%		108	108
Overblijfhulp op school, voorleesmoeder e.d.	92	100%			92		
Computerondersteuning/websites bouwen	79		50%	50%		40	40
Overig	348	100%			348		
Totaal	9.485				7.870	1.319	297
Aandeel opleidingsniveau in totaal aantal uren	100%				83%	14%	3%

Als uurtarief voor laag opgeleid werk nemen we het minimumloon zoals de rijksoverheid dat publiceert op de website <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/minimumloon/rekenhulp-minimumloon-berekenen>. Als uurtarieven voor middelbaar en hoger opgeleid werk sluiten we aan bij een studie naar de waarde van vrijwilligerswerk van Meijs et al.³ die tarieven voor het jaar 2011 noemt. Deze tarieven corrigeren we voor de gemiddelde loonstijging sindsdien. Wanneer we de eerder gevonden aandelen voor lager, middelbaar en hoger opgeleid werk toepassen, komen we op een gewogen gemiddelde uurtarief van € 11,76. Conform de eerder genoemde richtlijn rekenen we met de helft van dit uurtarief: € 5,88 als waarde van het gemiddelde uur vrijwilligerswerk door een tegenprestatievrijwilliger.

Tabel B2.3.0.2 Berekening (gewogen) gemiddelde uurwaarde vrijwilligerswerk

Lager opgeleid werk: minimumloon volwassenen 2017	€ 10,03	83%
Middelbaar opgeleid werk: <i>gemiddelde loon in Nederland</i>	€ 19,19	14%
Hoger opgeleid werk: <i>gemiddelde loon hoog opgeleiden</i>	€ 26,10	3%
Gewogen gemiddelde uurwaarde:	€ 11,81	
De helft hiervan gebruiken in monetarisatie:	€ 5,90	

Een mogelijk alternatief waar we niet voor kiezen is uitgaan van de onbelaste vergoeding voor

³ Zie Bijlage 3 Geraadpleegde literatuur

vrijwilligerswerk. Die bedraagt in 2017 maximaal vierenhalve euro per uur, tot een bepaald maximumbedrag per maand. (Uiteraard kan in praktijk geen of een lagere vergoeding gegeven worden, maar hogere worden dus belast.) Het lijkt ons echter niet terecht om dit bedrag te hanteren omdat de eerder aangehaalde werkwijzer expliciet uitgaat van de waarde van betaalde arbeid en daar in ons geval de helft van.

Verder is het belangrijk om te beseffen dat we niet suggereren dat vrijwilligersorganisaties bereid of in staat zouden zijn om de hier berekende uurwaarde daadwerkelijk te betalen. Het gaat hier immers louter om een rekenoefening om te komen tot de *waardebepaling* van de vrijwilligersuren.

B2.4 Baten voor de ontvanger: de waarde van mantelzorg

Ook mantelzorg is een vorm van onbetaald werk en ook hier kunnen we niet eenvoudigweg uitgaan van betalingsbereidheid bij de ontvanger. Als de ontvanger van deze mantelzorg bespaart op formele zorg (wat deels een besparing is voor anderen zoals gemeente of premiebetalers), dan zou er sprake zijn van verdringing van betaalde arbeid. Het beleid is dat hiervan geen sprake mag zijn. In het geval van mantelzorg hebben we dit niet verder onderzocht, maar we gaan ervan uit dat dit niet het geval is. Ook in dit geval hanteren we daarom als waarde van een uur mantelzorg de helft van het tarief van een vergelijkbare betaalde kracht. En ook hier is dan de vraag: welk uurtarief? Omdat dit onderdeel in de totale kosten-batenanalyse toch al zwaar weegt, lijkt het gerechtvaardigd om een relatief laag tarief te hanteren van een professional die zorg aan huis geeft: een zogeheten alphahulp. Wanneer deze hulp in verhouding weinig specialistische zorgtaken en relatief veel "gewone" huishoudelijke taken verricht, is een gangbaar tarief ongeveer € 12,50.⁴ Rekenen wij met de helft van dit tarief, dan is dat **€ 6,25** per uur.

B2.5 Totaal overzicht: baten van verrichte uren vrijwilligerswerk en mantelzorg

Om de uiteindelijke berekening te maken die in onderstaande tabel is weergegeven, zijn nog twee andere parameters benodigd. De eerste is het aantal personen in de onderzoeksgroep. Dit zijn de personen die de betreffende tegenprestatie (respectievelijk vrijwilligerswerk of mantelzorg) verrichten en wonen in een wijk waar de tegenprestatie al in 2013 of 2014 van kracht werd. Die aantallen werden reeds in hoofdstuk twee van dit rapport besproken. Ten slotte moeten we de uren per week nog omrekenen naar uren per jaar. Hoeveel weken per jaar wordt er daadwerkelijk een tegenprestatie verricht? In het onderzoek naar de tegenprestatie in Bloemhof⁵ werd hiervoor een berekening gemaakt waarbij rekening wordt gehouden met vakantiedagen, feestdagen en ziekte. Het resultaat was effectief 42,7 gewerkte weken per jaar. Dit kengetal nemen we over in onze berekening voor wat betreft de vrijwilligers. Voor mantelzorgers hanteren we een iets hoger aantal van 45 weken per jaar. Mantelzorgers kunnen zich immers minder makkelijk aan hun (soms klemmende, morele) plicht onttrekken. Voor hen is het lastiger om "vrij" te nemen of om vanwege ziekte niet aan hun verplichtingen te voldoen.

⁴ Alphahulp tarief: www.huishoudelijkehulp-vergelijken.nl

⁵ Zie: *Opbrengsten en kosten van de tegenprestatie: de wijk Bloemhof als case*

Tabel B2.5.0.1 Berekening van de waarde van de uren (op jaarbasis) dat werkzoekenden in het kader van de tegenprestatie vrijwilligerswerk of mantelzorg verrichten, alleen met betrekking tot de onderzoeksgroep (werkzoekenden in wijken waar de tegenprestatie al in 2013 of 2014 van kracht werd)

	Vrijwilligerswerk	Mantelzorg
Extra uren per persoon per week	9,07	9,76
Aantal personen in onderzoeksgroep	1.988	624
Totaal aantal extra uren per week	18.027	6.091
Weken per jaar effectief	42,7	45,0
Uren per jaar	769.743	274.084
Uurtarief	€ 5,90	€ 6,25
Waarde van totaal aantal uren per jaar	€ 4.545.264	€ 1.713.022

Bijlage 3 Geraadpleegde literatuur en overige bronnen

- Aa, P. van der et al. (2014), *Bouwstenen voor evaluatie. Literatuurverkenning naar plausibele uitkomsten van het programma Maatschappelijke Inspanning*. Gemeente Rotterdam: Onderzoek en Business Intelligence (OBI).
- Andersson Elffers Felix & Baker Tilly Berk (2015), *De maatschappelijke kosten en baten van Alleen jij bepaalt wie je bent. Voorzet-MKBA*. Utrecht: Andersson Elffers Felix & Baker Tilly Berk.
- Anschütz, J. et al. (2016), *Opbrengsten en kosten van de tegenprestatie: de wijk Bloemhof als case*. Gemeente Rotterdam: Onderzoek en Business Intelligence (OBI).
- Berden, C. & L. Kok (2011), *Kosten en baten van welzijn en maatschappelijke dienstverlening*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- Berkhout, P. & M. Damen (2015), *MKBA Buurtveiligheidsteams. Door middel van een MKBA naar BVT 2.0*. Amsterdam: RIGO Research en Advies BV.
- Dwyer, P. & J. Bright (2016). First wave findings from the research project *Welfare Conditionality: Sanctions, Support and Behaviour Change*. York: University of York.
- Egberink, B.F. (2013), *Actief op zoek naar het maatschappelijk rendement van de tegenprestatie. Een onderzoek naar haalbaarheid van de invoering van de verplichte tegenprestatie binnen de gemeente Almelo door middel van geleid vrijwilligerswerk*. Gemeente Almelo, Sociale en Economische Zaken & Saxion University of Applied Sciences.
- Hamdi, A. et al. (2015), *Perspectiefbanen. Maatschappelijke kosten en baten*. Rotterdam: Ecorys Nederland.
- Hogeschool van Arnhem en Nijmegen, Rebbel, Jochum Deuten Advies en Onderzoek, Verweij Jonker Instituut (2016), *Maatschappelijke prijslijst*. Deze maatschappelijke prijslijst is onderdeel van de Effectencalculator: <http://www.effectencalculator.nl>.
- Kampen, T.G. (2014), *Verplicht vrijwilligerswerk. De ervaringen van bijstandsccliënten met een tegenprestatie voor hun uitkering*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, Faculteit der Maatschappij- en Gedragswetenschappen/ Amsterdam Institute for Social Sciences Research (AISSR).
- Klerk, M. de et al. (2015) *Informeel hulp: wie doet er wat? Omvang, aard en kenmerken van mantelzorg en vrijwilligerswerk in de zorg en ondersteuning in 2014*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

- Kok, L. et al. (2006), *Kosten en baten van re-integratie*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- Kok, L. et al. (2016), *Kosten en baten aanpak huiselijk geweld en kindermishandeling*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- Kok, L. & R. Scholte (2013), *Rendement van cursussen voor laaggeletterden*. Amsterdam: SEO Economisch onderzoek.
- Koopmans, C. et al. (2016), *Werkwijzer voor kosten-batenanalyse in het sociale domein*. Amsterdam: SEO Economisch onderzoek.
- Kwakernaak, M. et al. (2016), *De Effectencalculator. Evalueren Nieuwe Stijl*. WMO Werkplaatsen, Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Movisie.
- Lubbe, M. & V. Larsen (2015), *Herinrichting Sociaal Domein Amsterdam. Update potentiële maatschappelijke kosten en baten*. Amsterdam: LPBL.
- Lubbe, M. & V. Larsen (2015), *MKBA Werk en Re-integratie. Beknopte rapportage*. Amsterdam: LPBL.
- Meij, M. van der et al. (2010), *De waarde van Zorg en Welzijn. Beter zicht op de economische en maatschappelijke waarden van investeringen met Social Return On Investment (SROI)*. Utrecht: ActiZ en MOgroep Welzijn & Maatschappelijke Dienstverlening.
- Meijs, L.C.P.M. et al. (2011). *ECSP webpublicatie: De economische waarde van het vrijwilligerswerk door Humanitas*. Verkregen van http://www.erim.eur.nl/ERIM/Research/Centres/Erasmus_Centre_for_Strategic_Philanthropy/Research/Publications/De_economische_waarde_van_het_vrijwilligerswerk_door_Hum.pdf.
- Ponds, R. et al. (2014), *Baten in de buurt. Kosten en baten van investeringen van Eigen Haard in het sociale domein*. Utrecht: Atlas voor gemeenten. PWC (2015), *Het rendement van taaltrajecten: casus gemeente Amsterdam*. Amsterdam: PWC.
- Smeets, D.D. & T. Kruf (2017), *De zin en onzin van vijf jaar tegenprestatie in Rotterdam*. Gemeente Rotterdam.
- Spera, C. et al. (2013), *Volunteering as pathway to employment. Does volunteering increase odds of finding a job for the out of work?* Washington: Corporation for national and community service, office of research and evaluation.
- Spera C. et al. (2015), Out of work? volunteers have higher odds of getting back to work. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 44(5) 886–907.

Visscher, K. & J. Tops (2015), *Investeren in taal levert veel op! Drie businesscases voor groepsgericht taalonderwijs in de schoonmaakbranche*. Capgemini Consulting.

Winsemius, A. et al. (2016), *Wat werkt bij sociaal en gezond? Over de bijdrage van sociale factoren aan gezondheid*. Utrecht: Movisie.

Geraadpleegde internetbronnen:

- www.effectencalculator.nl.
- www.huishoudelijkehulp-vergelijken.nl
- www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/minimumloon/rekenhulp-minimumloon-berekenen